

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Nela Jungmannová

**Evropeizace jako prostředek budování státu
Bosna a Hercegovina**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí magisterské diplomové práce:

Doc. Daniel Marek Ph.D., M. A.

OLOMOUC 2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě zdrojů uvedených v Seznamu pramenů a literatury.

V Olomouci dne 21. července 2018

.....

Nela Jungmannová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. Danielu Markovi Ph.D., M. A. za odborné vedení a připomínky, které napomohly psaní této magisterské diplomové práce. Zároveň bych chtěla poděkovat Doc. dr. sc. Damirce Mihaljević, Mgr. Dajaně Markić a Mgr. Ivanu Bokšić za poskytnuté rozhovory.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	8
Představení tématu práce	8
Cíl práce a výzkumné otázky	10
Časové a geografické vymezení práce	12
Analýza literatury	12
Metodologické postupy a struktura práce	16
1. Teoretický rámec: evropeizace, typologie státu dle jeho křehkosti a state building	19
1.1. Definice a dopad evropeizace	19
1.2. Misfits jako hybatelé změn	22
1.3. Kritika evropeizace jakožto teoretického konceptu	23
1.4. Externí evropeizace a její mechanismy	25
1.5. Stát a suverenita	27
1.6. Typologie států podle stability a síly	31
1.7. State building	34
1.8. Evropeizace západního Balkánu	36
2. Bosna jako weak state: příčiny a důsledky	43
2.1. Daytonská dohoda a Ústava BiH	43
2.2. Centrální úroveň státní administrativy	47
2.3. Vysoký představitel pro Bosnu a Hercegovinu	48
2.4. Federální a kantonální úroveň státní administrativy	53
2.5. Politické strany	57
2.6. Ekonomika, korupce a nezaměstnanost	59
2.7. Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii a občanská společnost	64
3. EU jako state builder v Bosně a Hercegovině	70
3.1. 1997–2000 – Počátky evropské angažovanosti	70
3.2. 2000–2004 – Období prozatímní fáze: EU přebírá zodpovědnost	73

3.3.	Období Member state building – EU dominantním aktérem vnitrostátních změn.....	75
3.3.1.	Policejní reforma.....	76
3.3.2.	Návrat nacionalismu a secesionismu.....	79
3.3.3.	EU a bosenská spolupráce s Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY).....	82
3.3.4.	Snahy o konstituční reformy a případ Sejdić-Finci versus Bosna a Hercegovina .	84
3.4.	Member state building v posledních letech – koordinační mechanismy a Reformní agenda.....	90
3.5.	Předvstupní fond5 IPA.....	94
	Závěr.....	100
	Seznam pramenů a literatury.....	106
	Prameny.....	106
	Literatura	111
	Abstrakt.....	130
	Abstract.....	131

Seznam zkratek

- ABiH** – Armáda Bosny a Hercegoviny
- ASEAN** – Sdružení národů jihovýchodní Asie
- BiH** – Bosna a Hercegovina, Bosna
- CEFTA** – Středoevropská zóna volného obchodu
- CFSP** – Společná zahraniční a bezpečnostní politika
- DEI** – Ředitelství pro evropskou integraci
- EEAS** – Evropská služba pro vnější činnost
- ECHR** – Evropský soud pro lidská práva
- EIB** – Evropská investiční banka
- EK** – Evropská komise
- EU** – Evropská unie
- EUFOR** – Evropská vojenská mise
- EUPM** – Policejní mise EU
- EUSR** – Zvláštní představitel Evropské unie
- FBIH** – Federace Bosny a Hercegoviny
- HDZ BiH** – Chorvatská demokratická unie BiH
- HR BiH** – Vysoký představitel pro Bosnu a Hercegovinu
- ICTY** – Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
- IMF** – Mezinárodní měnový fond
- IPA** – Nástroj předvstupní pomoci
- NATO** – Severoatlantická aliance
- OHR** – Úřad vysokého představitele
- OSN** – Organizace spojených národů
- PIC** – Rada pro implementaci míru
- REU** – Rada Evropské unie, Rada ministrů
- RS** – Republika srbská
- SAA** – Stabilizační a asociační dohoda
- SAP** – Stabilizační a asociační proces
- SDA** – Strana demokratické akce
- SDS** – Srbská demokratická strana
- SFOR** – mezinárodní mírová mise NATO v Bosně
- SNSD** – Aliance nezávislých sociálních demokratů

UNMIBH – Policejní a civilní mise OSN

WTO – Světová obchodní organizace

Úvod

Představení tématu práce

Cesta Bosny a Hercegoviny (BiH; Bosna) k přijetí do Evropské unie (EU) započala v březnu roku 2000, kdy země obdržela podrobný plán s osmnácti podmínkami, které měly být splněny, aby mohl začít stabilizační a asociační proces. Na summitu v Thessaloniki v roce 2003 byl stát přijat mezi *potenciální kandidátské země*. Vyjednávání o přijetí Stabilizační a asociační dohody (SAA) začalo v listopadu 2005, přičemž smlouva byla podepsána roku 2008. Nicméně nedostatek iniciativy bosenských politiků ke změně, etnicky nesnášenlivé, korupční a klientelistické prostředí neschopné společenského konsenzu, ale i nesoudržnost EU škodící její kredibilitě za hranicemi EU, způsobily, že SAA začala platit až v roce 2015. Následujícího roku BiH podala přihlášku do EU, ale velmi laxní přístup bosenských politických elit ke změnám a reformám veškerá přístupová jednání v podstatě zastavil. Vyplněný dotazník pro země usilující o vstup do EU Bosna odevzdala až v březnu roku 2018.

Bosna je zemí, která byla nejvíce zasažena ozbrojeným konfliktem, jenž nastal při rozpadu Jugoslávie. Vzhledem k tomu, že se jedná o multikulturní stát s třemi dominantními etniky, Bošnjaky, Srby a Chorvaty, se konfrontace rozrostla do krvavé občanské války, ve které se naprosto rozpadla občanská společnost a vnitřní integrita státu. Bosenská válka byla nejhorším ozbrojeným konfliktem v evropském regionu od druhé světové války. Násilnosti a porušování lidských práv, které splňují minimálně v případě masakru v Srebrenici definici genocidy, překvapily celý svět. Především EU, v jejíž zodpovědnosti, jakožto geograficky nejbližšího nadnárodního aktéra oficiálně zodpovídajícího za bezpečí v Evropě, mělo vyřešení konfliktu být. Zahraniční politika EU naprosto selhala, nebyla schopná reagovat na nastalou situaci a vedení mírového jednávání se musely ujmout Spojené státy americké. O to intenzivněji se EU následně ujala poválečného budování míru (peace building), a později i budování státu (state building). Její vliv v zemi dodnes zůstal markantní, účastní se téměř všech sfér vládnutí, ale vzhledem k silně asymetrickému přístupu, kdy dle některých dochází k narušování suverenity státu, nebo naopak velmi pasivnímu a opatrnému přístupu, se její politika jeví v mnoha ohledech jako problematická.

Občanskou válku ukončila Všeobecná rámcová smlouva pro mír v Bosně a Hercegovině neboli Daytonská dohoda, čtvrtá doložka této smlouvy byla následně přijata jako prozatímní ústava. Účelem Daytonské dohody nebylo vytvoření poválečného uspořádání země, jejím hlavním cílem bylo zastavení násilí a ukončení válečného konfliktu. Nešlo o

dokument, který by mohl sloužit dlouhodobě jako nejvyšší právní norma, a proto měl být po normalizaci vztahů mezi etniky a stabilizaci země nahrazen novou ústavou. I dvacet tři let po válce je však tento dokument stále v platnosti, aniž by došlo k jeho reformě.

Dohoda rozdělila zemi na tři semiautonomní části, Federaci Bosny a Hercegoviny (FBiH) a Republiku srbskou (RS), v poměru 51:49, čímž *de facto* i *de jure* uznala srbský nárok na vlastní teritoriální území, což byl jeden z hlavních motivů k rozpoutání války. Naopak neuznala chorvatský nárok na vlastní, částečně autonomní území v části Hercegoviny. Pocit nespravedlnosti, který Chorvaté mají, dodnes brání úspěšné konsolidaci státu. Ani Bošnjaci nejsou se současným rozdělením spokojeni, jelikož chtějí celistvý stát. Navíc mají pocit, že RS připadlo nespravedlivě příliš velké území, hranice navrhnuté Daytonskou smlouvou totiž zohlednily i územní změny vzniklé etnickými čistkami prováděnými srbskými ozbrojenými silami. Mimo jiné vznikl třetí samosprávný územní celek, distrikt Brčko, který je spravován FBiH i RS společně.

Státní útvar, který smlouvou vznikl, patří mezi nejkomplikovanější na světě. V čele státu stojí tři prezidenti, každý z jednoho dominantního etnika, kteří se ve vládě střídají po roce. Ústava neumožňuje kandidaturu příslušníků jiných etnik, čímž porušuje Evropskou úmluvu o lidských právech. Tento problém byl předmětem řešení Evropského soudu pro lidská práva v jurisdikční kauze známé jako případ Sejdić-Finci. BiH je extrémně decentralizovaná. Nejen semiautonomní oblasti rozdělují zemi, ve Federaci, která se skládá z deseti kantonů, má každý kanton vlastní vládu a ministerstva. Z toho důvodu je centrální vláda slabá a v podstatě neschopná prosazovat moc celostátně. Politické strany jsou navíc často rozděleny etnicky a přejímají radikální rétoriku. Mnohdy jsou napojené na politické strany v Srbsku či Chorvatsku, a slouží jako jejich prodloužené ruce. Možnosti dosažení konsenzu jsou proto minimální.

K zajištění stability a progresu v budování státu zřídila Daytonská dohoda Úřad vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu (OHR), který má za úkol dohlížet na civilní aspekty mírové dohody. Skládá se z představitelů Rady pro implementaci míru (PIC), přičemž hlavní zastoupení mají státy EU a USA. Je pravidlem, že vysoký představitel je volen z kandidátů členských států EU, zatímco představitel zodpovědný za distrikt Brčko z amerických kandidátů. Od roku 2003 EU postupně přebírá odpovědnost za OHR, přičemž Úřad vysokého představitele není jediný, který EU přejímá, v roce 2004 se ujala velení nad mírovými jednotkami, čímž došlo k nahrazení NATO SFOR jednotkami EUFOR.

OHR má moc odvolávat zvolené bosenské představitele včetně prezidentů, rozpouštět politické strany, může obejít legislativní proces a prosadit zákony bez přispění bosenských

politiků, což vzbuzuje velké kontroverze a vlny nevole především od vládních představitelů BiH. Zároveň jeho pozice není ukotvena v ústavě, což ještě zásadněji napomáhá jeho problematičnosti. Na druhou stranu se těší značné podpoře obyvatel, kteří nedůvěřují svým politickým představitelům.

Vzhledem k výše zmíněnému může být Bosna zařazena mezi tzv. *weak states*, není schopná samostatné vlády bez zásahů vnějších orgánů a čelí velkým problémům jak v efektivitě státní správy, tak v korupci. Názory se však liší v tom, do jaké míry a jakým způsobem by EU měla k budování státu přistupovat. BiH již prošla fází, kdy je v postkonfliktní společnosti nutné zajistit mír, bezpečí občanů a vládu práva, jedná se sice o slabý, ale relativně stabilní stát. Z toho důvodu se objevují názory, že by EU měla zvolit méně autoritativní přístup založený spíše na spolupráci než na nařizování. Největším problémem se jeví nekonzistence a nepropracovanost přístupu EU k zemi, jak ukázala reforma policejních složek z roku 2005, kterou EU podmínila přijetím SAA. Brzy se ukázalo, že sama Unie nemá jasně připravený plán, jak bezpečnostní složky reformovat. Díky této reformě sice došlo ke spojení dvou armád, srbské a bošnjačko-chorvatské, ale zároveň způsobila největší politickou krizi od podepsání mírových dohod. Na EU se snesla kritika, že žádný stát žádající o přijetí mezi kandidáty EU nebyl přinucen k takovému významnému kroku, a proto zásadně narušila jak suverenitu, tak soběstačnost BiH.

Cíl práce a výzkumné otázky

Bosna a Hercegovina čelí mnoha problémům nejen vnitrostátního charakteru, které v současnosti brání jejímu přijetí mezi členské státy EU. Tato diplomová práce vychází z předpokladu, že Unie, jež přejala zodpovědnost za vývoj a stabilitu v zemi i v regionu, je nejvhodnějším partnerem při překonávání těchto překážek. Největším problémem spolupráce těchto dvou aktérů je nekonzistence evropských politik a jejich nesoudržnost. EU v průběhu svého působení v zemi oscilovala mezi asymetrickým vztahem, ve kterém upřednostňovala autoritativní přístup před rovnocenným partnerstvím, a příliš defenzivním postojem, který však legitimitě EU uškodil podobně. Tato diplomová práce si klade za cíl analytické zhodnocení většiny problémů Bosny, které brání přijetí, dále analýzu činností a přístupu EU, jakožto hlavního aktéra externího budování BiH, a zhodnocení její úspěšnosti. K tomu napomáhají tyto tři výzkumné otázky, které diplomová práce zodpovídá:

„Jakými kapacitami a prostředky EU disponuje při ovlivňování domácí politiky BiH?“

- „Jaký vliv měla dosavadní politika vůči BiH na situaci, stabilitu a suverenitu země?“
„Je současný přístup EU k BiH vhodný pro úspěšné budování a demokratizaci státu?“
„Jaký přístup by EU měla pro zlepšení situace v zemi zvolit?“

Hlavním teoretickým rámcem, který má napomoci zodpovězení těchto otázek, je teorie *evropeizace*. Z toho důvodu jsou stanoveny dvě výzkumné podotázky, které dopomáhají k vysvětlení užitečnosti teorie při aplikaci na tuto problematiku:

- „Je evropeizace vhodný koncept pro výzkum nečlenských evropských států?“
„Jak evropeizace ovlivňuje budování státu takzvaných ‚weak states‘?“
„Proč je Bosna a Hercegovina weak state?“

Jak je zmíněno výše, v teoretické rovině se práce opírá o teorii *evropeizace*. Tento pojem má řadu významů i mimo obor evropských studií. V obecné rovině znamená přejímání evropských norem a kultury neevropskými civilizacemi, ve studiu Evropské unie však popisuje proces, při kterém státy přejímají a implementují unijní politické a ekonomické normy a pravidla. V tomto kontextu pojem poprvé použil odborník na evropskou politiku profesor *Robert Ladrech* v roce 1994. Tato diplomová práce však pracuje s definicí z roku 2004, vytvořenou profesorem *Claudio Radaellim*, která se snaží zahrnout co nejširší škálu odlišných aspektů, jež se s evropeizací pojí. Teorie evropeizace je obvykle využívána ke studiu vlivu EU na členské státy, zároveň však nabízí vhodné instrumenty ke studiu vlivu Unie na nečlenské, především kandidátské a potenciálně kandidátské státy, na jejichž vývoj a budování má EU nezanedbatelný vliv.

Pro porozumění vlivu evropeizace na BiH diplomová práce využívá teoretického konceptu mezinárodních vztahů a rozvojových studií, tzv. *budování státu (state building)*, a především jeho specifického přístupu, *good governance*, který byl definován Výzkumným ústavem OSN pro sociální rozvoj (UNRISD). V obecné rovině se jedná o přístup, který se zaměřuje na budování institucí, jež mají zajistit vládu práva, chránit soukromé vlastnictví, snižovat míru korupce a udržovat stabilní a silnou vládu. Zároveň je třeba představit specifický typ *budování státu*, který využívá EU. Jedná se o takzvaný *member state building* neboli *budování členského státu*, jehož podstatou je vybudování liberálně-demokratického státu, který přijal *acquis communautaire* a splňuje všechny podmínky pro přijetí do Evropské unie.

Teoretickou rovinu je k plnému pochopení problematiky rovněž nutné doplnit o kategorizaci států podle jejich slabosti. I když existuje mnoho kvantitativních i kvalitativních přístupů, tato diplomová práce se opírá především o koncept rozpracovaný profesorem zahraničních vztahů *Robertem I. Rotbergem*. Hlavní důraz je kladen na definici tzv. *weak states*, mezi které je možné Bosnu a Hercegovinu zařadit.

Časové a geografické vymezení práce

Geograficky tato diplomová práce zahrnuje až na občasné výjimky v podobě sousedních balkánských zemí pouze dva již zmíněné aktéry, členské státy a instituce Evropské unie, především Evropskou komisi, a Bosnu a Hercegovinu. Časově je práce rozdělena na čtyři části, první se věnuje období mezi lety 1997 a 2000, během kterých se EU v Bosně začala v omezené míře angažovat. Druhá fáze, nazývaná prozatímní, mezi lety 2000 až 2004 zahrnuje období, kdy započala první přístupová jednání Bosny do EU a Unie začala přebírat vůdčí roli v tranzici. Třetí období od roku 2004 až přibližně do roku 2009, ačkoliv konec této fáze nejde přesně vymezit, je definováno aktivním *member state building*. Čtvrté časové období v posledních letech se vyznačuje omezováním vlivu EU a většiny jejich intervenčních aktivit v zemi. Vrcholným mezníkem této etapy je rok 2015, v kterém Bosna konečně podepsala SAA, a především přijala dokument zvaný Reformní agenda. Diplomová práce však nekončí rokem 2015, v omezenější míře se věnuje i období do března 2018, kdy Evropská komise obdržela vyplněný dotazník ke vstupu do EU, jenž představitelé BiH dostali k vypracování již v prosinci 2016. Dokončení dotazníku je významný mezník ve vzájemných vztazích EU a BiH, nicméně se jedná o příliš aktuální událost, aby se dalo komplexně zhodnotit, jaký bude mít dopad na budoucí vývoj vztahů a urychlení přístupových jednání.

Analýza literatury

Tato diplomová práce využívá literaturu, která se charakteristicky liší dle jednotlivých kapitol. V první části se práce věnuje teoretickým konceptům, se kterými je následně pracováno v následujících, analytických kapitolách. Vzhledem k tomu že se práce opírá o definici *evropeizace* tak, jak ji definoval Claudio Radaelli, se první část kapitoly skládá především z jeho článků a děl. Další část první kapitoly se věnuje ostatním konceptům, které je nutné definovat pro plné pochopení řešené problematiky, především teorii *state building*, a výkladu pojmu *weak state*. Druhá kapitola popisuje situaci v Bosně, její nejvážnější socioekonomické i politické problémy a důvody, proč je BiH považována za *weak state*.

Částečně se opírá o výpovědi bosenských občanů, které vycházejí z autorčiných rozhovorů a pomáhají plnému pochopení situace v zemi. Třetí kapitola se již plně věnuje vlivu EU v Bosně a Hercegovině, jeho vývoji, analýze úspěšnosti z hlediska *member state building*, především evropeizačního mechanismu podmíněnosti, a jednotlivým iniciativám, které EU v zemi vyvolala či v kterých sloužila jako mediátor nebo koordinátor.

Ačkoliv je Bosna v českých akademických kruzích relativně populární, většina českých prací je svým obsahem nedostatečná a vágní. Z toho důvodu tato diplomová práce čerpá především z anglicky psaných zdrojů, ve výjimečných případech doplněných o texty psané bosensky a chorvatsky. Vzhledem k silnému nacionalismu v BiH a tendencím vykládat realitu tak, aby seděla výkladu té či oné skupiny, bylo především u autorů pocházejících z Bosny nutné věnovat pozornost jejich příslušnosti a dlouhodobým názorům, a tyto skutečnosti následně v diplomové práci zohlednit. V mnoha případech jsou pro exaktnost výkladu používány anglické termíny, jelikož české překlady terminologií neexistují. Nepřesnosti v přímých citacích jsou způsobeny tím, že se jedná o autorské překlady. Jsou upravovány tak, aby lépe seděly českému slovosledu. Mnohé dokumenty Evropské komise, především některé zprávy pracovních skupin z 90. let, již nejsou na internetu dostupné, proto bylo nutné požádat o jejich poskytnutí archívy EK.

Nejpodstatnějším článkem první kapitoly je příspěvek Claudia Radaelliho, „*The Europeanization of Public Policy*“, do sborníku *The Politics of Europeanization*, kterou editovali profesor Radaelli a profesor Kevin Featherstone v roce 2003. Právě v této kapitole autor poprvé představuje svou definici evropeizace, zkoumá její limity a problémy vznikající jejím nadužíváním a vágním definováním. Ačkoliv primárním zájmem autora je aplikace evropeizace na domácí politiku členských států EU, věnuje dostatečný prostor samotné teorii, z toho důvodu je tato kapitola pro diplomovou práci esenciální.

Radaelliho koncepci evropeizace doplňují další autoři. Prvním jmenovaným je profesor Kevin Featherstone, který napsal úvodní kapitolu již zmiňovaného sborníku. Nese název „*Introduction: In the Name of ‚Evrope*““ a představuje různé definice a pojetí evropeizace podle oboru a využití ve vědecké činnosti. Zároveň představuje typologii teorie ve vztahu ke směru, kterým EU ovlivňuje cílové státy, či je těmito státy ovlivňována. Druhým významným textem první kapitoly je článek profesorů Tanji Börzel a Thomase Risseho, „*Conceptualizing the Domestic Impact of Europe*“ z roku 2009, který doplňuje Radaelliho pojetí evropeizace, a zároveň přispívá celkovému výkladu teorie svým konceptem *misfits* neboli nesouladů mezi domácí a evropskou politikou, který slouží jako hlavním motivátorem změn.

Dalším zásadním zdrojem první kapitoly je článek profesora Franka Schimmelfenniga, „*Europeanisation Beyond the Member States*“. Autor v něm zkoumá vliv EU za jejími hranicemi, věnuje se nejen kandidátským a potenciálně kandidátským státům, ale i zemím regionálně vzdáleným a neaspirujícím na budoucí členství, či mezinárodním organizacím. Pro studium vlivu EU na Bosnu a Hercegovinu je však nejzásadnější Schimmelfennigovo rozdělení evropeizačních mechanismů ovlivňování, které dělí na přímé a nepřímé, a výzkum, jakým způsobem ovlivňovaný stát tlak EU vnímá a jak na něj reaguje.

Pro pochopení vlivu EU na státy západního Balkánu se diplomová práce opírá o pracovní list Tanji Börzel, „*When Europeanization Hits Limited Statehood: The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe*“, který zveřejnil v roce 2011 výzkumný ústav *Kolleg-Forscherguppe*. Tanja Börzel zjišťuje, jakým způsobem EU ovlivňuje post-jugoslávské státy a zhodnocuje, jak úspěšná je Unie u jednotlivých západobalkánských států. Zároveň představuje hlavní problémy, které EU musí identifikovat, aby mohl být proces evropeizace úspěšný.

Neméně podstatným zdrojem této kapitoly je kniha emeritního profesora Thomase G. Gallaghery, „*Romania and the European Union: How the Weak Vanquished the Strong*“, ve které na příkladu Rumunska představuje tzv. pojem *eurobalkanizace* neboli přejímání evropských norem bez skutečných změn ve státní struktuře. Ačkoliv se profesor nezabývá Bosnou, tento jev se v zemi ve významné míře objevuje, a je proto zcela adekvátní jeho publikaci ve studiu BiH využít.

Podkapitoly první části se věnují konceptům *budování státu* a typologii států podle jejich stability. Hlavním zdrojem vysvětlujícím prvé jmenované je zpráva Vereny Fritz a Aliny Rocha Menocal pro *Overseas Development Institute (ODI)*, což je britský think tank zabývající se mezinárodním rozvojem a humanitární problematikou. Report se nazývá „*Understanding State-Building from a Political Economy Perspective*“ a popisuje nejen definici *budování státu*, ale zároveň vyjasňuje její významovou nejasnost. Poskytuje podrobný přehled všech problémů, kterým aktéři v praktické rovině čelí.

Stejně jako pracovní list Tanji Börzel se i článek Soerena Keila, „*Europeanization, state-building and democratization in the Western Balkans*,“ publikovaný v roce 2013 v časopise *Nationalities Papers The Journal of Nationalism and Ethnicity*, věnuje evropeizaci západního Balkánu. Velký důraz však zároveň klade na *state building*, a především na *member state building*, který dává do kontextu balkánských států včetně Bosny. Mimo jiné rozebírá aktivity EU v regionu a hodnotí jejich úspěšnost.

Problematice *weak states* se věnuje kniha „*State failure and state weakness in a time of terror*“, kterou v roce 2003 napsal Robert I. Rotberg. Autor se zabývá důvody, proč dochází ke kolapsu státu, jaké indikátory k tomu vedou a jakým ohrožením mohou *weak, failed a collapsed states* být nejen pro sousední státy, ale i pro celý svět. Pro pochopení významu suverenity pro stabilitu a sílu státu využívá diplomová práce článek „*The Hole in the Whole: Sovereignty, Shared Sovereignty, and International Law*“, který napsal profesor Stephen D. Krasner v roce 2004 pro *Michigan Journal of International Law*.

Diplomová práce se ve druhé kapitole zabývá problémy Bosny, kvůli nimž je země řazena mezi *slabé státy*. Podstatnou součástí zdrojů, ze kterých kapitola čerpá, jsou smlouvy, například *Všeobecná rámcová smlouva pro mír v Bosně a Hercegovině*, či dokumenty a záznamy vydávané mezinárodními organizacemi, jako jsou zprávy *Rady pro implementaci míru* či videozáznamy projevů v Radě bezpečnosti OSN. V této kapitole jsou často využívány novinové články a komentáře psané v bosenském nebo chorvatském jazyce a dále výsledky průzkumů veřejného mínění prováděné Radou pro regionální spolupráci, *Balkan Barometer*, či výzkumnou agenturou *Ipsos*.

Bosenský politický systém je nejsložitějším na světě, proto je studie „*The Political System of Bosnia and Herzegovina. Institutions–Actors–Processes*“ autorů Damira Banoviće, Marina Barreiro a Saši Gavriće, jedním z nejzásadnějších zdrojů kapitoly. Představuje komplexní přehled bosenských institucí, jejich fungování i problémy, s kterými se potýkají, a to s ohledem na mezinárodní vztahy BiH. Dalším důležitým pramenem druhé kapitoly je i článek Argyro Kartsonakiho, „*Twenty Years After Dayton: Bosnia-Herzegovina (Still) Stable and Explosive*,“ vydaného v roce 2016 v časopise *Civil Wars*. Kartsonaki zkoumá, jestli Bosna čelí nebezpečí kolapsu, a zhodnocuje, jak citlivá je současná stabilita země a mír v ní panující.

Zásadním analytickým zdrojem druhé kapitoly je publikace ředitele Transparency International v Bosně, Srđana Blagovčanina, z roku 2016, která se nazývá „*The EU as state builder in the process of European integration – the case of Bosnia and Herzegovina*“. Autor v ní komplexně zhodnocuje vliv EU na celý proces budování bosenského státu a uvažuje, proč Bosna na rozdíl od většiny ostatních států západního Balkánu v evropské integraci v podstatě stagnuje. Blagovčanin tvrdí, že EU zvolila podobný přístup jako u zemí střední a východní Evropy, který je však v případě BiH neúčinný. Vzhledem k jejímu obsahu je publikace ještě významněji využívána v poslední kapitole.

Třetí kapitola věnující se působení Evropské unie v Bosně se nejvíce opírá o zprávy pracovních skupin, komuniké mezi Evropskou komisí a Evropským parlamentem či Radou

EU, evropské strategie a zprávy Komise o postupu Bosny v integračním procesu. Poslední podkapitola této kapitoly se věnuje strukturálním fondům finanční pomoci, zvanými IPA, a problémům především technického rázu, s kterými se Bosna musí vypořádat. Z toho důvodu se skládá především ze studií a hodnotících zpráv vydávaných Komisí či nezávislými výzkumnými organizacemi, jako je například německý *Democratization Policy Council*.

Vzhledem k tomu že nejzásadnější problémem, kterému EU věnovala nejvíce úsilí, byla nefunkční a problematická Ústava BiH, je nejvýznamnějším pramenem třetí kapitoly článek Valery Perry, „*Not-so-great expectations: The EU and the constitutional politics of Bosnia and Herzegovina*“ ze sborníku *The EU and Member State Building*, který editoval Soeren Keil a Zeynep Arkan, vydaného v roce 2015. Perry se podrobně věnuje konstitučním reformám v kontextu bosenského politického prostředí a z pohledu evropeizačních mechanismů kriticky hodnotí kroky, které EU k prosazení reformy učinila.

Nejklíčovější reformou v historii bosensko-unijních vztahů byla policejní reforma, v jejímž prosazování EU naprosto selhala. O příčinách a důsledcích tohoto nezdaru hovoří článek „*Europeanization by Decree? The Case of Police Reform in Bosnia*“ autorky Any E. Juncos. Svou práci založila na myšlence, že member state building nemůže být založen pouze na vizi vstupu do EU, jelikož tento samotný cíl je příliš dlouhodobý a sám o sobě není vnímán jako dostatečná motivace pro změny.

Článek Bedrudina Brljavace uveřejněný na webových stránkách časopisu *Balkanologie*, „*Europeanisation Process of Bosnia and Herzegovina: Responsibility of the European Union?*“, na příkladu Bosny ukazuje problém Unie sjednotit postoje členských zemí, *hovořit jednotným hlasem*, a její neschopnost vybudovat jasnou a pevnou strategii vůči nečlenským zemím. Na příkladu bosenských reform dokazuje, že evropský postoj k Bosně je právě kvůli roztržitosti zahraničních politik států nejasný a slabý, a do velké míry zodpovědný za status quo, který v Bosně setrvává a představuje jeden z největších problémů demokratizace i evropeizace. Článek je však z roku 2011, proto neposkytuje nejaktuálnější informace o současné situaci.

Metodologické postupy a struktura práce

Z metodologického hlediska je tato diplomová práce případovou studií vlivu EU na Bosnu a jejich vzájemných vztahů při aplikaci teorie *evropeizace*. Podle typologie případových studií vytvořené profesorem Robertem K. Yinem se jedná o *explanatorní studii*. Jan Hendl ve své knize „*Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*“ Yinovu teorii

představuje a vysvětluje takto: „*Explanatorní studie podává vysvětlení případu tím, že rozvádí jednotlivé příčinné řetězce, které lze u případu identifikovat. Přitom obvykle využívá nějakou teorii.*“ (Handl 2008: 108) Tato studie může pracovat s jednou, ale i více vzájemně se doplňujícími teoriemi, a to i navzdory tomu, že jsou jinak soupeřící. Hlavní výhodou případové studie je její podrobnost, může tak pomoci porozumět zásadním aspektům problematiky a detailně je prozkoumat (Handl 2008: 109; 112).

Tato práce je rozdělena do tří kapitol, přičemž první se věnuje teoretickému rámci, který je následně aplikován na zvolenou problematiku. První část kapitoly se věnuje teorii *evropeizace*. Osvětluje všechny významové definice tohoto pojmu a dodává analýze teoretický základ. Prezentuje problémy, s kterými se teorie pojí, především jeho výkladovou vágnost. Dále představuje definici vytvořenou profesorem Radaellim, se kterou diplomová práce následně pracuje. V neposlední řadě vysvětluje koncept tzv. *pseudoevropeizace* neboli *eurobalkanismu*, který rozpracoval emeritní profesor Thomas Gallagher na případu Rumunska, nicméně který je plně použitelný na zbylé státy západního Balkánu. Nakonec se kapitola věnuje aplikaci teorie *evropeizace* na nečlenské, především kandidátské a potenciálně kandidátské státy.

Druhá část první kapitoly představuje teorii *state building* neboli *budování státu*. Vysvětluje rozdíl mezi koncepty budování státu, budování míru a budování národa, a dále se zaměřuje na subkategorie teorie *budování státu*, které jsou využívány v balkánských zemích. Jedná se o *budování kapacit* (capacity building), *autoritativní budování státu* (authoritarian state building), a *budování členského státu* (member state building), který využívá EU v případě kandidátských a potenciálních kandidátských členských států. Zároveň diplomová práce prezentuje typologii států podle stability a jeho síly, se zvláštním zaměřením na tzv. *slabé státy* (weak states).

Hlavním cílem druhé kapitoly je vysvětlení, proč je Bosna a Hercegovina považována za *weak state*, představuje jeho socio-ekonomické a politické problémy se zvláštním důrazem na takzvaný *daytonský systém* jakožto hlavní překážky úspěšné konsolidace, demokratizace a liberalizace. Dále hledá paralely s typologií států představenou v předchozí kapitole.

Třetí kapitola si klade za cíl již samotnou analýzu vlivu EU na zemi a její vztah s Bosnou. Představuje historický kontext evropského působení. Zabývá se kroky, které EU učinila, a dále řeší jejich kontroverzi vzhledem k suverenitě státu či kritice, že Unie buď využívá příliš autoritativní přístup namísto dialogu, nebo je naopak zbytečně defenzivní. Zhodnocuje vliv domácích politických aktérů na přístupová jednání a analyzuje důvody, proč má země problémy s přijímáním *acquis communautaire*. Diplomová práce mimo jiné řeší

soudní případ známý jako *kauza Sejić-Finci*, který odhalil zásadní diskriminační body v Ústavě BiH. Ty se týkají především pasivního volebního práva. Dále se věnuje *policejní reformě*, která významně uškodila legitimitě i dobrému jménu EU v zemi. V rámci třetí kapitoly se práce zabývá i přínosem EU pro budování státu BiH, zhodnocuje jejich úspěšnost a vytváří rámec pro případné změny v budoucím pokračování vzájemných vztahů a přístupových jednání.

1. Teoretický rámec: evropeizace, typologie státu dle jeho křehkosti a state building

1.1. Definice a dopad evropeizace

Koncept evropeizace není výhradně spjat s politickými vědami, naopak má mnoho významů v závislosti na oboru studia. Podle Kevina Featherstonea je možné rozlišit čtyři přístupy, přičemž první dva jsou řazeny mezi maximalistické, a mají jen malou souvislost s Evropskou unií, a druhé dva, minimalistické, jsou s EU úzce spjaty. V prvním maximalistickém případě je na evropeizaci nahlíženo z historického hlediska, v této souvislosti představuje vývoz evropských politických a společenských hodnot za hranice Evropy, především v kontextu kolonialismu a imperialismu. Druhým maximalistickým přístupem je kulturní pojetí, které na koncept nahlíží jako na proces vzniku evropské identity. Kulturní evropeizace předpokládá, že dochází k vzájemnému sblížení členských států na horizontální úrovni, čímž dochází ke kulturnímu prolínání a vzniku jednotné, evropské identity. Tato identita nicméně nenahrazuje identitu národní, obě mohou koexistovat současně (Featherstone 2003: 5–7)

Pro studium EU a jejímu vlivu uvnitř i za hranicemi organizace je však mnohem podstatnější minimalistická perspektiva, která se věnuje tomu, jak se státy vypořádávají s přímým či nepřímým tlakem na domácí politiku. V prvním případě teorie zkoumá, jak EU ovlivňuje státy v institucionální rovině. Zaměřuje se na národní instituce a jejich proměny vlivem EU, přičemž se neomezuje jen na exekutivní a legislativní instituce, ale i nevládní organizace, které mají vliv na proces vytváření politik. V případě států střední, východní a jihovýchodní Evropy evropeizace zkoumá spojitosti mezi vlivem EU na instituce a demokratickou tranzicí v zemi (Ibid.: 7–9).

Druhé, v odborné literatuře nejběžnější pojetí konceptu je úzce spojeno s prvním, nicméně se nesoustředí na institucionální rovinu, ale na samotnou adaptaci evropských norem národními státy. Není však limitováno jen působením EU na národní politiky neboli na model známý jako *top-down*, ale zkoumá i opačný proces: vliv národních politik a politického dění v jednotlivých zemích na vytváření politik EU, tzv. *model bottom-up*. Jejich kombinace, jinými slovy přijetí názoru, že ovlivňování je vzájemné a obousměrné, se pak nazývá *bottom-up-down*. Ve všech případech je možné použít teorii nejen na členské státy, ale i na státy kandidátské, potenciálně kandidátské a dokonce takové, jejichž členství v EU je v budoucnu nepravděpodobné. V omezené míře je pak možné zkoumat vzájemný vliv EU na geograficky

vzdálené země, jako je například USA, případně na mezinárodní sdružení států či organizace, jakými jsou ASEAN nebo NATO¹ (Ibid.: 9–10).

Evropeizace jakožto politologický teoretický koncept získala od 90. let, kdy byla poprvé využita k výzkumu Evropské unie, obrovskou popularitu, přesto dodnes panují nejasnosti v tom, jak by měla znít její přesná definice, co všechno by měla zahrnovat a jak by k ní měla odborná veřejnost přistupovat. Jeden z prvních výkladů představil v roce 1994 Robert Ladrech. Podle něj je evropeizace „*proces reorientace směru a úhlu politiky do takové míry, že politická a ekonomická dynamika Evropského společenství se stane součástí části organizační logiky národní politiky a procesu vytváření politiky.*“ (Ladrech in Radaelli 2003: 30) Nejzásadnějším přínosem této definice je to, že vykládá evropeizaci jako proces měněního se politického prostředí, nicméně je limitována politickou sférou a nezohledňuje vliv EU na ostatní složky, které se na směřování země podílejí, ani vliv EU na identitu jednotlivce (Radaelli 2003: 30).

Claudio Radaelli rozvíjí myšlenku představenou Ladrechem. Stejně jako on klade důraz na *změnu*, jakožto hlavní princip, který evropeizaci charakterizuje, ale zároveň rozšiřuje její vliv i do ostatních oblastí. Podle něj jsou evropeizace „*procesy (a) konstrukce, (b) difúze a (c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, politických paradigmat, stylů, způsobů konání a sdílených přesvědčení a norem, které jsou prvně definovány a konsolidovány v procesu vytváření veřejné politiky EU, a následně začleněny do logiky domácího diskurzu, identit, politických struktur a veřejných politik.*“ (Ibid.: 30) Radaelliho definice již zahrnuje politické struktury, veřejnou politiku, identity a kognitivní dimenzi politiky, a zároveň je mnohem vhodnější pro analýzu nečlenských států (Ibid.: 30).

Radaelli se hlásí k modelu *bottom-up-down*, odmítá zjednodušené vnímání evropeizace ať už *shora-dolů*, nebo *zezdola-nahoru*, nicméně samotná jeho definice je postavená jako typický model *top-down* (Havlík, Pšejka 2007: 10). Proto je kritizována pro nedostatečné zohlednění vlivu národních států na instituce a rozhodovací proces EU, *model bottom-up*. Navzdory její nedokonalosti je tato definice vhodná pro analýzu států, jako je Bosna a Hercegovina, které nejsou členy EU, a zároveň nejsou natolik silné a politicky významné, aby měly reálný vliv na změny fungování Unie a její vývoj. Pro studium členských států sice Radaelliho definice může být nedostatečná, ale pro studium vlivu EU za jejími hranicemi je plně vyhovující (Ladi 2006: 7).

¹ ASEAN – Sdružení národů jihovýchodní Asie; NATO – Severoatlantická aliance

Radaelli hovoří o čtyřech možných výstupech evropeizačního procesu, *přizpůsobení, transformace, lhostejnost a omezení* (Ibid.: 37). Naopak Tanja A. Börzel a Thomas Risse definovali tři typy, *přizpůsobení, akomodaci a transformaci* (Börzel, Risse 2009: 14). Obě definice se liší jen částečně, proto je pro plné obsáhnutí problematiky tato diplomová práce spojuje:

1. Prvním výstupem, který definoval Radaelli, je *lhostejnost (Inertia)*, při níž stát postrádá vůli ke změnám. K té dochází, pokud je evropská politika příliš odlišná od té domácí, a vláda proto odmítá jakékoli změny normativních zvyklostí. Lhostejnost může mít formu průtahů a zpoždění implementací evropských direktiv či naprostou rezistenci vůči všem tlakům ze strany institucí EU. Takový přístup může vést k politické krizi, jelikož jej domácí vláda není schopná dlouhodobě udržet, aniž by se negativně podepsal na ekonomické a politické úrovni země (Radaelli 2003: 37).
2. Druhým typem dopadu je *přizpůsobení (Absorption)*, které znamená inkorporaci evropských politik a myšlenek do domácích struktur, nicméně bez modifikace již existujících procesů, institucí a politik. Taková změna je pak jen minimální a v principu formální (Börzel, Risse 2009: 14). U obou autorů má tento pojem stejný význam.
3. Třetí příklad výstupu, *akomodace (Accomodation)*, znamená přizpůsobení existujících procesů, politik a institucí beze změny jejich základních znaků. Může se jednat například o přiřazení nových politik k již existujícím beze změny těch původních (Ibid. 14). Radaelliho definice tohoto typu dopadu zachází ještě dál. Při vysvětlení se opírá o pojem Petera Halla, tzv. *změnu paradigmatu třetího typu*². Radaelli píše, že „[z]měna paradigmatu nastává, když se fundamentální logika politického chování změní – příkladem je [...] adopce nových principů monetární politiky.“ (Radaelli 2003: 38) Hall svůj koncept vysvětluje na příkladu změny monetární politiky za vlády Margaret Thatcherové, „nejenže se nastavení politické linie změnilo, ale hierarchie cílů a instrumentů, které byly použity jako vodítka pro politiku, se radikálně změnily.“ (Hall 1993: 283–284) Vliv EU na domácí politiku státu je v případě akomodace podle

² Třetí typ změny paradigmatu Petera Halla se skládá ze tří elementů: síly jedné skupiny aktérů vnutit své paradigma ostatním, změna v autoritě politického systému a selhání původních politik takovým způsobem, že jsou aktéři ochotni k experimentům (Hall 1993: 280).

Börzel a Risseho střední, v Radaelliho pojetí dochází k zásadnějšímu ovlivňování, přesto nesmí být zaměňováno s posledním výstupem (Börzel, Risse 2009: 14).

4. Čtvrtým, nejsilnějším dopadem evropeizace je *transformace*, během níž členské státy nahrazují existující politiky, procesy a instituce novými, které se zásadně liší od původních, případně je alterují v jejich základních principech (Ibid. 14).
5. Zvláštním případem dopadu evropeizace je tzv. *omezení* nebo též *ubránění* (*Retrenchment*). V tomto případě se národní politika stane vlivem evropského nátlaku paradoxně „méně evropská“, než byla. Evropeizace vede k většímu euroskepticismu nejen mezi vládními představiteli, ale i ve společnosti, a posiluje euro-opozici. Může vést k přijetí opačného směřování, než EU zamýšlela (Radaelli 2003: 38).

1.2. *Misfits jako hybatelé změn*

Jak uvádí Börzel a Risse, evropeizace má šanci uspět a změnit politickou linii státu pouze tehdy, pokud je domácí politika nevyhovující, a zároveň existuje *misfit*, *nesoulad*, mezi evropskou a domácí politikou. „*„Dobrá vůle‘ mezi evropskou a domácí úrovní určuje stupeň nátlaku na adaptaci, jež je generována evropeizací vůči členským státům: čím menší je kompatibilita mezi evropským a domácím procesem, politikou a institucemi, tím větší je adaptační tlak.*“ (Börzel, Risse 2009: 5). Z toho vychází, že pokud jsou evropská pravidla a normy shodné s těmi národními, nevzniká problém v jejich implementaci, a proto jen obtížně povedou ke kolektivnímu vzdělávacímu procesu, jenž může změnit směřování zájmů a identit domácích aktérů (Ibid.: 5).

Autoři rozlišují dva typy *misfits*, *neshodu politik* (*policy misfit*) a *neshodu institucí* (*institutional misfit*). První jmenovaný představuje odlišnosti v národních a evropských politikách. EU se pokouší normalizovat politiky všech svých členských států, proto na ně vyvíjí tlak a nutí je ke změně domácí politiky. Státy se ve snaze snížit nutnost změn a s tím spojených nákladů snaží prosadit své vnitrostátní politiky na evropské úrovni, čímž ale zvyšují obtížnost implementace, a s tím spojené náklady, těm státům, které ve prosazování vlastních politik neuspěly (Ibid.: 5–6). „*Ve výsledku všechny členské státy – včetně ‚velké trojky‘, Velké Británie, Francie a Německa – čelí výrazným, ačkoliv vzájemně odlišným stupňům adaptačního tlaku, když musí přejímat evropské politiky,*“ dodávají Börzel a Risse (Ibid.: 6).

Mnohem podstatnější zásah do fungování státu představuje *institutional misfit*, jelikož ovlivňuje samotná pravidla a procedury národního státu. Börzel a Risse píší, že „*evropeizace*

může dokonce vážně ohrozit kolektivní chápání národní identity, jelikož se dotýká konstitučních norem, jako je státní suverenity.“ (Ibid.: 7) *Institutional misfit* nezasahuje stát tak bezprostředně jako *policy misfit*, nicméně může vést k výsledku, který bude mít dlouhodobý až trvalý význam pro fungování státu (Ibid.: 7). Autoři jsou přesvědčení, že existence *misfits* je nutnou podmínkou pro změny v domácí politice států, nicméně není jedinou, zároveň je nutná přítomnost dalších faktorů, které slouží jako katalyzátory změn. Ty se s každým případem liší, nicméně mohou být zobecněny a rozděleny do dvou kategorií: do procesu redistribuce zdrojů a role aktérů v něm, jenž vychází z racionalistického institucionalismu, a do procesu socializace, který má základ v konstruktivistickém institucionalismu (Ibid.: 7–10).

Odlíšný názor na *misfits* jako nutnou podmínku změny zaujímá Claudio Radaelli, který upozorňuje, že k evropeizaci může docházet i bez zásadních tlaků EU na implementaci. Političtí aktéři daného státu mohou vyvolat změnu a převzít evropské normy a politiky do domácí sféry nezávisle na vlivu Unie, pokud sami dospějí k názoru, že daná norma a politika by mohla být pro další směřování a prosperitu státu prospěšná (Radaelli 2004: 7).

1.3. *Kritika evropeizace jakožto teoretického konceptu*

Samotná teorie evropeizace čelí kritice, že se stala příliš populární, a proto dochází k jejímu nadužívání. Featherstone zmiňuje, že „*módní používání evropeizace v různých kontextech může snadno zamlžit podstatu významu.*“ (Featherstone 2003: 3) Zároveň kritici konceptu tvrdí, že se jedná jenom o jiný pojem pro *neofunkcionalismus*. Featherstone nicméně oponuje, že „*[evropeizace] má dynamickou vlastnost: její strukturální efekty nejsou nutně permanentní a nezvratné. [...] Dopad evropeizace je typicky postupný, nepravidelný a nevyvážený podle doby a lokality*“ (Ibid.: 4). Na rozdíl od *neofunkcionalismu* se tedy evropeizace zaměřuje méně na kategorizaci EU a více na procesy a výsledky evropských politik, svou dynamikou srovnání s prvním jmenovaným popírá (Ibid.: 4).

Otázka významu teorie pro výzkum je v případě evropeizace též problematická, protože se dodnes nespécifikovala jednotná, přesná a stabilní definice. Podle kritiků se jedná o tak těžkopádný pojem, že jej není možné používat jako organizační koncept. Veškeré snahy o její modelaci byly dosud vzácné a výsledky zpochybňované. Podle norského Johana P. Olsena však není nutné řešit, „*[...] co evropeizace ,skutečně je‘, ale jestli a jak může být termín užitečný pro porozumění dynamiky vyvíjející se evropské politiky.*“ (Olsen 2002: 922) Radaelli zároveň dodává, že „*[p]roblémem není to, že různí autoři přiřazují evropeizaci*

odlišné významy – to je indikátor živé debaty. [P]otenciální risk se týká (1) chybné formulace konceptu, (2) natahování konceptu, (3) gradualismu³.“ (Radaelli 2003: 28) Tyto pojmy poprvé představil politolog a sociolog, Giovanni Sartori, a doplnil je ještě o *provincialismus (parochialism)*, který znamená studium jedné země bez zohlednění obecné roviny, a tedy vytvoření teorie bez obecné platnosti, a špatnou klasifikaci (misclassification), jež označuje zařazení mnoha odlišných a vzájemně neporovnatelných pojmů do jedné kategorie, čímž podle Sartoriho vzniká ‚tříhlavá příšera‘. „*Co může platit pro ‚kočky‘, platí jen částečně pro psy a téměř vůbec pro netopýry*“ (Sartori 1991: 248). Tyto dvě chyby však v případě evropeizace nepředstavují takový problém, proto Radaelli věnuje pozornost pouze třem výše jmenovaným výzkumným chybám:

1. S problematikou *chybné formulace* definice se Radaelli vypořádává vlastním definováním teorie evropeizace, nicméně se sám dopouští pochybení tím, že nezohledňuje *bottom-up model* (Havlík, Pšeja 2007: 10).
2. Koncept neboli pojem může být popsán dvěma přívlasky, extenzí a intenzí, přičemž intenze označuje smysl pojmu, jeho obsah. Extenze je pak souhrn všech věcí, na které lze pojem použít (Radaelli 2003: 32). *Natahování konceptu* znamená, že jedno výrazně převyší to druhé, čímž dojde k tomu, co Sartori nazývá kočkopsem. Za příklad uvádí extenzi termínu *mobilizace*. Pokud se pojem natáhne do podoby, která zahrnuje jak dobrovolné narukování, tak všeobecnou mobilizaci, dojde k zásadní převaze extenze nad intenzí. Naprosto se tak ztratí obsahový význam pojmu, bez jehož přesné definice je výzkum zavádějící, či přímo zbytečný (Sartori 1991: 249). „*Máme pak nejen perfektního kočkopsa, ale můžeme také skončit s kočkopsím soubojem, ve kterém dva komponenty požívají samy sebe.*“ (Ibid: 249). Radaelli doplňuje, že při převaha intenze má naopak diskriminační potenciál. Ve studiu evropeizace převládá natahování extenze, pod evropeizací se řadí procesy kulturních změn, formace nových identit, změna politiky, inovace administrace i modernizace. Radaelli je přesvědčen, že studium evropeizace by se mělo více zaměřit na intenzi, jinak hrozí riziko gradualismu. (Radaelli 2003: 32)
3. Ke *gradualismu* dochází tehdy, pokud jsou rozdíly v typu chápány jako rozdíly v úrovni, a tím je dichotomický vztah dvou proměnných nahrazen kontinuálním. „*Při [...] kontinuálním zacházení*“, píše Sartori, „*demokracie nemůže být oddělena od*

³ V originále (a) concept misformation, (b) conceptual stretching, (c) degreeism

*nedemokracie, namísto toho je demokracie vlastnictví, které do nějakého (odlišného) stupně může být přisouzeno každému politickému systému [...]. Můžeme tedy získat celosvětové kontinuální žebříček, řekněme, z 80 demokracií, který půjde přes semidemokracie, k 80 procentům nedemokracií, jejichž mezní body mohou být stanoveny libovolně a mohou se tedy pohybovat dle rozmaru. [...] V kontinuálním zacházení mohou výjimky jednoduše zmizet upravováním kontinua špatně vyladěnými body“ (Sartori 1991: 248–249) Zjednodušeně lze říci, že výzkumník nepozná rozdíl mezi kočkou a psem, a proto zkoumá rozdílné stupně kočkopsů (Ibid.: 248–249) Radaelli gradualismus aplikuje na případ evropeizace a píše, že „*metafora evropeizace jako kontinua a představa domácích politických systémů, které jsou ‚stále více‘ prolnuté evropskou politikou, dělá rozdíl mezi kočkou a psem obtížný. [...] Pokud je všechno evropeizováno do jistého stupně, co není evropeizováno?*“ (Radaelli 2003: 32) U nových konceptů politologové nechtějí vytvářet rigidní hranice, které by vývoj teorie mohly zbrzdit, čímž však způsobují, že je koncept povrchní a nejasný (Ibid.: 32)*

1.4. Externí evropeizace a její mechanismy

Evropeizace operuje s instrumenty, které umožňují analýzu nejen členských států, ale i států za hranicemi EU. Tento výzkum započal v devadesátých letech v důsledku tří podstatných vývojových událostí evropské integrace – programu jednotného trhu a jeho rozšíření, velikostí a jeho atraktivitou, které z EU udělaly jednu z nejvýznamnějších sil ve světovém společenství, a chystaným východním rozšířením. Rozšíření o postkomunistické státy východní Evropy bylo dosud největší, a vzhledem odlišným ekonomickým a politickým úrovním jednotlivých států také nejintruzivnější, jelikož EU od přistupujících států vyžadovala před vstupem přijetí celé *acquis communautaire*. Dále bylo nutné reformovat jejich administrativní, politické a ekonomické systémy radikálněji, než tomu bylo v případě zemí západní Evropy, aby východoevropští kandidáti mohli splnit Kodaňská kritéria. EU současně novelizovala institucionální nastavení, jenž definovalo vztah k těm státům, které se nechtěly stát členy nebo nebyly pro členství vhodné (Schimmelfennig 2010: 3).

Frank Schimmelfennig píše, že „EU symbolizuje regionální integraci. Představuje regionální ekonomickou integraci a vznik supranacionální organizace jako cestu k míru a bohatství v ostatních částech světa.“ (Ibid.: 6) Unie má vliv nejen na své nejbližší sousedy, jako jsou státy na Balkáně, ale i vzdálené regiony subsaharské Afriky, Latinské Ameriky či Asie. Propaguje neoliberální ekonomický model a podporuje celosvětovou liberalizaci trhu.

EU však kvůli svým, pro některé kontroverzním politikám čelí kritice, že namísto podpory volného obchodu ‚vnucuje‘ svůj vlastní regulační model ostatním státům. Podobná kritika se objevuje i v prosazování evropských politik (Ibid.: 6–7).

Nezávislé proměnné, které mají význam při unijním ovlivňování kandidátských států, připomínají ty, jež se vyskytují při analýze vlivu na členské státy, jelikož se v obou případech jedná o vztah asymetrický. Naopak nezávislé proměnné při výzkumu mezinárodní úrovně, na které se EU pohybuje jako rovnocenný aktér, se týkají rozdílů mezi instrumenty, které EU využívá, a způsobů, jak je v odlišných situacích aplikuje. Rozdíl mezi tlakem na členské státy a tlakem na státy kandidátské je v existenci *podmíněnosti*. Ta spočívá v tom, že EU nabízí pozitivní stimuly, jako je členství v EU, jako odměnu za adaptaci žádaných pravidel (Sedelmeier 2011: 10). EU tak podněcuje kandidátské státy k přijetí *acquis communautaire* systémem jasně definovaných motivací převážně pozitivního charakteru, ale i negativního, který má podobu sankcí (Denti 2014: 18). Podle Davide Dentiho proto „*evropeizace kandidátských zemí vypadá jako hierarchický proces podmíněné shody*.“ (Ibid.: 18) Podmíněnost však není jediným nástrojem, který EU při prosazování své strategie vůči kandidátským státům využívá, dalšími jsou například *přesvědčování a socializace elit* či *vzdělávání společnosti*, což jsou přístupy, na které se při výzkumu především zaměřuje již výše zmiňovaný teoretický směr, konstruktivistický institucionalismus. Problematikou *podmíněnosti* se primárně zabývá racionalistický institucionalismus (Sedelmeier 2011: 10).

Podmíněnost a socializace jsou řazeny do kategorie *přímých mechanismů* evropeizace, jelikož jejich prostřednictvím EU aktivně prosazuje své politiky a pravidla za evropskými hranicemi. Je však nutné rozlišit i *mechanismy nepřímé*, mezi které Schimmelfennig řadí *externalizaci a imitaci*. K externalizaci dochází tehdy, když externí aktér sám přijme část evropských norem a pravidel na základě kalkulace nákladů a přínosů. Na rozdíl od podmíněnosti se EU aktivně neangažuje v procesu přijetí. Imitace funguje podobně jako socializace, ale stejně jako v případě externalizace se EU neúčastní, nesnaží se aktivně veřejnost v cílovém státě vzdělávat a přesvědčovat, ale slouží pouze jako model, který se státy samy rozhodnou následovat (Schimmelfennig 2010: 10).

Lze předpokládat, že především poslední jmenovaný mechanismus se u méně stabilních států s ambicí vstoupit do EU vyskytuje často. Jak tvrdí Schimmelfennig, „*nováčci v mezinárodním systému a státy s nejistým vnitrostátním prostředím budou mnohem pravděpodobněji hledat a napodobovat vzory. Pravděpodobněji si vyberou EU jako svůj vzor, pokud se s EU identifikují, jsou s EU v úzkém kontaktu a mají pocit, že EU rezonuje s jejich předchozím přesvědčením a praktikami*.“ (Ibid.: 10) V případě států západního Balkánu se

však EU stává vzorem pro napodobení jen velmi obtížně. Veřejná podpora pro evropské hodnoty a výhody členství je v těchto zemích oslabována nacionalistickými tendencemi a nedávnou násilnou minulostí, jež dosud není vyřešena. Západobalkánská veřejnost napříč státy je stále silně ovlivněna předsudky etnického či náboženského charakteru, a proto se jen obtížně přizpůsobuje požadavkům EU. Ačkoliv formálně přijímá evropské normy a pravidla, jen těžko je implementuje do vnitropolitické a vnitrospolečenské praxe (Börzel 2011: 9).

Tento jev popsal na příkladu Rumunska emeritní Thomas Gallagher, a nazval jej pseudo-evropeizací nebo též eurobalkanismem. Gallagher píše, že „*negativní vlastnosti domácí politiky, které se vysmívaly agendě EU založené na transparentnosti, zodpovědnosti a etickém vládnutí, se [v Rumunsku] sjednotily za clonou evropeizačního procesu, která neměla směr a chyběl jí skutečný obsah.*“ (Gallagher 2009) Autor tvrdí, že v případě Rumunska se objevují jen nedostatečné důkazy potvrzující myšlenku, že EU zastávala transformativní úlohu či umožnila socializační proces, v kterém by rumunská státní správa přijala evropské hodnoty a procedury (Ibid.)

Vzhledem k problematičnosti a nestabilitě států západního Balkánu je při posuzování vlivu EU nemožné odlišit evropeizaci od *external state building* (*budování státu vnějším aktérem*), což je proces, který se vyznačuje demokratizací, rekonstrukcí a stabilizací cílového státu pod vedením jiného státu či nadnárodní organizace. Pochopení procesu state building a jeho aplikace na Bosnu a Hercegovinu však není možné, pokud nedojde k typologizaci států dle jejich síly a stability, a především k přesnému definování pojmu *weak state* (*slabý stát*). Zároveň je nutné formulovat, co přesně znamená pojem *stát*, a zvláště *suverénní stát* tak, jak jej vnímá mezinárodní právo.

1.5. *Stát a suverenita*

Barry Buzan v druhém vydání knihy *People, States and Fear* z roku 1991 představuje definici státu, která se pro řešení otázky jeho síly hodí nejlépe. Buzan tvrdí, že „*představa státu jako souhrnu teritoria, politik a společnosti naznačuje, že se jedná o [subjekt] stejně tak metafyzický jako konkrétní.*“ (Buzan 1991: 69) Není možné se omezit pouze na studium společnosti žijící na konkrétním vymezeném území či studium institucí, které stát spravují. Ačkoliv se lze zaměřit na konkrétní pravomoci, kterými stát disponuje, ať už se jedná

o absolutní monopol na legitimní násilí⁴ nebo právo vybírat daně, případně o politické a administrativní instituce, ve skutečnosti je nutné zahrnout i abstraktnější složky definující stát, mezi které je možné zařadit například společnou identitu společnosti, a s tou spojený pocit sounáležitosti (Ibid.: 66–68).

Model, který Buzan vytvořil, se skládá ze tří základních, navzájem provázaných složek definujících stát, a může být nazván *Buzanovým trojúhelníkem*. Základnu v tomto trojúhelníku tvoří *fyzické parametry státu*, mezi něž patří například teritorium nebo populace, a *instituce*, jež těmto fyzickým atributům vládnou a spravují je. Nicméně tyto dvě složky pro naplnění podstaty státu nestačí, z toho důvodu je nutná třetí, abstraktní složka – *idea státu*, která v myslích občanů stát legitimizuje. Jen pokud jsou naplněny všechny tři parametry, může být stát považován za silný (Ibid.: 71). Doplnujícími kritérii státu jsou následně jeho velikost, protože, jak píše Buzan, „jednotka s populací deseti nebo sta lidí by se nikdy nekvalifikovala jako stát, dokonce populace mezi 1000 a 10 000 by byla obecně považována za neadekvátní. Populace 100 000 je stále nebezpečně malá, ale již začíná dosahovat úrovně přijatelnosti“ (Ibid.: 71), a v neposlední řadě suverenita (Ibid.: 71).

Suverenita neboli právo vykonávat neomezeně moc na svém území je základní podmínkou fungování státu na mezinárodní úrovni, jelikož úzce souvisí s přijetím daného státu ostatními zeměmi jako rovnocenného aktéra (Shaw 2008: 6). *Montevidejská konvence o právech a povinnostech států* z roku 1933 právně ukotvila suverenitu státu jako součást mezinárodního práva, a zároveň jej definovala tak, jak je mezinárodním právem vnímán dodnes. První článek smlouvy hovoří o tom, že „stát jako subjekt mezinárodního práva by měl mít následující atributy: (a) permanentní populaci; (b) definované teritorium; (c) vládu; (d) kapacitu navázat vztahy s ostatními státy.“ (Montevidejská konvence 1933) Důležitým, ačkoliv kontroverzním bodem konvence je i třetí článek, který tvrdí, že „politická existence státu je nezávislá na uznání ostatními státy.“ (Ibid.) Tento koncept se nazývá *deklarativní teorie uznání státu* a je v opozici k tradiční *konstitutivní teorii*, podle níž musí být stát uznán všemi již uznanými státy. Oproti tomu deklarativní teorie zastává názor, že uznání státu je záležitostí faktů, ne práva, a stát proto získá nárok na sebeurčení tím, že splní výše zmíněné čtyři podmínky státnosti (Hillier 1998: 202–203).

⁴ Toto je základní podstatou weberiánského výkladu pojmu stát, Max Weber tvrdí, že „stát je lidská pospolitost, která si na určitém území nárokuje monopol fyzické moci. [...] Je výhradním zdrojem ‚práva‘ na moc.“ (Weber 1919: 247)

Ani jedna z teorií neposkytuje ideální normativní rámec, jak k uznávání států přistupovat. V případě konstitutivní teorie nastává problém s těmi mocenskými jednotkami, které odmítá některý ze suverénních států uzнат. Podle deklarativní teorie by naopak příslušelo uznání i těm samozvaným společenstvím, jejichž státnost je zcela nelegitimní⁵ (Ibid.: 202–203) Vzhledem k nejasnému přístupu mezinárodního práva k otázce státní suverenity není možné přesně určit, kolik územně spjatých společenských jednotek je skutečně suverénních a legitimních, nejpřesnějším vymezením je však kompromis mezi oběma teoriemi neboli přístup, ve kterém je určujícím faktorem členství v Organizaci spojených národů (OSN) či uznání alespoň jedním ze států OSN. Toto kritérium splňuje 201 států, z nichž 193 patří mezi členské země OSN, dva mají statut pozorovatelských států a šest je částečně uznaných. Mezi poslední jmenované patří i Kosovo, které uznalo 108 států z 193 (Political Geography Now 2018).

Tradiční pojetí *suverénního státu* tak, jak bylo nastaveno tzv. *vestfálským systémem* v roce 1648, je dnes již považováno za zastaralé. Tento výklad tvrdí, že nejvyšší instancí mezinárodního systému jsou svrchované státy, které jsou rovnocenné, vázané k tomu ctít dohody a respektovat nezávislost a integritu ostatních států. V mezinárodním anarchickém systému neexistuje vyšší moc, které by se státy musely zodpovídat (Shaw 2008: 1120), což plně odpovídalo mezinárodní situaci po uzavření Vestfálského míru, i počtům suverénních států v té době. V posledním století však došlo k rapidní expanzi nových států. Po první světové válce v roce 1919 jich existovalo 55, v roce 1950 již 69. Po dekolonizaci Afriky a Asie, vyhlášení nezávislosti dalších územně-mocenských celků v Oceánii a rozpadu Sovětského svazu vzniklo celkem 191 států (Rotberg 2003: 2). Posledními přijatými státy do OSN byly Východní Timor v roce 2002 a Jižní Súdán v roce 2011 (OSN 2018).

S rostoucím počtem států narůstal i význam mezinárodních institucí a mezinárodního obchodu, což vedlo k narušení klasického pojetí svrchovanosti, neboť teritoriální hranice začaly ztrácet na významu. Volný pohyb zboží, služeb, osob, kapitálu a informací, což jsou svobody spjaté s liberalizací trhu a globalizací, propojil mezinárodní aktéry, a ti se dobrovolně vzdali části svých pravomocí ve prospěch nadnárodních institucí výměnou za výhody plynoucí ze členství (Chaturvedi, Kaushik 2009: 1–2). Inakshi Chaturvedi a Poornima Kaushik tvrdí, že „[tento] proces je podobný procesu občana osvojujícího si členství v mnoha

⁵ Příkladem může být teroristická organizace Daeš, jež po zaboru území v Sýrii a Iráku vyhlásila Islámský stát, který však nebyl uznán žádným jiným státem (Political Geography Now 2018).

jiných sdruženích. I když je vázán zákony státu, musí též dodržovat pravidla svého sdružení, což není ztrátou jeho práv, ale vyžadovaný způsob vykonávání těchto práv.“ (Ibid. 2–3)

Hrozby narušující tradiční státní suverenitu lze zařadit do tří kategorií, které sice nepojímají problematiku komplexně, nicméně vyzdvihují oblasti, v kterých je vliv globalizace nejvýraznější:

1. *Světová ekonomika* neboli současný ekonomický systém produkce, distribuce a výměny je nejvýraznější hrozbou tradičního pojetí suverenity. Každý suverénní stát je do větší či menší míry začleněn do světového trhu, a proto je jím ovlivňován téměř ve všech ekonomických aspektech. Mezi státní migrace pracovní síly je historicky nejsilnější, což je umožněno rapidním vývojem komunikační a dopravní infrastruktury. Teritoriální hranice i region, v němž se stát nachází, ztratily na významu.
2. *Mezinárodní právo*, kdysi definované suverénními státy a respektované jen do té míry, do které aktéři sami chtěli, protože v anarchickém systému neexistovala vynutitelnost práva, se s globalizací transformovalo do nadnárodní podoby, a to i v odvětvích, které do té doby patřily výhradně do kompetencí národní justice⁶. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku po druhé světové válce poprvé v historii nadřadil ochranu lidských práv a hodnot nad právní systém uvnitř státu. Na tento tribunál v roce 2002 navázal Mezinárodní trestní soud se sídlem v Haagu, který vznikl jako stálý soudní dvůr stíhající pachatele zodpovědné za zločiny proti lidskosti, genocidy či válečné zločiny. Tomuto vzniku předcházelo několik *ad hoc* tribunálů, mimo jiné i Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii.
3. *Mezinárodní organizace* změnily částečně s koncem první světové (Společnost národů), především však druhé světové války svůj charakter. Nové typy mezinárodních organizací propojily státy v těch aspektech vládnutí, které předtím náležely výhradně do kompetence národních vlád, ať už se jednalo o obchodní, monetární nebo fiskální politiku (WTO, IMF⁷) či bezpečnostní politiku (OSN, NATO⁸), a zároveň vytvořily nové formy rozhodovacích procesů, do kterých kromě států zahrnuly i další aktéry, jakými jsou nevládní organizace nebo lobbistické

⁶ Např. trestní právo (Chaturvedi, Kaushik 2009: 8)

⁷ Světová obchodní organizace, Mezinárodní měnový fond

⁸ Severoatlantická aliance

skupiny. Ještě výrazněji se vliv globalizace na mezinárodní organizace jeví na případě EU, která jakožto subjekt *sui generis* kombinuje intergovernmentální a supranacionální přístup, aktivně usiluje o vybudování evropské identity a v mnoha ohledech supluje stát: příkladem může být evropské občanství, které obyvatelům evropského prostoru zajišťuje práva podobná těm na národní úrovni, ať již se jedná o aktivní a pasivní volební právo v evropských volbách, o právo volného pohybu, bydlení či práce v evropském prostoru, o právní ochranu či právo kontaktovat evropského ombudsmana (Ibid. 7–10).

Na EU může být pohlíženo jako na institucionální instrument globalizace, což vede k úvahám o podobnosti globalizace s evropeizací. Stella Ladi tvrdí, že „*tyto dva fenomény jsou propletené a neexistuje mezi nimi žádný protikladný vztah. Jejich jádro je podobné, založené na hodnotách liberalizace, reprezentativní demokracie a ekonomice volného trhu.*“ (Ladi 2006: 14) Podle Ladi je velmi těžké rozpoznat rozdíly mezi těmito zmíněnými jevy, ačkoliv se nejedná o synonymické pojmy, jejich vliv na domácí politiku je jen obtížně rozlišitelný (Ibid. 14–15).

1.6. Typologie států podle stability a síly

V současnosti jsou státy mnohem rozmanitější ve svém charakteru, kapacitě, bohatství i soběstačnosti, než tomu bylo na počátku 20. let, proto jsou některé náchylnější k vnitřním rozporům a nestabilitě, a tedy ke kolapsu (Rotberg 2003: 2) Jak již bylo řečeno, stát, který je schopen udržet stabilitu a funkčnost všech tří složek *Buzanova trojúhelníku*, může být považovaný za tzv. *strong state* (silný stát), nicméně zbylé, méně stabilní státy je nutné typologicky rozlišit. Ačkoliv se jedná o téma, které je odbornou veřejností hojně zkoumáno a využíváno, dosud nebyla ustanovena přesná a jednotná klasifikace, která by rozdělila státy podle toho, jak se potýkají s problémem prosazování vnitřní suverenity. Objevuje se proto mnoho pojmů, které mají totožný význam, ale jiný terminologický název, či pojmy shodně znějící, nicméně v rámci obecné klasifikace vzájemně kolidující (Remešová 2014). Nejprehlednější typologii představil Robert Rotberg, který rozdělil problematkové státy na *weak states* (slabé státy), *failed states* (selhávající státy) a *collapsed states* (kolabující státy). Ačkoliv je tato koncepce často kritizována pro nepřesnost a špatné vymezení pojmů, pro zjednodušené vysvětlení jednotlivých stádií křehkého a upadajícího státu je plně dostačující (Remešová 2014).

Hlavním kritériem posuzování křehkosti státu je jeho schopnost distribuovat politické statky (Rotberg 2003: 2). „*Politické statky*,“ jak píše Rotberg, „*jsou nedefinovatelné a těžce kvantifikovatelné požadavky, které obyvatelé kdysi vyžadovali od panovníka, a nyní vyžadují od států.*“ (Ibid.: 3) Tyto statky je možné hierarchicky rozdělit. Nejdůležitější povinností státu je zajištění bezpečí nejen lidí žijících na jeho území, ale i jejich majetku, dále bránění před invazí, zánosem majetku a odstranění všech domácích hrozeb, které ohrožují pořádek uvnitř státního celku. Druhým klíčovým statkem je právo občanů účastnit se svobodně správy země a politických procesů v ní probíhajících, do čehož spadá právo volit a být volen, ucházet se o úřad či členství v politické straně, ale zároveň i podpora celostátních a regionálních institucí, tolerance k odlišným názorům a zajištění základních občanských a lidských práv. Mezi další statky jsou zařazeny zdravotní péče, vzdělávací instituce, komunikační i dopravní infrastruktura, možnost obchodu, monetární a bankovní systém a podpora občanské společnosti (Ibid.: 2–4).

Stát, který není schopný, nebo je schopný jen v omezeném množství, redistribuovat některý z těchto statků, k čemuž dojde důsledkem oslabení jakékoli ze tří složek Buzanova trojúhelníku, může být považován za *weak state*. Mezi weak states je možné zařadit široké spektrum států, ať už takové země, které čelí geografickým, fyzickým nebo ekonomickým překážkám, či dočasně slabé z důvodu vnitřního antagonismu elit, či vnějšího ohrožení (Ibid.:4). Edward Newman problematiku těchto států definuje jako „*situaci, kdy má centrální vláda nedostatečnou kapacitu kontrolovat na svém území veřejný pořádek, je neschopná konstantně kontrolovat svoje hranice, nemůže odpovědně udržovat životaschopné veřejné instituce nebo služby, a je zranitelná vůči mimoústavním domácím výzvám.*“ (Newman 2007: 465) Společným znakem těchto mocenských celků je etnická, náboženská, lingvistická či jiná tenze, která omezuje jejich vnitřní integritu, ale zatím nevygradovala v násilný konflikt. Vzhledem ke špatně fungujícím bezpečnostním složkám mají procentuálně vyšší míru kriminality, efektivita státní administrativy je snižována korupcí či neopatrimonialismem, školství a zdravotnictví je zastaralé a nefunkční. Elity, často despotické, a ne nutně demokraticky zvolené, perzekvují občanskou společnost (Rotberg 2003: 4).

Specifickým typem slabého státu jsou pak autokracie typu Severní Korea, které jsou legitimní, mají monopol na násilí a vzhledem k silné institucionální, fyzické i ideologické složce Buzanova trojúhelníku mohou být považovány za silné. Jejich neschopnost distribuovat politické statky, což v krajních případech vede až k hladomorům, je však řadí mezi weak states (Jenne 2003: 219). Erin Jenne tvrdí, že „*tyto státy nejsou zatím otřeseny revolucí nebo nepokojí, ale vzhledem k jejich rostoucí dysfunkčnosti zůstávají vůči nim*

zranitelné“, situaci v nich přirovnává „*k rakovině rostoucí uvnitř*.“ (Ibid.: 219) Těchto států, které navenek působí silně, ale ve skutečnosti jsou slabé, od pádu Sovětského svazu přibývá, příkladem může být právě Ruská federace⁹ (FfP 2017).

Jednou z příčin oslabování států je i proces globalizace, který rozbíjí tradiční socio-ekonomický systém nastavený Vestfálským systémem. Globalizace na státy nepřímo vyvíjí nátlak, aby vstoupily na celosvětový trh a staly se součástí globální ekonomiky, čímž je však částečně připravuje o suverenitu (Newman 2007: 465). Tento proces Newman popisuje následovně: „*neoliberální ekonomické síly způsobují oslabení státní kapacity a [zároveň] oslabení schopnosti zásobovat veřejné statky*.“ (Ibid.: 465–466) V tomto režimu může křehký stát ztratit monopol na násilí, jež se se zvyšující se slabostí státu stále více privatizuje. Z toho důvodu nebezpečí stability státu nehrozí jen ze strany jiných mocností, ale i od nestátních paramilitantních organizací operujících bez konkrétního teritoriálního vymezení, či vzniklých na území daného státu. Relativní blízkost a dostupnost ostatních států, způsobená právě globalizací, navíc umožňuje migrační vlny z míst zasažených konfliktem (či jen slabých), čímž může dojít k ohrožení stability států, do kterých uprchlíci míří. Tímto se problémy křehkých států nepřímo dotýkají i zemí za jejich hranicemi, potažmo celého světa (Ibid: 466).

Rozdíl mezi *weak states* a *failed states* je podle Roberta Rotberga v užití násilí. Na rozdíl od prvního jmenovaného, ve failed state již vypukly násilnosti, jejich charakter však ještě nedosahuje rozměrů občanské války (Rotberg 2003: 5). „*Není to absolutní intenzita násilí, která identifikuje selhávající stát*“ píše Rotberg, „*je to přetrvávající charakter tohoto násilí (jako v Angole, Burundi a Súdánu), skutečnost, že většina násilí je mířena proti existující vládě nebo režimu, a rozjitřený charakter politických nebo geografických požadavků na sdílení moci nebo autonomie, která racionalizuje nebo ospravedlňuje násilí v myslích povstalců*.“ (Ibid.: 5) Konflikt je obvykle spojen s etnickými, náboženskými nebo lingvistickými odlišnostmi, které rozdělují stát do té míry, že není schopen udržet ucelený charakter. Vláda ve failed state nekontroluje svoje hranice, moc oficiálních autorit se obvykle omezuje na hlavní město a regiony, kde má v exekutivě dominantní etnická, náboženská nebo jazyková skupina většinu (Ibid.: 5). Neméně důležitým znakem je nárůst kriminality do té

⁹ Rusko získalo ve Fragile States Index, sestaveném neziskovou výzkumnou organizací Fund for Peace, v roce 2017 79,2 bodů (nejvíce měl Jižní Súdán s 113,9 body), a na seznamu *fragile states* (křehkých států) se umístilo na 67. místě s jen mírně se zlepšující tendencí v posledním roce. Jeho výsledek je horší než výsledek Izraele i Ukrajiny (FfP 2017).

míry, že vůdci zločineckých organizací a paramilitantních skupin (tzv. *warlords*) částečně přebírají funkce státu, a ve svém regionu redistribuují politické statky¹⁰ (Ibid.: 6).

Collapsed state neboli zkolabovaný stát Rotberg definuje jako extrémní verzi failed state, v které jsou politické statky zajišťovány už pouze soukromými prostředky. Jedná se o anarchický prostor, ve kterém již platí pouze právo silnějšího, a kde samozvaní vůdci převzali naprostou kontrolu nad vybranými regiony. Nejenže ovládli trh a dodávky zásob, ale dokonce vytvořili jednoduché formy mezinárodních vztahů (Ibid.: 9–10). „*[Collapsed state] je pouhý geografický výraz, černá díra, do které se selhané politické instituce propadly,*“ píše Rotberg (Ibid.: 9), ale zároveň dodává, že se nejedná o trvalý stav. Státní instituce můžou kdykoli převzít zpět svou moc, pokud zajistí dostatečnou sjednocující sílu a stabilitu, či se reformují natolik, aby se staly alespoň zčásti přijatelnými pro všechny zneprátené skupiny. Bosna v průběhu války o nezávislost mezi lety 1992 až 1995 přesně splňovala definici collapsed state, až Daytonská mírová smlouva¹¹, ačkoliv v mnoha ohledech nedokonalá, dokázala vytvořit kompromis mezi bojujícími stranami, a ukončit tak násilný konflikt (Ibid.: 10)

1.7. *State building*

State building neboli budování státu je v posledních letech jednou z největších priorit rozvojových aktivit celé mezinárodní komunity, která je o to naléhavější, čím více vzrůstá počet křehkých a nestabilních států. Verena Fritz a Alina Rocha Menocal v reportu pro britský think tank *Overseas Development Institute* koncept definovaly jako „*sadu akcí, které národní a/nebo mezinárodní aktéři uskutečňují proto, aby vytvořili, reformovali nebo posílili státní instituce tam, kde byly vážně narušeny nebo chybí.*“ (Fritz, Menochal 2007: 13) Hlavními cíli state building jsou zajištění bezpečí, vytvoření vlády práva, efektivní distribuce základních statků a služeb prostřednictvím funkčních státních institucí a vytvoření politické legitimacy pro nové instituce (Ibid.: 13) „*Jinými slovy,*“ píše autorky, „*[principem] state building je vybudování základu samotné vládní struktury, mezi kterou bude vláda operovat; bez předchozí konstrukce této struktury budou mít vládní zásahy jen omezený dopad.*“ (Ibid.: 13) Z výše zmíněného vyplývá, že se jedná o proces, který je dynamický, dlouhotrvající,

¹⁰ Např. zajišťují ochranu výměnou za finanční či jinou pomoc (Rotberg 2003: 6).

¹¹ Celým názvem: Všeobecná rámcová smlouva pro mír v Bosně a Hercegovině, v originále: *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina* (GFAPBiH 1995)

nelineární a v některých případech až násilný a konfliktní. Můžeme rozlišit dva typy state building, *external state building* neboli takový, který je uskutečňovaný mezinárodními či nadnárodními aktéry, a *internal state building*, který je veden národními aktéry (Ibid.: 13; 16).

Je možné identifikovat sedm oblastí, na které se state building zaměřuje: *okamžitý dopad*, který zahrnuje například obnovu infrastruktury, *zaopatření základních služeb* jako jsou zdravotnictví, kanalizace, neomezený přístup k pitné vodě, *zajištění a udržení bezpečnosti* (např. odzbrojení, demobilizace, reintegrace), *vybudování legitimacy*, mezi což lze zařadit mimo jiné good governance¹², justici a protikorupční opatření, *zřízení administrativní kapacity* (fiskální politika, decentralizace administrativy atd.), *vytvoření ekonomické kapacity* (vytváření pracovních příležitostí, finanční systém) a *zajištění lidskoprávní ochrany* (Grävingholt et al. 2012: 18).

Pro pochopení celé problematiky je důležité odlišit state building od ostatních, úzce příbuzných pojmů, jako je *nation building* (budování národa) a *peace building* (budování míru). Především nation building je v politických kruzích se state building často zaměňován. První jmenovaný se však na rozdíl od druhého zaměřuje na budování sdílené identity, která má nahradit etnické, sektářské a komunální rozdíly. Národ hraje klíčovou úlohu v budování států, jak vyplývá ze třetí složky Buzanova trojúhelníku silného státu, a proto je významnou součástí state building, nicméně budování státu je nation building v klasifikaci nadřazené (Fritz, Menocal 2007: 47–48). Peace building je definován jako „*ty akce uskutečněné mezinárodními a národními aktéry, které mají za cíl institucionalizovat mír, jenž je vykládán jako absence ozbrojeného konfliktu (negativní mír) a jen okrajově participační politikou (součást pozitivního míru), který může být udržen při absenci mezinárodní mírové operace.*“ (Call, Cousens in Fritz, Menocal 2007: 49). Z toho vyplývá, že peace building se soustředí především na udržení klidu zbraní, ale opomíjí ostatní stabilizační mechanismy, kterým se primárně věnuje právě state building (Fritz, Menocal 2007: 49).

¹² Good governance je soubor základních principů, kterými se vláda, nehlédě na typ politického systému, musí řídit, pokud chce zajistit úspěšné a efektivní vládnutí. Nezabývá se však pouze instrumenty a strategií vládnutí, ale zaměřuje se i na veřejný sektor (Ekundayo 2017: 154). „*Good governance je o tom, jak s lidmi nejednat pouze jako se zákazníky (jako je tomu u nového přístupu public management), ale jako s občany, kteří mají právo pohnat svou vládu k odpovědnosti za činy, které udělala či nezvládla udělat.*“ (Ibid.: 154)

Specifickým typem state building je tzv. *EU member state building* neboli budování státu tak, aby v budoucnu mohl vstoupit do EU. Jako strategie byl poprvé představen v roce 2005 v reportu Guliana Amato pro *Mezinárodní komise pro Balkán*¹³ (ICB). Amato neshledal *Stabilizační a asociační proces (SAP)*¹⁴, jenž byl poprvé představený v roce 1999, a následně posílený a konkretizovaný v roce 2003, dostatečně silným pro budování budoucích členských států v natolik specifickém regionu, jako je Balkán. Zároveň dle ní nereflekoval intenzitu a rozsah praktického zapojení EU v regionu. „*Přijímací strategie na Balkánu*,“ píše autoři reportu, „*by měla být kombinací klasických politik budování státu s těmi, jež se zaměřují na transformaci národních států na členské státy. K tomu, čemu čelíme na Balkáně, je potřeba ‚member state building‘ strategie.*“ (Amato 2005: 14) Member state building je považován za extenzi zahraniční politiky EU do evropské politiky rozšíření (Arkan, Keil 2015: 7). V principu se jedná o kombinaci tradičního state building, demokratizace a evropeizace, a je aplikován na weak states, jejichž potenciál vstupu do EU je z velké, ne-li většinové míry založený jen na regionální blízkosti, ačkoliv jejich charakter a vnitřní fungování neodpovídá standardům pro započítání přístupových jednání (Denti 2014: 29).

1.8. *Evropeizace západního Balkánu*

Převážná část balkánských zemí jsou postkonfliktní společnosti s velmi slabými a nevyrovnanými ekonomikami, nefunkčními politickými institucemi, administrativou ovládanou korupcí a vnitřní slabostí. Většina států s výjimkou Albánie byla součástí Jugoslávie, a proto se do větší či menší míry účastnila násilného konfliktu, který doprovázel její rozpad. Některé státy, kupříkladu Bosna a Hercegovina či Kosovo, nikdy předtím neměly nezávislost, jiné, jako je Chorvatsko a Srbsko, nebyly nikdy dříve demokratické, a jako nezávislé státy v jejich současném teritoriálním území neexistovaly. Nejen z těchto důvodů balkánské rozšíření přišlo s novými výzvami, které vyžadovaly a dosud vyžadují odlišný přístup, než tomu bylo u bývalých postkomunistických států z východní a střední Evropy v roce 2004 a 2007 (Keil 2013: 346–347). „*Member state building měl čelit ‚integračním výzvám‘ a reagovat na ‚ghettoizaci‘ zbytku Balkánu*,“ píše Davide Denti a zároveň dodává, že „*EU již směřovala po cestě budování postmoderního projektu, zatímco nově vzniklé nezávislé*

¹³ International Commission on the Balkan (ICB)

¹⁴ The Stabilization and Association Process (SAP)

státy byly na počátku procesu state a nation building.“ (Denti 2014: 23). To byla situace, se kterou se Unie nikdy předtím nesetkala (Ibid.: 23).

Vzhledem k těmto výzvám bylo nutné vytvořit strategii, která je odlišná od běžného procesu rozšíření EU, ale i od klasického state building (ICB 2005: 29). „*Cílem není pouze vytvoření stabilních, legitimních států, které se jejich občané budou snažit posílit, a ne je zničit – spíše jde o vytvoření států, které EU bude moct přijmout s naprostou důvěrou jako plnohodnotné členy.*“ (Ibid.: 29) Stejně jako v případě procesu rozšíření se EU zaměřuje především na implementaci *acquis communautaire*, čehož ale v případě Balkánu nelze dosáhnout bez vytvoření podmínek, které umožní přejít v rychlém sledu z formální adopce legislativy k budování kapacity, jež je k implementaci dané legislativy nezbytná. Tento *capacity building*¹⁵ je stěžejní složkou member state building, a je pro úspěch přístupových jednání prioritní (Ibid.: 30).

Vybudování nových institucí a posílení těch stávajících, které mají potenciál efektivní správy, je nedílnou součástí první fáze member state building (Ibid. 30). „*[Východní rozšíření] ukázalo jasně, že institucionální problémy, problémy administrativní kapacity a soudní otázky jsou nejvíce náročné, a přesto byly ponechány až nakonec.*“ ICB proto ve svém reportu tvrdila, že „*namísto začátku [procesu rozšíření] předložením Bílé knihy o vnitřním trhu*¹⁶, *zemím západního Balkánu by mnohem více posloužila Bílá kniha o otázkách svobody, bezpečnosti a spravedlnosti.*“ (Ibid.: 30) Podobný postoj, ačkoliv vedený především domácí politikou a národními zájmy, začala prosazovat Francie už v případě rozšíření o Rumunsko a Bulharsko v roce 2007. Navrhovala, aby „*[otázky] soudnictví, základních lidských práv, spravedlnosti, svobody a bezpečnosti byly otevřeny první a uzavřeny poslední.*“ (Balfour, Stratulat 2015: 46) Tento přístup byl vnímán jako základní podmínka pro zachování kredibility procesu rozšíření, a jako prostředek zamezení vzestupu eurofobie mezi občany členských států (Ibid.: 46).

¹⁵ Podle Evropské komise je capacity building „proces zaměřující se, ve spolupráci se zúčastněnými stranami, na usnadnění a konsolidaci kapacit na individuální, organizační a sektorální úrovni, který má za cíl [zúčastněným stranám] umožnit vývoj a adaptaci nových kontextuálních požadavků, a naplnění jejich role ve vládních strukturách.“ (EC 2011)

¹⁶ Celým názvem: Bílá kniha o přípravě přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie; vydaná roku 1995 (Euroskop.cz 2017)

Stabilizační a asociační proces (SAP) v principu kopíruje model vytvořený pro východní rozšíření, nicméně se liší v mnoha ohledech, z nichž nejpodstatnějším je především podpora bilaterální spolupráce uvnitř regionu (Elbasani 2008: 12). Na rozdíl od východního rozšíření se v případě jihovýchodního regionu EU soustředí na budování bilaterální kondicionality mezi balkánskými zeměmi. Podporu regionální kooperace vnímá jako nejdůležitější úkol, jelikož jen prostřednictvím vzájemné spolupráce států je možné zajistit a udržet stabilitu regionu. Je to klíčový prostředek zabezpečení rovnovážného rozvoje západního Balkánu (Ibid. 12). „*Komise zdůraznila,*“ píše Arola Elbasani ve working paper pro *European University Institute*, „*že rozvoj kooperace mezi státy je předpokladem pro vytvoření užších vazeb s EU a zároveň předpokladem evropské pomoci.*“ (Ibid.: 12) Jinak řečeno, spolupráce v rámci regionu se stala jednou z podmínek pro přijetí do evropských struktur, což v předchozích rozšířeních nikdy nebylo vyžadováno¹⁷ (Ibid.: 12). V současnosti se většina států západního Balkánu¹⁸ sdružuje ve Středoevropské zóně volného obchodu (CEFTA), výjimku tvoří jen Chorvatsko, jehož členství zaniklo vstupem do EU (CVCE 2016).

EU však zároveň v rámci SAP přistupuje ke každému jednotlivému státu individuálně, a upravuje přístupová jednání podle jeho integračního potenciálu, což vede ke konfliktu s regionální stabilizací. Tato bilaterální integrace prohlubuje rozdíly mezi jednotlivými balkánskými státy, čímž naprosto podřívá integritu regionu. I z toho důvodu jsou státy Balkánu vůči regionální spolupráci podezřívavé (Elbasani 2008:13). „*Balkánské státy se obávají, že se [vzájemná spolupráce] může stát náhradou za evropskou integraci*“ (Ibid.: 14), zároveň mezi nimi převažuje skepticismus vůči jejím přínosům. Obecně je považována za zbytečnou zátěž na domácí politiku bez okamžité ekonomické a politické návratnosti (Ibid.: 14).

Model, který si Evropská unie zvolila jako předlohu pro member state building, navíc představuje ideální stát, který Soeren Keil a Zaynep Arkan nazývají „*standardizovaným evropským státem*“ (Arkan, Keil 2015: 6). Ten nicméně neodpovídá realitě členských států, jež se vyznačují nejen strukturální či ekonomickou diverzitou, ale i odlišnými problémy,

¹⁷ Nicméně takováto spolupráce mezi některými státy střední a východní Evropy, konkrétně mezi Českou republikou, Slovenskem, Maďarskem a Polskem, již existovala v podobě Visegrádské čtyřky (CVCE 2016).

¹⁸ Jediným nebalkánským členem je Moldávie (CVCE 2016).

kterým musí čelit (Ibid.: 6–7). Keil a Arkan upozorňují na to, že „*mnoho reforem a iniciativ, které EU prosazuje na západním Balkáně, nejsou založeny na standardizovaném modelu, ale na tom, co EU považuje za ‚normální‘, tedy co by ‚měl‘ být standard.*“ (Ibid.: 7) Autoři dále dodávají, že „*politické elity balkánských států se brání prosazování standardizovaných modelů v problematických politikách nejen proto, že ohrožují jejich privilegia, která ve státech mají, ale též protože vědí, že evropské reformy jsou více normativní než vytvořené na základě praktických zohlednění.*“ (Ibid.: 8) Hlavním zájmem balkánských elit navíc nezřídka bývá vlastní prospěch, a proto se soustředí především na kroky, které jim zajistí, že zůstanou u moci. Pokud požadavky strategie member state building ohrožují jejich vlastní pozice, je nepravděpodobné, že budou aktivně spolupracovat (Ibid.: 9).

Další podstatnou změnou oproti rozšíření o státy východní a střední Evropy je odlišné prosazování evropeizačního mechanismu *podmíněnosti*. Tento mechanismus politiky rozšíření je stále velmi vágní, dokonce i Kodaňská kritéria se zaměřují především na politické otázky namísto technických, což nabízí mnoho prostoru pro volnou interpretaci. EU tento nedostatek v případě východního rozšíření vyřešila tím, že pro své účely využila konkrétnější podmínky, které jsou definovány v politikách jiných organizací¹⁹. Stejný postup opakuje i v případě jihovýchodních států, nicméně nově do politiky rozšíření implementuje i mechanismy, které jí umožňují přímou intervenci v případě, že kritéria podmíněnosti stát nesplní (Keil 2013: 348).

Intervence se vyskytují na třech úrovních podle míry zásahu, přičemž dvě z nich lze zařadit mezi přímé. Na první úrovni EU vstupuje přímo do politického procesu, v některých případech má dokonce větší legitimní moc než samy domácí politické instituce. Činnost Úřadu vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu²⁰ (OHR) je toho exaktním příkladem. V druhé úrovni EU aktivně podporuje vybrané politické strany, zákony či osoby. K tomuto došlo například v roce 2008, kdy EU veřejně podpořila v prezidentských volbách Borise Tadiće. Princip třetí úrovně spočívá v tom, že Unie vyhrožuje zablokováním procesu rozšíření či zastavením finanční pomoci (Ibid.: 348). Tato úroveň nepatří pod mechanismy přímé intervence, nicméně Keil dodává, že „*v křehkých společenstvích západního Balkánu nehraje roli, jestli EU intervenuje přímo či hrozí zadržením některých fondů: obojí vede ke krizi lokální demokracie a nelegitimnímu tlaku na demokraticky zvolené představitele.*“ (Ibid.:

¹⁹ Státy východní a střední Evropy například musely implementovat politiku rovnoprávnosti menšin podle standardů a návrhů OSCE (Keil 2013: 348).

²⁰ Office of the High Representative

348) Mechanismus podmíněnosti se v případě balkánských zemí zaměřuje na administrativní praktiky a rozhodnutí vlády, ne na demokratické principy, více na výsledky politických kroků než na samotné organizační principy vládnutí. Tímto přístupem se EU dopouští kroků, které dle některých připomínají nekolonialismus (Ibid.: 348).

Společným problémem téměř všech států bývalé Jugoslávie, s výjimkou do EU již přijatého Slovinska a Chorvatska, je slabá státnost. Evropeizace je úzce spjatá s demokratizací, nicméně ta je bez silného a stabilního státního aparátu nemožná (Denti 2014: 19). Jak píše již Francis Fukuyama, „*předtím, než můžete mít demokracii, musíte mít stát, ale abyste měli legitimní, a tedy trvalý stát, musíte mít eventuálně demokracii.*“ (Fukuyama 2005: 88) Na západním Balkáně se vyskytují různé typy států, od částečně či plně konsolidovaných, až po mezinárodně řízené semi-protektoráty. Společnými znaky většiny těchto zemí jsou slabé vlády, radikální až extrémistické strany účastníci se legislativní i exekutivní moci, téměř všechny čelí zásadním problémům s korupcí, a to ve všech úrovních státní administrativy, a dále s klientelismem a mnohdy nepotismem (Denti 2014: 19).

Omezená státnost je hlavní příčinou neefektivity v implementaci jakýchkoli reforem ve státní struktuře západobalkánských států. Jak ukazují indexy neziskové organizace Freedom House z roku 2018, ze sedmi zemí západního Balkánu²¹ jen Chorvatsko, které již členem EU je, a Srbsko prokazují dostatečně konsolidovanou státnost, že je možné je prohlásit za *svobodné*. Kvalita demokracie a státnosti se přitom ve většině balkánských zemí, včetně těch konsolidovaných, snižuje (FHI 2008). Tanja Börzel zmiňuje, že „*změna je vždy nákladná. Zavedení politických a ekonomických reforem vyžaduje nejen peníze, personál, kvalifikaci a informace. Zároveň vytváří politické náklady pro vlády, které riskují ztrátu veřejné podpory nebo politické moci, zvláště když prosazují nákladné a nepopulární změny.*“ (Börzel 2011: 9) Kroky, jež vyžaduje EU, jsou natolik radikální, že je není možné podstoupit bez stabilní a silné vlády, která má oporu v institucích, a není ovlivňována vnějšími negativními vlivy, například korupcí (Ibid.: 9).

V kontextu západního Balkánu je úspěch principu *podmíněnosti* nejistý, ačkoliv ne nemožný. Případ Chorvatska a do omezené míry i Srbska dokazuje, že pokud jsou odměny EU dostatečně obsáhlé a významné, státy jsou ochotny podstoupit rizika i náklady spojené i s radikální změnou. V Chorvatsku dokonce do takové míry, že proces přijímání norem

²¹ Mezi státy západního Balkánu se počítají Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Albánie, Srbsko, Makedonie a Kosovo.

a přizpůsobení se Kodaňským kritériím země završila vstupem do EU. V ostatních případech však byly výsledky spíše sporné (Ibid. 12–13). Tanja Börzel je přesvědčená, že „*nekonzistentní uplatňování podmíněnosti může dopomoci formálnímu dodržování předpisů, ale udělá jen málo proto, aby bylo možné čelit převládajícím strukturám klientelismu a korupce, což vede k oddělení formálních institucionálních změn od převládajících neformálních praktik.*“ (Ibid.: 13) Jev, který Börzel popsala, je téměř přesnou definicí toho, co Thomas Gallagher nazývá *eurobalkanismem*, a je společným znakem téměř všech zemí západního Balkánu.

Přístup EU k západobalkánským zemím je silně hierarchický, asymetrický a direktivní, Roberto Belloni proto tvrdí, že „evropské instituce a členské státy musí zlepšit koherenci svých politik vůči regionu, méně se zaměřovat na evropeizaci politických elit, a více na občany a občansko-společenské organizace, a opatrně dislokovat motivace a odměny“ (Belloni 2009: 314). Je přesvědčený, že příliš direktivní přístup vede k závislosti zemí na EU, čímž se snižuje jejich suverenita a státnost, a zároveň zvyšuje negativní vnímání EU u veřejnosti (Ibid.: 321). „Evropská atraktivita pro nečlenské státy,“ konstatuje, „může vytvářet pozitivní reformní vliv bez nutnosti civilizačních misí nebo zjevného neokoloniálního vnučování západních institucí a politik.“ (Ibid.: 321) Více partnerský přístup by mohl vytvořit prostředí, v kterém by občanská společnost získala podvědomí o alternativách vedení státu, a mohl by vést k debatám na národní úrovni, které by v důsledku nahradily dosud převládající etnonacionální přesvědčení veřejnosti i politických elit tolerantnější alternativou založenou na kooperaci. Zároveň by se měla zaměřit na posílení domácích institucí a nadále podporovat vzájemnou ekonomickou i politickou spolupráci mezi státy regionu (Ibid.: 321–323)

Jednou z největších překážek progresu v přístupových jednáních, úspěchu transformace a posílení státnosti zemí západního Balkánu zůstávají domácí elity, na se které EU stále nejvíce zaměřuje při prosazování SAP. Prozatím došlo jen k velmi málo pokusům o zahrnutí nestátních organizací, občanů a dalších společensky významných aktérů do procesu rozšíření, kvůli čemuž téměř nic nebrání domácím politickým elitám v obstrukcích (Arkan, Keil 2015: 9).

Bosna a Hercegovina může být považována za typický příklad weak state z důvodů, které představuje následující kapitola. Jedná se o stát, kde se, vzhledem k celkové nestabilitě jejího státního a administrativního aparátu i zásadně etnicky rozdělené společnosti, EU angažuje nejintruzivněji, a to včetně samotného legislativního i exekutivního procesu. Evropeizace v podobě member state building využívá v BiH všechny mechanismy, s kterými

zmíněná strategie operuje, a to včetně těch, které zasahují do suverenity státu, a má vliv na téměř veškeré oblasti státní správy i občanské společnosti.

Je možné identifikovat několik parametrů, které jsou pro výzkum vlivu EU na Bosnu nejsignifikantnější, jelikož ovlivňují úspěšnost evropeizace, či jsou ovlivňovány evropeizací nejvíce. Jsou jimi etnické skupiny, vládní elity, státní administrativní aparát a míra regionální spolupráce. Na těchto případech je možné pozorovat vzájemný vliv EU a BiH, analyzovat s jejich využitím úspěšnost dosavadní evropské politiky na stát, či aplikovat mechanismy member state building jako parametry pro posouzení slabin a problémů evropeizace.

2. Bosna jako weak state: příčiny a důsledky

Při aplikaci Buzanova trojúhelníku vyjde najevo, že ani jedna ze tří složek definujících stát není v případě Bosny a Hercegoviny dostatečně silná. Fyzickou složkou státu, tedy teritoriem a populací, BiH sice fakticky disponuje, nicméně ve skutečnosti je existence obou nejistá. Vnější teritoriální hranice země zůstávají nezměněny, nicméně silně decentralizovaná země rozdělená na dvě entity neustále čelí separatistickým tendencím především ze strany bosenskosrbského obyvatelstva, čímž je ohrožena její teritoriální integrita. Populace Bosny prudce klesá vlivem emigrace. Administrativní a politické instituce jsou neefektivní, fragmentované a dodnes podléhající nacionálním tlakům, které mnohdy uměle vyvolávají zkorumpované politické elity. Ze všech institucí spravující zemi má *de jure* nejvyšší moc Úřad vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, který je veden představiteli zahraničních zemí, což narušuje bosenskou suverenitu a v principu vytváří ze státu protektorát. Mnoho občanů BiH se navíc považuje primárně za příslušníky jednoho ze tří konstitutivních národů, Bošnjaků, Srbů a Chorvatů, až poté za Bosňany, přičemž někteří obyvatelé dokonce přijetí bosenské identity naprosto odmítají. Ti, kteří sami sebe považují za Bosňany, jsou perzekvováni nejen společensky, ale i ústavním uspořádáním, a jsou jim upírána základní občanská práva. I z hlediska Rotbergova dělení Bosna spadá mezi weak states, jelikož nedokáže plně redistribuovat politické statky, přičemž některé, například pasivní a aktivní volební právo, není schopná pro část občanů zajišťovat vůbec. Následující kapitola detailněji přibližuje nejzásadnější problémy, kterým BiH čelí.

2.1. Daytonská dohoda a Ústava BiH

Bosenská válka byla nejkrvavějším konfliktem, který při násilném rozpadu Jugoslávie v Balkánském regionu vypukl, a zároveň nejhorším válečným konfliktem na území Evropy od druhé světové války. Nově vzniklý stát, Bosna a Hercegovina, byl ustanoven v prosinci roku 1995 po podepsání Daytonské mírové dohody. Poprvé ve své historii měl nezávislost²², ale

²² Ve skutečnosti byla formálně nezávislá již přes tři roky. Ve dnech 29. února a 1. března 1992 se konalo referendum o nezávislosti Bosny a Hercegoviny, bosenští Srbové jej na doporučení svých představitelů bojkotovali. Nakonec se zúčastnilo 67 % občanů Bosny, z nichž 99,43 % vyjádřilo

nacházel se v naprosto destabilizovaném a dezolátním stavu, bez centrální vlády, se zničenou dopravní i energetickou infrastrukturou a rozdělený na teritoriální území ovládané samozvanými vůdci s často kriminálním původem. Bosna byla tím, co odborná veřejnost nazývá termínem collapsed state (Rotberg 2003: 10). V průběhu následujících let se stát za pomoci zahraničních mocností a organizací stabilizoval a vybuodoval administrativní i bezpečnostní aparát. Ani dvacet tři let po válce však není možné hovořit o Bosně jako o skutečně stabilním a suverénním státu. Její politické instituce nefungují, ekonomický růst je jen omezený, jakýkoli potenciál pro rozvoj je závislý na zahraničních organizacích a úzké skupině spekulantů, téměř každá politická i společenská otázka podléhá vlivům propagandy a etnické animozitě (Kartsonaki 2016: 497)

Daytonská mírová smlouva ukončila válečný konflikt a vytvořila společensko-politickou strukturu, která v Bosně funguje dodnes. *„Dayton uspěl v převedení konfliktu z vojenského do politického světa, nicméně se ukázal být pro BiH požehnáním i prokletím. Nepochybně pomohl nastolit mír, minimálně negativní mír. [...] Přesto Daytonská dohoda, a ústava, kterou zahrnuje, vyvstala z války mezi třemi etnickými skupinami bez jasného vojenského vítěze, a pravděpodobně aniž by byly bojující strany připraveny ke kompromisu.“* (Ibid.: 497–498) Ze samotného vyjednávání v Daytonu byly ve všech klíčových momentech vyčleněny delegace bosenských Chorvatů a bosenských Srbů, zásadní jednání byla vedena zástupci Záhřebu a Bělehradu (O'Brien 2010: 336). Mírová dohoda popřela téměř vše, oč všechny strany usilovaly. Bosenští muslimové (Bošnjaci) byli donuceni k podpisu v době, kdy konečně začali získávat zpět ztracená území, Bosenským Srbům nebylo dovoleno připojení k Srbsku²³, namísto toho získali semiautonomní území zvané Republika srbská (RS), a Bosenští Chorvaté nezískali ani částečnou autonomii, naopak byli připojeni k Bošnjakům v entitě²⁴ nazývané Federace Bosny a Hercegoviny (FBiH), ta byla dále rozčleněna na deset kantonů (Ibid.: 498).

Daytonská smlouva rozdělila zemi téměř na polovinu, v poměru 49 ku 51 %, s Federací mající procentuální územní většinu. Zároveň vznikl koridor Brčko, území s geostrategickým významem pro všechny zúčastněné strany konfliktu, který zůstal až do

souhlas s nezávislým státem. BiH deklarovala nezávislost 5. března 1992, měsíc nato získala mezinárodní uznání (Balkan Insight 2011).

²³ V té době ještě Svazová republika Jugoslávie

²⁴ Federální jednotka BiH

roku 2000 pod výhradní správou mezinárodních organizací (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 16). Hranice obou entit téměř kopírují ty, které vznikly v říjnu 1995 po vyhlášení klidu zbraní, což je dodnes příčinou vzájemných neshod. „*Rozpůlení Bosny bylo způsobeno ,etnickými čistkami‘ prostřednictvím masového zabíjení a deportací, politikami uskutečněnými bosenskosrbským vůdcem Radovanem Karadžićem a jeho vojenským velitelem Ratko Mladićem, a zorganizováno v Bělehradě samotným Miloševićem [...]. Všichni tři byli později obžalováni mezinárodním tribunálem v Haagu ze zločinu genocidy.*“ (Borger 2015) Daytonská smlouva legitimizovala území, které Srbové získali násilně, aniž by respektovala skutečnost, že bylo získáno způsoby, jež jsou dle mezinárodního válečného práva považovány za válečné zločiny, a zároveň potvrdila etnické dělení země, když umožnila tvorbu vládních institucí a administrativního aparátu podle etnického dělení (Ibid.)

Přechodná ústava BiH vznikla jako čtvrtá příloha mírové smlouvy v listopadu 1995, a měla sloužit především jako přechodný dokument, který by udržel mír a politickou stabilitu do té doby, než vznikne nová ústava, jež by lépe reprezentovala zájmy všech občanů vzniklého státu. K tomu ovšem nikdy nedošlo, přechodná ústava dodnes slouží jako jediný konstituční dokument Bosny, a jako taková je pro dlouhodobý rozvoj země nedostatečná (Morrison 1996: 145). „*Konzistentní schéma brzd a rovnováh,*“ píše Fred Morrison, „*vytvořil systém, ve kterém je nezbytná jednomyslná shoda všech tří frakcí, aby mohlo být dosaženo jakékoli činnosti na centrální úrovni vlády. [...] Nejde o ,Connecticutský kompromis‘²⁵, který je založen na ,balance of power‘. Každá z entit vlastní, doslova, absolutní veto nad všemi aktivitami centrální vlády. [Tohle nastavení] [...] jen těžce poskytuje naději na úspěšné fungování Bosny a Hercegoviny jakožto moderního národního státu.*“ (Ibid.: 155) Extrémní decentralizace způsobuje, že je centrální vláda slabá a téměř nefunkční. Vede k tomu, že většinu moci drží v rukou lokální vlády, které jsou často složené dle etnika. Tím dochází k podpoře separatistických a nacionálních tendencí nejen na území Republiky srbské, ale i uvnitř Federace BiH. (Ibid.: 155). James C. O’Brian dodává, že „*[Ústava] ponechala nezměněný předpoklad – vytvořený dle účastníků vyjednávání – že bosenská budoucnost bude utvářena lidmi, kteří ji vedli v průběhu války.*“ (O’Brian 2010: 347) Nově vzniklá Ústava

²⁵ Connecticutským kompromisem se nazývá dohoda z roku 1787, která do Ústavy USA implementovala systém reprezentace států v dolní sněmovně, House of Representatives, poměrně podle počtu obyvatel a v Senátu jedním hlasem pro každý stát (Connecticut Law Library Services 2017).

nedokázala překonat nacionalistické tendence, které před válkou a během války ovládaly bosenskou společnost. Stejní aktéři, kteří rozpoutali konflikt, i po jeho ukončení ovládali státní zdroje, zaměstnanost, kulturu a politickou agendu. Právě výskyt a společenský vliv těchto osob v počátcích tranzice země, ale i v současnosti, způsobuje, že přítomnost mezinárodních sil trvá déle a je intruzivnější a rozsáhlejší, než předpokládala Daytonská smlouva (Ibid.: 347).

Fixní rozdělení moci podle konstitutivních etnik vede k zásadnímu konfliktu s politikou lidských práv. Diskriminační povahu bosenské Ústavy odhalil v roce 2006 případ Sejdić-Finci. Dervo Sejdić, občanu Bosny romského původu, a sefardskému Židovi Jakobu Finci bylo znemožněno kandidovat v prezidentských a parlamentních volbách proto, že jsou příslušníci menšin, kterým ústavní zákon znemožňuje pasivní volební právo²⁶. Ústavní soud BiH usoudil, že nemá dostatečnou kompetenci v rozhodování, jestli jsou ústavní předpisy v rozporu s 14. článkem Evropské úmluvy o lidských právech²⁷, a předal případ Evropskému soudu pro lidská práva. Ten v roce 2009 rozhodl 14 hlasy ku 3, že je zákon diskriminační, a nařídil revizi (Open Society Foundations 2015).

Ani po více než osmi letech se však nic nezměnilo. „*Mohu se jen smát prohlášením [politiků], že Bosna a Hercegovina respektuje evropské hodnoty a standardy Rady Evropy,*“ prohlásil Sejdić v rozhovoru pro BIRN²⁸ (Sejdić in Lakić 2017). Podle něj je nepravděpodobné, že ke změně ústavy v brzké době dojde, jelikož představitelé hlavních politických stran zastupující konstitutivní etnika ji vidí nejen jako antidiskriminační opatření, ale především jako ohrožení jejich vlastní moci (Ibid. 2017). V roce 2013 Rada Evropy oznámila, že pokud země nepřistoupí k novelizaci ústavního zákona, přijde o své členství²⁹, nicméně, jak prohlásil Finci pro Al Jazeera Balkans, „*pokud by někdo byl vyloučen z Rady*

²⁶ Na území RS nemají pasivní volební právo příslušníci bošnjačské a chorvatské národnosti, stejně jako ve FBiH nemají volební právo Srbové. V obou entitách je navíc znemožněno kandidovat i těm, kteří se hlásí k bosenské národnosti a odmítají dělení dle etnicity (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 31).

²⁷ Článek 14 říká, že „užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, ať už je to pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“ (Evropský soud pro lidská práva 2010: 13)

²⁸ Balkan Investigative Reporting Network je nevládní organizace skládající se z novinářů ze všech balkánských států, a propagující svobodu projevu, lidská práva a demokratické hodnoty (BIRN 2017).

²⁹ Bosna je členem Rady Evropy od roku 2002 (Council of Europe 2018)

Evropy, později by byl znovu přijat, protože nemůžete jednat s někým poté, co ho vyloučíte.“ (Finci in Obrenović 2018). Jakob Finci dále hovoří o tom, že ani sankce, kterými Rada Evropy hrozí, nemohou situaci změnit, jelikož „*[pro bosenské představitele] je Rada Evropy třetí ligou, druhou je NATO, a první je Evropská unie.*“ (Ibid. 2018) Z toho vyplývá, že jedinou institucí, která má moc vyvolat změny, je EU (Obrenović 2018).

2.2. *Centrální úroveň státní administrativy*

Bosenský politický systém je nejsložitějším na světě (Dzebo 2018). Jak již bylo řečeno, BiH se skládá ze dvou entit, Federace BiH a Republiky srbské, třetím celkem je distrikt Brčko, který vznikl v roce 2000 jako neutrální samosprávná administrativní jednotka, a je spravován společně RS a FBiH pod dohledem mezinárodní komunity. Jeho status byl právně zakotven prvním dodatkem Ústavy Bosny a Hercegoviny v roce 2009 (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 23). Bosna má více než 3 856 000 obyvatel, z nichž 50,1 % tvoří Bošnjaci, 30,8 % Srbové a 15,4 % Chorvaté, 2,7 % obyvatel se hlásí k jinému etniku (CIA 2018). V čele státu stojí Předsednictvo BiH³⁰. Je to kolektivní nejvyšší centrální orgán státu, o nějž se dělí tři představitelé dominantních etnik, Bošnjaků, Chorvatů a Srbů. Zvolení zástupci se v čele Předsednictva střídají po jednom roce. Voliči z FBiH volí přímou volbou jednoho Bošnjaka a jednoho Chorvata, zatímco občané RS starší osmnácti let volí Srba, a to i když jsou sami jiné národnosti (Ibid.: 31). V současnosti funkci prezidentů zastávají Bošnjak Bakir Izetbegović, Chorvat Dragan Čović a Srb Mladen Ivanić (Predsjedništvo BiH 2014).

Volby prezidentů jsou především ve Federaci velmi kontroverzní. Každý volič má jen jeden hlas, který může přiřadit kandidátovi nehlédě na jeho etnikum, což vzhledem k tomu, že Chorvaté jsou na území FBiH v menšině, vede k tomu, že je Bošnjaci snadno přehlasují a zvolí toho chorvatského představitele, který jim lépe vyhovuje. Tento problém vyvstal v roce 2006 a 2010, kdy byl prezidentem zvolen Željko Komšić (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 32). Znamý bosenskochorvatský esejista a novinář Ivan Lovrenović v roce 2006 napsal, že „*zvolení Željka Komšiće za chorvatského člena Předsednictva svým způsobem potvrdilo, že v Bosně a Hercegovině existuje skutečně chorvatský problém*‘ [...]. *V daytonském systému je nepochybně chyba, která umožňuje, aby chorvatský člen Předsednictva byl legálně zvolen hlasy Bošnjaků (ale ne bošnjacký člen hlasy Chorvatů).*“ A dále vysvětluje, proč zvolení Komšiće způsobilo mezi Chorvaty takové rozhořčení: „*[Komšić] svou práci v Předsednictvu*

³⁰ Predsjedništvo BiH

vidí jako ‚reprezentaci všech občanů Bosny a Hercegoviny‘. To je skutečně chvályhodné, ale je to tak nějak v opozici s funkcí, na kterou kandidoval a do které byl zvolen. Ta by totiž ve skutečnosti měla reprezentovat chorvatský národ.“ (Lovrenović 2006) Současný systém napomáhá udržení integrity bosenské federace, jelikož mírní chorvatské nacionalistické a separatistické tendence, nicméně způsobuje, že Chorvaté nemají stejnou míru reprezentace jako ostatní dvě etnika, což jen podporuje jejich pocit křivdy a brání vzniku společné bosenské identity. Ačkoliv byl Komšićův přístup v prostředí etnonacionální rétoriky většiny politiků BiH inovativní a pro budoucnost země důležitý, funkce, kterou zastával, i způsob, jakým byl zvolen, způsobily na území FBiH politickou krizi (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 32).

Centrálním exekutivním orgánem BiH je Rada ministrů³¹, kterou vede jeden předseda a dva zástupci, přičemž každý reprezentuje jedno etnikum. Původně byla i v jejich případě, stejně jako u prezidentů, funkce rotující, ale tento systém v roce 2002 zrušil Vysoký představitel pro BiH, jelikož vedl k téměř úplné stagnaci činnosti Rady. Každé ministerstvo vede jen jeden člověk nehledě na etnickou příslušnost, jedině ministr obrany má další dva zástupce patřící k příslušníkům zbylých konstitutivních etnik, což odpovídá etnickému složení a rozdělení Armády Bosny a Hercegoviny (ABiH). Funkce předsedy Rady ministrů se na rozdíl od jiných parlamentních demokracií jen vzdáleně podobá funkci premiéra, jenž zastává roli nejdůležitějšího představitele výkonné moci a ministrům dominuje. V Bosně je jeho funkce především koordinační a vyjednávací, jelikož musí najít politickou shodu v kabinetě vlády, která se skládá z představitelů mnohdy vzájemně antagonistických stran, nemá tedy výhradní vůdčí pozici nad svými ministry. Příliš velká autonomie ministerstev vedla k nedostatku koheze uvnitř kabinetů a napomohla nárůstu vlivu nacionálních stran. Ačkoliv reformy z let 1991 a 2002 úřad posílily, Rada ministrů zůstává dodnes velmi fragmentovaná, se spoustou ministrů, kteří stavějí zájmy vlastních politických stran nad zájmy státní (Ibid.: 40; 42–44). Současným premiérem je od roku 2015 Bošnjak Denis Zvizdić (Vijeće ministara BiH 2017).

2.3. *Vysoký představitel pro Bosnu a Hercegovinu*

Bosna patří ke státům, jejichž politický systém je natolik defektní, že je nutná přítomnost mezinárodní instituce, která nemá jen monitorovací funkci, ale účastní se

³¹ Vijeće/Savjet ministara

významným způsobem i legislativních a exekutivních procesů (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 88). Funkce Vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu (HR BiH) a Úřad vysokého představitele pro BiH (OHR)³² vznikly Daytonskou mírovou smlouvou, konkrétně přílohou 10, která se zabývá civilní implementací dohody (Dayton Agreement BiH 1995). Krátce po podepsání smlouvy se v Londýně sešli zástupci 55 zemí a mezinárodních organizací na Konferenci o implementaci míru, a dohodli se na vytvoření Rady pro implementaci míru (PIC)³³ (OHR 2015). EU už od počátku převzala vedoucí roli v OHR a formálně získala odpovědnost i za PIC, ačkoliv její přístup byl až do roku 1999 spíše pasivní. Představitelé z USA přijali roli jejich zástupců. Naopak v případě distriktu Brčko je mezinárodním dohlížitelem americký činitel, jeho zástupci pocházejí ze zemí EU (Szewczyk 2010: 29). Současným Vysokým představitelem je od roku 2009 Valentin Inzko (OHR 2018).

První článek přílohy 10 Daytonské smlouvy říká, že „strany žádají o ustanovení *Vysokého představitele, který bude zvolen v souladu s příslušnými rezolucemi Rady bezpečnosti OSN, s cílem usnadnit stranám jejich vlastní úsilí a mobilizovat, případně koordinovat činnost organizací a agentur, které se podílejí na civilních aspektech mírového urovnání [...]*“ (Dayton Agreement 1995). Z výše zmíněného, i z celkového znění smlouvy, vyplývá, že role Vysokého představitele měla být především monitorovací a koordinační, ačkoliv se už v původní smlouvě, konkrétně ve článku 5, píše, že „*Vysoký představitel je poslední autoritou, pokud jde o výklad této dohody v civilním provádění mírového urovnání.*“ (Ibid.) V prosinci 1997 se PIC sešel na konferenci v Bonnu, kde v paragrafu XI.2 závěrů Bonnské konference „*přivítal záměr Vysokého představitele použít plně jeho autoritu týkající se interpretace [Daytonské smlouvy] k umožnění řešení potíží tím, že přijme závazná rozhodnutí dle toho, jak uzná za vhodné.*“ Paragraf dále specifikoval pravomoci HR, mezi které patří oprávnění přijmout „*prozatímní opatření, pokud strany nebudou schopné dosáhnout dohody*“ a provést „*jiná opatření k zajištění implementace mírové smlouvy v Bosně a Hercegovině [...]* Taková opatření mohou zahrnovat jednání proti osobám zastávajícím veřejnou funkci nebo představitelům, kteří jsou bez řádné příčiny nepřítomni na schůzích, případně které Vysoký představitel shledá vinnými z porušování právních závazků vytvořených v rámci mírové dohody, či podmínek jejich provádění“ (PIC XI.2 Bonn

³² High Representative for Bosnia and Hercegovina; Office of the High Representative for Bosnia and Hercegovina

³³ Peace Implementation Council

Conclusinos 1997) Jinými slovy lze říci, že Úřad Vysokého představitele může vytvářet a schvalovat legislativu, aniž by své kroky projednal či podstoupil bosenským představitelům, a dokonce může dle svého uvážení odvolávat demokraticky zvolené bosenské politiky, pokud shledá, že jejich přítomnost v mocenských strukturách brání úspěšné konsolidaci systému Daytonské smlouvy (Banning 2014: 265–266).

Prvním využitím těchto práv, které vešly ve známost jako *bonnské pravomoci*³⁴, bylo unilaterální schválení zákona o občanství BiH z prosince roku 1997, a brzy jej následovaly další (Ibid.: 266). Bosenští Srbové se již od počátku vyjádřili vůči rozšíření pravomocí OHR nesouhlasně, Bošnjaci a Chorvaté je zprvu přivítali, nicméně v průběhu dalších šesti měsíců se i jejich postoj změnil ve zdrženlivější. V letech 2002 až 2006, kdy funkci HR zastával Paddy Ashdown, byly bonnské pravomoci využívány natolik, že kritika začala přicházet i ze zahraničí (Szewczyk 2010: 30–31). Gerald Knaus, ředitel European Stability Initiative (ESI), evropského think tanku zaměřeného na jihovýchodní rozšíření, poslal v roce 2003 Ashdownovi otevřený dopis, ve kterém ho žádal o zrušení bonnských pravomocí: „*Protektorátní role Vysokého představitele upevnila nejhorší sklony staré jugoslávské politické kultury: tendenci k čvrsté ruce, silné ruce, která jedná jako deus ex machina vně politických procesů. Vysoce personalizovaný styl politiky, kde ultimativní síly leží v ruce charismatické osoby, je přesně to, co by demokratické snahy měly překonat.*“ (Knaus 2003) Mnozí další analytici a akademikové nové pravomoci OHR nazvali arbitrárními či dokonce diktátorskými, a volali po ukončení takzvaného *mezinárodního protektorátu*, který dle jejich názoru posílením Úřadu vysokého představitele vznikl (Szewczyk 2010: 31) Vysocí představitelé využili mezi lety 1997 a 2011 bonnské pravomoci 914krát, nejčastěji šlo o odvolání a znovujmenování představitelů do funkce, k čemuž došlo v 191 případech, následovalo 182 soudních reforem. Nejvíce je aplikovali do roku 2006, v dalších letech jejich uplatnění výrazně pokleslo až téměř vymizelo (Eralp 2012: 51). Podle reportu Parlamentního shromáždění Rady Evropy z prosince 2017 bonnské pravomoci „*nejsou de facto používány*“ (Council of Europe PA 2017:12) OHR slouží jen jako *pojistka*, pokud by došlo k prudkému zhoršení situace v zemi (Ibid.: 12).

Existence OHR a jeho činnost je kritizována za usurpaci moci patřící politickým elitám, obcházení demokratických procedur a rozšiřování bosenské závislosti na zahraniční pomoci a intervenci, nicméně podle Transparency International BiH je „*mezinárodní*

³⁴ Bonn Powers

společnost hlavním pohonem demokratizačních procesů v Bosně a Hercegovině. Mnoho institucí liberální demokracie, tržního hospodářství a posílené vlády na úrovni státu by neexistovalo, kdyby nebylo mezinárodní intervence.“ (TI BiH 2016: 37) Vysocí bosenští političtí představitelé však často pod záštitou demokratizace země a liberalizace ekonomiky nabízejí alternativní agendy, které se ohrazují vůči OHR a jeho existenci, za čímž však skrývají své soukromé zájmy. Tím zpomalují rozvoj demokratických norem a praktik (Ibid.: 37).

Zastánci bonnských pravomocí argumentují, že se jedná o „*lepidlo, které drží Bosnu pohromadě a překonává vnitřní bezvýchodnou politickou situaci*“ (Szewczyk 2010: 31). Z rozhovorů s občany Bosny a Hercegoviny, konkrétně s Dajanou Markić a Ivanem Bokšićem³⁵, však vyplývá, že v bosenské populaci, minimálně u části chorvatského etnika, je práce OHR vnímána spíše negativně. Oba dva se shodují na tom, že v současnosti je úřad neefektivní. Ivan Bokšić dokonce tvrdí, že „*[Vysoký představitel] měl skutečnou moc možná před deseti až dvaceti lety, ale nyní je nepodstatný.*“ (Bokšić, z osobního rozhovoru 2018). V současnosti Bosna čelí politické krizi, u které znovu vyvstává otázka, zdali by OHR neměl využít bonnské pravomoci.

Valentin Inzko v květnu 2018 vystoupil v Radě bezpečnosti OSN s projevem, ve kterém upozornil na přetrvávající problémy, jež se však v posledních šesti měsících rapidně zhoršují (Inzko in UN Audiovisual Library 2018). „*Jsem hluboce znepokojen současnou snahou některých politiků odvolávat se na možnost znovuoobnovení konfliktu, včetně kontroverzního vyjádření [...] bošnjackých politiků, kteří navrhuji znovu ozbrojení [bošnjackého etnika] pro případ, že by došlo k hypotetické válce,*“ vyjádřil první bod svých obav, a následně pokračoval dlouhodobým problémem, který představují elity v RS: „*Štvavá rétorika je též nepřetržitě používána představiteli Republiky srbské, kteří odmítají státnost republiky Bosna a Hercegovina a obhajují případnou secesi. Též došlo k veřejným prohlášením, které glorifikovaly válečné zločince a volaly po návratu armády RS.*“ Nakonec zmínil problém, jenž je v současné vnitropolitické situaci pravděpodobně nejnaléhavější: „*Někteří Chorvaté uvažují o volební reorganizaci země a vyhrožují rozpadem státu, pokud*

³⁵ Osobní rozhovory autorky práce: Dajana Markić žije v Mostaru, vystudovala ekonomickou školu s titulem magistra, pracovala jako číšnice, v současnosti je nezaměstnaná. Ivan Bokšić žije v Mostaru, je doktorandem na katedře historie na Univerzitě v Mostaru (Sveučiliště u Mostaru). Oba dva patří k bosenskochorvatskému etniku.

současné volební problémy nebudou vyřešeny k jejich spokojenosti.“ (Ibid.) Důvodem, proč je právě tato dosud neuskutečněná reforma volebního práva pro udržení stability považována za nejzásadnější, jsou blížící se volby, které se mají konat v říjnu tohoto roku. Ty jsou však nyní ohroženy (Ibid.).

Současná krize v principu navazuje na problematickou volbu Željka Komšiče. V roce 2016 Ústavní soud BiH obdržel stížnost od Boža Ljubiće, bývalého politika za Chorvatskou demokratickou unii (HDZ BiH)³⁶, že je bosenskochorvatský národ diskriminován, a navrhoval, aby byli chorvatští představitelé v *Domu naroda* neboli Senátu voleni pouze v kantonech, kde mají Chorvaté většinu. To by však odepřelo volební právo Chorvatům v ostatních kantonech a větších městech, jako je Sarajevo, Tuzla nebo Bihać. Soud přesto částečně souhlasil s Ljubićem a nařídil změnu volebního zákona v rozmezí následujících šesti měsíců. K tomu však dosud nedošlo, což vede některé přední členy strany HDZ k názoru, že v současnosti existuje zákonné vakuum, a chystané volby proto budou neplatné. Tvrdí, že se znemožní utvoření vlády na úrovni FBiH, a dojde tak k naprosté politické paralýze (Serwer 2018). Daniel Serwer ve své analýze prohlašuje, že *„tento argument se netýká legislativy, ale je politický. [...] Vypadá to, že HDZ si špatně vykládá rozhodnutí soudu proto, aby ospravedlnila svůj plán zabránit zvolení delegátů ze čtyř kantonů, které ovládá (Západní Hercegovina, Posavina, Kanton 10 a Hercegovina-Neretva), do Senátu FBiH. Útok na volební nelegitimitu a z toho plynoucí krize je jednoduše jenom další snaha HDZ, která chce vytvořit takzvanou ‚třetí entitu‘.*“ (Ibid.) Současný prezident FBiH, Chorvat a člen HDZ Marinko Čavara, může rozpustit parlament jen v případě, že zákonodárny orgán neadoptuje rozpočet entity do konce kalendářního roku, z toho důvodu Serwer doporučuje OHR využít bonnských pravomocí a schválit rozpočet do konce prosince 2018. *„Implementace Ljubićova návrhu v duchu interpretace HDZ by byla ekvivalentem ‚Třípětinového kompromisu‘*³⁷,“ tvrdí Serwer (Ibid.). Tuto reformu zákona odmítá naprostá většina evropských zemí, naopak Rusko a Chorvatsko ji veřejně podpořily (UN Audiovisual Library 2018).

³⁶ Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine

³⁷ Třípětinovým kompromisem se nazývá kompromis delegátů Severu a Jihu v USA z roku 1787. Na Severu bylo otroctví ve většině států zakázáno, zatímco pro jižní státy bylo významným zdrojem příjmů. Zástupci Jihu žádali, aby byli otroci při přepočítávání reprezentace jednotlivých států považováni za svobodné lidi, čímž by jižní státy získaly větší zastoupení. Delegáti se nakonec dohodli, že budou při sčítání obyvatel považovat tři otroky z pěti za svobodné (Rodriguez 1997: 635).

Ivan Bokšić v rozhovoru potvrdil, že podle něj *chorvatský problém* existuje, ale „*chorvatští političtí vůdci jsou za to zodpovědní, jak ti z Bosny, tak z Chorvatska. Pokud se podíváte na Bošnjaky, i když nesouhlasí s jednotlivými politikami uvnitř etnika, pokud jde o jejich národní zájmy, spojí se proti Chorvatům a Srbům. Chorvati jsou na druhou stranu vnitřně rozdělení a až do posledních voleb, kdy se spojili pod Chorvatskou národní unií³⁸, nedokázali najít společnou řeč.*“ Zároveň přichází se zajímavým názorem, že „*současná chorvatská pozice v BiH je stejnou měrou jako Bošnjaky vítaná i Draganem Čovićem, vůdcem HDZ a chorvatským členem Předsednictva BiH. Ačkoliv měl jisté problémy v prezidentských volbách, pravidelně vyhrává volby v každém kantonu, kde mají Chorvaté majoritu. Pokud získáme vlastní entitu, nebude jedinou chorvatskou silou, namísto toho získají vliv jiné chorvatské strany a stanou proti němu v opozici.*“ (Bokšić v osobním rozhovoru 2018) Tato teorie samozřejmě není ničím podložená, a může být dokonce považována za konspirační, nicméně podle Ivana Bokšice není jen jeho, ale často se objevuje v názorech osob, s kterými o problematice hovoří, proto může sloužit jako příklad uvažování minimálně části bosenskochorvatského etnika.

2.4. *Federální a kantonální úroveň státní administrativy*

Systém Bosny je natolik decentralizovaný, že mnozí autoři spekulují o tom, jestli se nejedná spíše o konfederaci namísto federace. Podle Ústavy BiH mají entity relativní konstituční autonomii, a proto lze říci, že skutečná moc ve státě náleží jim. Zatímco Republika srbská se zformovala jako jednotná autonomní republika s dominantním srbským etnikem, Federace BiH vznikla jako vysoce decentralizovaná autonomní republika s deseti kantony. Entity v prvních letech po válce fungovaly téměř nezávisle na sobě a na centrální vládě, a to do takové míry, že občané neměli mezi těmito samosprávnými celky právo volného pohybu (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 51). Až Carlos Westendorp, tehdejší HR, využil v roce 1997 svých nově nabytých bonnských pravomocí a zemi konsolidoval v těch nejkřičivějších oblastech včetně zavedení občanství, společných pasů a automobilových poznávacích značek, jejichž odlišnosti policie obou entit do té doby využívala k zastavování a perzekuci odlišných etnik. (Donais 2013: 495) Do roku 2001 území s dominancí Chorvatů spravovala nelegální Republika Herceg-Bosna (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 51).

³⁸ Hrvatski narodni sabor

Každá z entit má svoji vlastní ústavu, prezidenta, parlament a vládu, FBiH má navíc senát. Zatímco Republika srbská je organizována jako centralizovaný prezidentský systém s unikamerálním parlamentem, systém Federace je parlamentní, s relativní mocí prezidenta a oslabený existencí deseti kantonů, které mají samy částečně autonomní vlády. Kantonální orgány vlastní relativní autonomii v politických oblastech typu vzdělání nebo zdravotnictví, a v některých politikách dokonce plnou autonomii, například v kontrole policie či kulturní politice (Džebo 2018). Mají své vlastní legislativní, exekutivní a jurisdikční orgány. V pěti kantonech mají majoritu Bošnjaci³⁹, ve třech žije většina Chorvatů⁴⁰ a dva kantony jsou etnicky smíšené⁴¹. Stejně jako na centrální úrovni, systém Federace je založen na složitých mechanismech, které mají zajistit, aby byla moc sdílena mezi všemi etniky včetně srbského. Prezident je jen jeden, ale jeho zástupci musí být příslušníci ostatních etnik. Ve vládě zasedá fixně osm Bošnjaků, pět Chorvatů a tři Srbové. Takto složitý systém vede ke vzniku paralelních struktur a nadměrné byrokratizaci, například justiční a vzdělávací zákony jsou vydávány na federální i na kantonální úrovni. Republika srbská je též omezena etnickými kvótami, nicméně její centralizovaný systém brání institucionální zmatečnosti. Hlavním městem FBiH je Sarajevo, v jejím čele stojí Marinko Čavara. Centrum Republiky srbské je v Banja Luce a jejím prezidentem je Milorad Dodik (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 52–55).

Problémy, kterým čelí všechny vrstvy administrativní správy, se nevyhýbají ani té kantonální. Typickým příkladem může být Mostar, ve kterém se od roku 2008 nekonaly volby a hrozí, že ani v roce 2018 k žádným nedojde. Situace ve městě je téměř totožná s tou, která způsobila politickou krizi na federální úrovni (Lakić 2018a). „*Mostar je paradox*,“ napsal ve své eseji Edward Ferguson, britský ambasador v BiH, „*krásný, ale tragický. Jeho historickému, kulturnímu a architektonickému bohatství se rovná jen nízkost jeho politiky. [...] Mostar léta neměl funkční městskou radu a je to vidět – v zanedbaných veřejných prostorech, válkou zničených budovách, zápasícím obchodu a nedostatku investic.*“ (Ferguson 2016) Důvodem pro tuto elektorální stagnaci je volební zákon, konkrétně prvních sedm článků kapitoly 19, která utváří legální statut Mostaru, a některé články zákoníku města Mostar. Oboje byly Ústavním soudem BiH prohlášeny za protiústavní. Soud nařídil změnu volebního zákona do šesti měsíců a předělání inkriminovaných článků mostarského zákoníku

³⁹ Una-Sana, Tuzla, Zenica-Doboj, Podrinje, Sarajevo (Banović, Barreiro, Gavrić 2013: 52)

⁴⁰ Posavina, Západní Hercegovina, Kanton 10 (Ibid.)

⁴¹ Hercegovsko-neretvanský kanton, Centrální Bosna (Ibid.)

do tří měsíců od rozhodnutí (Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina 2010: 2–5). Návrh na přezkoumání podali politici HDZ s odůvodněním, že daný zákoník byl obyvatelům města *vnucen*, a nebyl schválen městskou radou. Kontroverzi vzbuzuje především článek 19.4 volebního zákona⁴². Paragraf 2 tohoto článku říká, že „*tři radní by měli být zvoleni z každého z [...] šesti městských volebních obvodů.*“ (Izborni zakon⁴³ 2016: 77) Zvolené volební okrsky však mají odlišné počty voličů, proto je volba stejného počtu radních z každého z nich považována za nespravedlivou, obyvatelé takzvané centrální zóny zároveň nemají právo volit svého zástupce. Chorvaté žádají, aby se volební okrsky zrušily a nahradily jedním, který by zahrnoval jak město, tak přilehlé oblasti, jelikož tím by získali v Mostaru většinu. Bošnjaci naopak žádají rozšíření volebních okrsků, a tím získání volebního práva, v centrální zóně (Djurasovic 2016). Dvě vládnoucí strany, bošnjačká Strana demokratické akce (SDA)⁴⁴ a HDZ BiH vyjednávají o novém znění zákona od roku 2012, nicméně dosud neúspěšně. „*Máme tu situaci, ve které se hlavní strany snaží najít řešení šest let – ale přitom se zdá, že preferují současný stav,*“ řekla v rozhovoru pro BIRN Amna Popovać z politické strany Naše strana⁴⁵. Dlouhé období bez voleb vytváří korupční prostředí, z kterého podle Popovać politici, kteří jsou v Mostaru nelegitimně u moci, profitují (Lakić 2018a).

Situace v Republice srbské je z hlediska celistvosti BiH ještě problematičtější než ve FBiH. V roce 2006 mezinárodní společnost považovala progres v Bosně za natolik úspěšný, že se PIC rozhodl zrušit OHR do příštího roku. Úspěch tranzice měly stvrdit volby, jež se toho roku konaly, jelikož Rada pro implementaci míru doufala, že se k moci dostanou političtí vůdci, kteří vytvoří efektivní vládu jednající v zájmu občanů BiH. Namísto toho lídři stran představili kampaň založenou na nacionalismu a populismu (Orentlicher 2018: 52). Po selhání konstituční reformy v dubnu téhož roku země „*započala sestupnou spirálu politické stagnace a vzestupnou nacionalistickou rétoriku.*“ (Ibid.: 52) V tom samém roce byl do funkce premiéra Republiky srbské zvolen Milorad Dodik, vůdce strany Aliance nezávislých sociálních demokratů⁴⁶ (SNSD), která se před rokem 2006 prezentovala jako umírněná

⁴² Problematické články zákoníku města Mostar jsou totožné, nebo jen rozvíjejí volební zákon BiH (Statute of the City of Mostar 2004).

⁴³ Poslední vydání reflektující novelizace zákona, volební zákon ve skutečnosti vešel v platnost v roce 2001.

⁴⁴ Stranka demokratske akcije

⁴⁵ Naša Stranka

⁴⁶ Savez nezavisnih socijaldemokrata

alternativa vůči nacionalistům sdruženým v Srbské demokratické straně⁴⁷ (SDS). Tu založil odsouzený válečný zločinec Radovan Karadžić, pod jehož vedením došlo na území Bosny k etnickým čistkám, zločinům proti lidskosti a v případě *Srebrenického masakru* i genocidě. V průběhu voleb Dodik přijal radikální rétoriku a poprvé, inspirovaný ziskem nezávislosti Černé hory na Srbsku, začal volat po referendu o samostatnosti RS (Ibid: 52–53).

Rétorika Milorada Dodika se po volbách ještě více zradikalizovala. „*Jakmile se dostal do funkce, Dodikova politická rétorika se stala více buřičská a nacionalistická než ta, kterou zastávali politici SDS,*“ píše Doğa Ulaş Eralp (Eralp 2012: 21). Dodik znovuobnovil styl projevů, který převzali politici v roce 1990, odmítl tvrzení o srbské vině a šetření Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a prohlásil srbské válečné zločince za národní hrdiny. Tento přístup mu získal sympatie většiny bosenských Srbů, proto v roce 2010 a následně 2014 vyhrál v RS prezidentské volby (Orentlicher 2018: 53) Gerard Toal ve své analýze Dodikových vystoupení a rétoriky poznamenal, že „*potvrzují dlouhotrvající víru [srbského obyvatelstva], že Srbové jsou oběťmi. Mezinárodní společenství je proti nim a lokální nepřátelé chtějí jejich destrukci. Dodikova rétorika utvrzuje tento status a posouvá ho dál. Kategorie ‚oni‘ – cizinci a obecně muslimové, OHR a vybraní bosenští politici především – jsou vylíčení jako vnější skupiny v nepřiměřené opozici vůči ctnostným [Srbům], ‚nám‘, kteří trpí každodenním ponižováním a umlčováním. Dodik sám sebe představuje jako trpícího před těmito vnějšími skupinami za to, v co věří a co si troufá tvrdit.*“ (Toal 2013: 169) Dodik je dlouholetým popíratelem Srebrenické genocidy. V jednom z posledních prohlášení z února 2018 však svoje stanovisko mírně změnil, když řekl, že Srebrenica sice byla místem zločinu proti Bošnjakům, ale zároveň i proti Srbům, ke genocidě došlo u obou znepřátelených etnik (N1 2018). „*Vytrvalé žádosti Bošnjaků a zároveň jisté pokusy [Srebrenici] klasifikovat jako genocidu proti Bošnjakům musí být odmítnuty. Pokud se udála genocida proti Bošnjakům, udála se i genocida proti Srbům. Srbové byli vražděni kontinuálně a záměrně. Zavražděny byly ženy, děti i starci*“ (Dodik in N1 2018). Pro stabilitu země je však nejvíce nebezpečné jeho volání po referendu o nezávislosti.

Ve stejném roce, kdy se dostal k moci Dodik, byl za Bošnjaky do bosenského Předsednictva zvolen Haris Silajdžić, který zastával radikální myšlenku, že by se BiH měla centralizovat do takové míry, že zruší rozdělení na entity. RS měla být odstraněna ve prospěch jednotného státu (Orentlicher 2018: 53). „*[Dodik použil] dva politické nástroje,*

⁴⁷ Srpska Demokratska Stranka

keré umožňují zavést hovory o nutnosti RS referenda jako legitimní politický směr,“ píše Gerard Toal. „*Prvním je představení myšlenky referenda jen jako reakce na selhání ústavních změn. [To Dodik následně vyvinul do] charakteristické symetrické struktury, která prvně popsala pozici jeho oponentů jako hrozbu, a následně představila [Dodikův] postoj jako legitimní a legální reakci na tuto hrozbu. Úspěšná kampaň Harise Silajdžiće umožnila Dodikovi prezentovat se jako pozitivní aktér, který se v dobré víře snaží o lepší BiH.*“ (Toal 2013: 178) Katalyzátorem dalších secesionistických debat bylo vyjednávání o nezávislosti Kosova, a zvláště jeho osamostatnění v roce 2008 (Ibid.: 184). Nezávislost RS a referendum jsou častým tématem bosenskosrbské politické i společenské sféry, které se objevují ve větší⁴⁸ či menší intenzitě, ale nikdy skutečně nemizí (Kartsonaki 2016: 503).

Další krizi vyvolal v říjnu 2015 Dodik tím, že prohlásil, že bude usilovat o uspořádání referenda do roku 2018. Přesto prokázal racionální uvažování, když v roce 2016 prodloužil lhůtu konání na neurčito. Podle všech ukazatelů si je vědom toho, že RS není natolik soběstačná, jak se snaží působit, a že by nebyla uznána většinou států mezinárodního společenství včetně etnicky blízkého Srbska, které směřuje ke členství v EU, a proto se snaží jednat ve shodě s politikou Unie (Ibid.: 503–504). Pokud by k vystoupení došlo, tak „*v nejlepším scénáři,*“ tvrdí Kartsonaki, „*se [RS] stane neuznanou entitou, mezinárodně izolovanou a mnohem chudší, než je teď.*“ (Ibid.: 504) V nejhorším případě dojde k válce. Navzdory přesvědčení většiny pozorovatelů, že referendum slouží jen jako populistický prostředek, už jen jeho existence je hrozbou a vážným ohrožením stability, jelikož dále rozděluje už tak rozdělenou společnost (Ibid.: 504). „*Starší generace si pamatuje, že Jugoslávské války v 90. letech začaly referendy o nezávislosti. Pro nestrbské Bosňany referendum zní jako finalizace etnických čistek započatých válkou.*“ (Ibid.: 504) Zatímco samotná existence možnosti referenda ohrožuje stabilitu Bosny, jeho provedení by s téměř naprostou jistotou vedlo k válce a naprostému kolapsu země (Ibid.: 504).

2.5. Politické strany

Politické strany, které patří dodnes k dominantním domácím aktérům, vznikly ještě před válkou jako nacionalistická uskupení, jejichž radikální politika a neschopnost kompromisu vedla k občanské válce. Tyto strany byly vybudovány kolem populistických

⁴⁸ Například v roce 2010 Národní shromáždění RS schválilo ústavní zákon o referendu (Kartsonaki 2016: 503).

vůdci, aby sloužily jako prostředky pro udržení a posílení jejich moci, což je nastavení, které setrvalo dodnes. Strany jsou vedeny autoritativně, většina rozhodnutí je učiněna pouze předsedou strany, jen v lepším případě po konzultaci s předními členy strany, zbytek členské základny slouží jen pro zákonnou legitimaci chystaných kroků (TI BiH 2015: 176; 183). „*Toto vytváří začarovaný kruh politického vedení,*“ píše Argyro Kartsonaki, „*kteřé používá šovinistickou rétoriku, aby si udrželo svou moc, a rozdělené společnosti, jejíž členové se zdráhají překonat etnickou segregaci ze strachu o bezpečí a z důvodu nevráživosti vůči inter-etnickým vztahům.*“ (Kartsonaki 2016: 499) Politické strany nejsou schopné adekvátně reprezentovat zájmy svých voličů a sociálních vrstev, jsou degradovány na patrimoniální sítě, které jejich vůdci využívají pro osobní politické a finanční zájmy (TI BiH 2015: 176). Zákonnodárci mají navíc mnohdy více než šestkrát větší platy v poměru k průměrnému platu v zemi. Mnoho politických stran má jejich snížení zařazeno v programu, nicméně dosud žádná nevyvinula patřičnou aktivitu k tomu, aby se tak stalo (Krivošija 2018) Z toho důvodu jsou politické strany považovány za nejzkorumpovanější segment společnosti (TI BiH 2015: 176).

Politická elita, která ovlivňovala a dosud ovlivňuje postkonfliktní tranzici, vznikla z velké většiny již během války a v poválečném chaotickém období, které se vyznačovalo absencí vlády práva. Mnoho z nich v tomto období nabylo majetek prostřednictvím nelegální privatizace státního majetku, obchodováním na černém trhu a přímými transfery peněz ze státního rozpočtu na soukromé účty. Typickým druhem korupčního jednání, který se především v počátečních letech tranzitního období v Bosně vyskytoval, je tzv. *state capture* neboli ovládnutí státu (Blagovčanin 2016: 66). Joel Hellman and Daniel Kaufmann definovali *state capture* jako „*snahu firem a soukromých osob formovat zákony, politiky a státní předpisy ve svůj prospěch tím, že veřejným činitelům zajišťují nezákonné osobní zisky.*“ (Hellman, Kaufmann 2001) Zatímco většina typů korupčního jednání může být popsána jako nelegální činnosti, které se pokouší zajistit implementaci změn do existujících zákonů a právního systému tak, aby lépe sloužily prospěchu toho, kdo nabízí úplatek, *state capture* se zaměřuje přímo na vznik právních norem a pravidel. Tímto způsobem pak mohou dostatečně vlivné osoby vybudovat státní systém tak, aby vyhovoval v samých základech jejich zájmům, a zároveň ovládnout veškeré klíčové pozice ve státních institucích, v jurisdikci, médiích, v akademické sféře apod. (Blagovčanin 2016: 66–67).

Přístup politických představitelů se ani po více než dvaceti letech po válce výrazně nezměnil, především kvůli téměř naprosté exkluzi občanské společnosti z rozhodovacích procesů (TI BiH 2015: 37). Občané BiH se pravidelně vyjadřují pozitivně k otázce vstupu

Bosny do EU, proto i političtí představitelé deklarují vstup do EU jako jednu ze svých nejdůležitějších programových priorit. Ve skutečnosti se však jedná z velké většiny jen o deklarace bez skutečných intencí ke změně (Blagovčanin 2016: 66). Jak správně poznamenává Srđan Blagovčanin, „*vládnoucí politické elity, jejichž legitimita je sama o sobě sporná vzhledem k jejich ilegálnímu využívání dominantních pozic ve volebním procesu a bezpočtu neregulérností ve zřizování voleb, ukazují, že nemají jediný zájem ve vybudování harmonizovaného legálního rámce na žádném ze čtyř úrovní vlády.*“ (Ibid.: 72) Milan Nić dodává, že „*bosenští vůdci se stali šampioni status quo.*“ (Nić in Dempsey 2014) Právě narušení tohoto status quo, to znamená skutečné prosazování reforem majících za úkol posílení vlády práva a vytvoření nezávislých institucí, by vedlo k poklesu osobního mocenského vlivu a bohatství politických elit, a v mnoha případech i k jejich trestnímu stíhání, jako se tomu stalo v případě sousedního Chorvatska (Blagovčanin 2016: 69–70).

2.6. *Ekonomika, korupce a nezaměstnanost*

Navzdory liberalizačním snahám, privatizacím státního majetku a ekonomickým reformám patří Bosna a Hercegovina stále mezi nejchudší evropské státy. Ekonomické reformy, které měly dopomoci poválečné ekonomice, neměly očekávaný dopad, naopak ekonomickou situaci země negativně ovlivnily. Ekonomika dodnes bojuje s mnohými problémy, které jsou ještě posilovány fragmentovanou a neefektivní státní správou. V roce 2014 navíc zemi postihly velké povodně, které zasáhly přibližně 1 milion lidí, předpokládané škody vystoupaly na 500 milionů dolarů (Rosik 2017).

Pokus o liberalizaci bosenské ekonomiky se nevydařil. Bosna zaznamenala negativní trend téměř ve všech odvětvích ekonomické aktivity. Dochází k významnému přebytku importu nad exportem, což vytváří deficit, který způsobuje nestabilitu celého tržního systému (Kurtović, Talovic 2015: 68; 76). Ekonomové Safet Kurtović a Sead Talovic píší, že „*ekonomika BiH není schopná soutěžit na světovém trhu, představuje zanedbatelného vývozce produktů a služeb.*“ (Ibid.: 76) V důsledku neprovedení zásadnějších a radikálnějších ekonomických reforem je vývoz Bosny založen především na produktech klasifikovaných materiálem, nejdřívých produktech, s výjimkou paliv a maziv, a surovin, které jsou cenově nepružné. Dovození artikly se skládají z potravin, minerálních paliv, maziv, strojů a dopravních prostředků, což jsou produkty, které způsobují deficit. Kurtović a Talovic zároveň dodávají, že „*[s]truktura vývozu výrobků je málo rozmanitá a spoléhá jen na několik produktů na surovinové bázi, které nenabízejí velkou příležitost pro širší diverzifikaci*

vývozních artiklů.“ (Ibid.: 76) Úspěch exportu zároveň závisí na stabilní a silné vládě, kterou však BiH nedisponuje. Většinový příjem z obchodu, na kterém je Bosna závislá, pochází z výhodných podmínek nastavených EU, v současnosti země není schopná konkurovat ostatním státům a bez příjmů z EU hrozí ekonomická destabilizace a státní bankrot. Liberalizace obchodu s EU významně pomáhá redukcii obchodního deficitu v Bosně, stejně jako má pozitivní dopad na zlepšení obchodních toků (Ibid.: 76).

Ekonomický růst se v roce 2017 zpomalil, jelikož došlo ke zpoždění v investicích do veřejné infrastruktury (IMF 2018: 4). V současnosti se hrubý národní produkt pohybuje kolem 16,91 miliard dolarů⁴⁹, narůstá přibližně o 3 % (Agencija za Statistiku BiH 2018: 1; WB 2018) Makroekonomické podmínky zůstávají stabilní, ale v zemi panuje velká nezaměstnanost, která v současnosti činí 20,5 %, největší podíl nezaměstnaných je mezi mladými lidmi, z nichž celých 40 % nemá práci (IMF 2018: 5; Foreign and Commonwealth Office 2018). V roce 2015 vláda schválila program socio-ekonomických reforem, které měly pomoci překonat ekonomické rozdíly mezi BiH a zeměmi EU, nicméně jejich implementace byla pomalejší, než se předpokládalo, až zamrzla docela. Bosenský parlament nebyl do konečného termínu v roce 2017 schopný schválit a adaptovat všechny strukturální změny požadované Mezinárodním měnovým fondem (IMF) a EU, což vedlo k zablokování finanční pomoci o velikosti 563,3 milionu eur (IMF 2018: 5). V červnu 2017 se IMF vyjádřilo, že dohoda musí být přepracována, jelikož byla v tehdejší podobě v Bosně neprosaditelná, proto se v prosinci téhož roku Bosna a IMF dohodly na nové podobě. Představitelé obou entit, stejně jako centrální vlády, se mimo jiné zavázali, že omezí zvyšování platů ve veřejném sektoru a sníží disproporci mezi platy ve veřejném a soukromém sektoru, čímž zamezí přebytku zaměstnanců ve státní správě (Sarajevo Times 2018a). Zaslání prvního podílu z nového balíku finanční pomoci IMF povolil na počátku roku 2018 poté, co obě entity i centrální vláda schválily svůj roční rozpočet (Sarajevo Times 2018b)

Mezi hlavní příjmy země patří zahraniční obchod, až 35,41 % HDP pochází z exportu zboží a služeb a 52,3 % z importu⁵⁰ (WB 2016). Vzhledem k bilaterální a v rámci CEFTA⁵¹

⁴⁹ Pro porovnání: HDP České republiky je 195,305 miliard dolarů (WB 2018)

⁵⁰ Data vychází ze statistik Světové banky (WB), poslední měřené údaje jsou z roku 2016.

⁵¹ Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA), která sdružuje jihovýchodní evropské země, jež nejsou členy Evropské unie, ale o členství v EU usilují. Volný obchod se vztahuje na všechno průmyslové zboží a 90 % zemědělských výrobků (MVZ 2009).

i multilaterální spolupráci s EU je hlavním ekonomickým partnerem právě Unie s 65,1 % podílem z celkového zahraničního obchodu, ačkoliv bosenský podíl v celkovém obchodu EU se třetími zeměmi činí pouhých 0,26 %. Vývoz z BiH do EU činí v přepočtu 4 miliardy eur, zatímco unijní export tvoří 5,64 miliard eur (EC 2018). Bosna není členem WTO, v současnosti je ve fázi vyjednávání o přístupu na trh se zbožím a službami na bilaterální úrovni, na multilaterální úrovni pracovní skupina WTO vytváří zprávu o konkrétních závazcích, které Bosna bude muset jakožto člen WTO dodržovat (WTO 2018).

Dajana Markić se o ekonomické situaci v zemi vyjadřuje následovně: „*Máme kavárny, máme obchody, a to je v podstatě vše, najít práci v jiném odvětví je prakticky nemožné,*“ což odůvodňuje tím, že stát neinvestuje do podniků a nepodporuje vytváření pracovních míst. „*Získáváme finanční pomoc ze zahraničí, především z EU, ale peníze nejsou investovány do odvětví s návratností, místo toho jdou na pokrytí penzí. Centrální banka není nic jiného než směnárna. Potřebujeme monetární reformu, konvertibilní marka musí být plně krytá eurem, protože jinak je to nebezpečné. Nic nechrání domácí produkci.*“ A následně v pesimističtějším duchu dodává, že „*[Bosna] je otrokářská země, [politici] si berou úvěry, aniž by je moudře investovali, což lidi přivádí do deprese. Jsou přesvědčeni, že všechno zůstane stejné nehlédě na to, co udělají. Nevím, jak to tu dopadne, ale lidé jsou bezradní, a proto odcházejí do zahraničí. Více lidí v posledních letech odešlo do zahraničí, než kolik jich bylo zabito ve válce.*“⁵² (Markić 2018, z osobních rozhovorů) Statistická data ukazují, že situace je mnohem vážnější. Bosna a Hercegovina nemá žádné statistiky s aktuálními daty týkajícími se emigrace, nicméně ze statistik vypracovaných agenturami cílových zemí vyplývá, že minimálně 2 miliony lidí narozených v Bosně emigrovalo, což je 56,64 % z 3 531 159 obyvatel žijících v BiH. Světová banka předpokládá, že procento Bosňanů žijících a majících občanství v zahraničí je menší, pravděpodobně 44,5 %, což však stále činí téměř polovinu občanů Bosny (Ministarstvo sigurnosti BiH: 65). V každoročním dotazníku Rady pro regionální spolupráci (RCC)⁵³, *Balkan Barometer*, se navíc celých 50 % občanů Bosny vyjádřilo, že uvažují o práci v zahraničí, ačkoliv je nutné zmínit, že značná část respondentů by si vybrala Srbsko nebo Chorvatsko, což odpovídá dvěma dominantním

⁵² Dohromady přes 101 000 mrtvých

⁵³ Regional Cooperation Council, regionální kooperační rámec v jihovýchodní Evropě, jenž si klade za cíl podporovat vzájemnou regionální kooperaci a evropskou a euroatlantickou integraci (RCC 2018).

etnikům. Mnozí bosenští Chorvaté a Srbové mají navíc dvojí občanství (Balkan Barometer 2017: 79).

Jediná data, která je možná pro monitorování emigračních vln využít, pochází ze statistik osob, které se odhlásily z místa trvalého nebo přechodného bydliště z důvodu emigrace do jiných zemí. V BiH nicméně neexistuje zákonná povinnost odhlásit se z místa pobytu, proto počet lidí, kteří zemi opustili, může být mnohem vyšší (Ministarstvo sigurnosti BiH: 65). Prudký pokles osob v práci schopném věku již zaznamenal i IMF, který právě z toho důvodu snížil předpověď ekonomického růstu z 3,5 % na 3,2 % (IMF 2018: 7, Kovačević 2018). „*Chybí nám pracovníci ve všech odvětvích, což se pomalu stává překážkou rozvoje,*“ vyjádřila se o situaci Obchodní komora Republiky srbské⁵⁴ (PKRS in Kovačević 2018). Milorad Dodik však trvá na tom, že problém emigrace je zveličený a lidé se naopak ve stále větší míře do entity vrací. „*Někteří mě pronásledují celé dny [...] a žádají, abych jim pomohl získat zpátky starou práci – práci, kterou opustili před šesti měsíci při odchodu do Německa,*“ prohlásil prezident Republiky srbské v bosenských médiích (Dodik in Kovačević 2018). Hlavním důvodem k odchodu je vysoká nezaměstnanost především mezi mladými lidmi. V dotazníku Balkan Barometr celých 73 % tázaných označilo nezaměstnanost jako největší problém Bosny, až s velkým odstupem se umístila špatná ekonomická situace s 36 % a korupce s 34 % (Balkan Barometer 2017: 43).

Ve skutečnosti je však nezaměstnanost nižší, než ukazují oficiální čísla, jelikož mnoho Bosňanů je zaměstnáno ilegálně, případně získávají peníze jinými protizákonnými prostředky. Pro tyto činnosti existuje souhrnný název *šedá ekonomika* a řadí se mezi ně například ilegální import zboží a služeb, daňové úniky prostřednictvím fiktivních kontraktů a fiktivní dovážky zboží do neexistujících společností, platba obligací hotově, bez patřičné dokumentace vyžadované zákonem, prodej bez zdanění, obchod na černém trhu, černý trh s cizími měnami, nehlášená práce či nezdaněný pronájem nemovitosti či pozemku. *Melouch* neboli práce sjednaná a zaplacená neoficiální cestou je nejčastější formou šedé ekonomiky v BiH, a vyskytuje se především v odvětvích stavebnictví, zemědělství a práce v domácnostech, kde mají představitelé zákona omezenou kontrolu, následují daňové úniky (Haračić, Tanović 2017). Studie vypracovaná poradenskou společností Ernst & Young pro MasterCard v roce 2014 předpokládala, že *šedá ekonomika* stát ochuzuje o celých 25,5 % HDP, což činí

⁵⁴ Privredna Komora Republike Srpske

přibližně 7 miliard bosenských marek⁵⁵. Nejvíce zasažen je potravinářský sektor⁵⁶, jehož se týká až 41,9 % činností šedé ekonomiky (EY 2014: 7). Předpokládá se, že až 300 000 lidí se živí v nelegální ekonomické sféře. Mezi listopadem 2015 a srpnem 2017 daňový úřad FBiH uspořádal sérii inspekcí, které odhalily 3 551 neregistrovaných zaměstnanců, 1 433 zařízení vykonávajících činnost bez vládního povolení a 922 plátců daní, kteří neoznamovali obrat evidenci tržeb (Haračić, Tanović 2017).

Bosna se ze všech balkánských zemí umístila na posledním, nejhorším místě ve vnímání korupce vlastními obyvateli. Podle měření Balkan Barometer občané považují všechna odvětví za zkorumpovaná, přičemž nejhůře vnímají politické strany, které za zkorumpované označilo 88 % tázaných, následované parlamentem a zdravotnictvím s 85 %. Nejlépe dopadly armádní složky, o kterých si však stále více než polovina, 59 % Bosňanů, myslí, že jsou zasažené korupcí, což je nejvíce ze všech balkánských zemí (Ibid.: 132). V každoroční zprávě Transparency International, *Corruption Perception Index* neboli Indexu vnímání korupce, se Bosna umístila na 83. pozici ze 176 zkoumaných států se skórem 39 na škále od 0 do 100, kdy 0 znamená nejhorší vnímání korupce, 100 nejlepší. Při porovnání výsledků za posledních pět let vychází najevo, že země nedosáhla žádného zlepšení (TI 2017). Předseda představenstva TI Srđan Blagovčanin zdůraznil, že „*bez pokroku v antikorupčním boji nemůže být žádný pokrok v ekonomické sféře, ve schopnosti přilákat investice nebo v reformě správy a soudnictví. BiH pokračuje ve své rychlé jízdě po velmi nebezpečné cestě.*“ (Blagovčanin in TI 2017). Politická a ekonomická korupce se v Bosně vzájemně posilují a udržují, politické nastavení země, které mělo zajistit rovné zastoupení pro všechny občany země, ve skutečnosti způsobuje ekonomickou i společenskou stagnaci, které elity využívají k vlastnímu obohacování a rozkrádání kdysi státem vlastněných podniků (Kartsonaki 2016: 500).

Politické elity nejprve nacionalizovaly, a poté privatizovaly státní podniky, nicméně jen proto, aby je mohly samy odkoupit. Již během války se budoucí čelní politici připravovali na poválečný privatizační proces, následné post-konfliktní období proto charakterizoval naprostý nedostatek transparentnosti a prodej podniků na základě pochybných dohod a bez veřejné nabídky. Největšími vlastníky těchto zprivatizovaných podniků se staly politické strany (Ibid.: 500), nicméně i mnoho těch společností, které zůstaly ve vlastnictví státu, jsou

⁵⁵ Přibližně 562 421 000 eur

⁵⁶ Především alkohol a tabákové výrobky.

dodnes řízeny aliancemi politických stran, což jen zvyšuje korupční prostředí a neefektivitu podnikového vedení (Investment Climate Statement 2017). „*Musíte být členem velké politické strany,*“ popisuje Dajana Markić situaci z pohledu občanů BiH, „*je to jak vstupenka do práce, ale taky se musíte podřídít jejím pravidlům.*“ (Markić 2018, z osobních rozhovorů) Korupce dlouhodobě ovlivňuje ekonomický rozvoj a důvěryhodnost Bosny pro zahraniční investory, je jedním z důvodů, proč bosenská ekonomika stagnuje (Kartsonaki 2016: 501). Kartsonaki tvrdí, že „*EU [i ostatní zahraniční organizace a státy podílející se na budování státu] si po léta ‚kupují‘ stabilitu v BiH předstíráním, že korupce neexistuje, na oplátku za mír.*“ (Ibid.: 502) Nyní, v době, kdy se korupce stala pevnou součástí společnosti, je mnohem těžší zavést antikorupční reformy a programy, jelikož už v samém základu ohrožují institucionální nastavení (Ibid.: 502). Korupční prostředí v zemi navíc zásadně podporuje činnost organizovaných zločinných organizací, kterým poskytuje ochranu před stíháním a pomáhá legalizovat výnosy z trestné činnosti (Council of Ministers BiH 2016: 20)

První procedurální rámec, jak vyšetřovat korupci a vážné kriminální případy, například organizovaný zločin, vznikl v roce 2003 a byl platný pro obě entity i distrikt Brčko. Zakládal se na speciálních vyšetřovacích metodách, do kterých je možné zařadit odposlechy, sledování elektronické pošty či pohyb na internetu, využívání agentů v přestrojení nebo simulované úplatky. V červnu 2017 však Ústavní soud Bosny a Hercegoviny rozhodl, že některé body takového vyšetřování jsou v rozporu s ústavními a lidskými právy, a přikázal novelizaci zákona (OSCE 2018: 17–19). Nicméně představitelé BiH zatím nedokázali schválit pozměňovací návrh, čímž zásadně ohrožují bosenské soudní a policejní složky, které kvůli tomu nemohou řešit vážné případy korupčních i kriminálních zločinů (OHR 2018).

2.7. Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii a občanská společnost

Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) vznikl v Haagu v roce 1993 během konfliktů na Balkáně jako nezávislý soudní dvůr řešící otázky válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a genocidy a stanovoval precedent pro soudní jednání a vyšetřování podobných skutků na celém světě (ICTY 2018). „*Ukázal, že ti, kteří jsou podezřelí z toho, že mají největší zodpovědnost za spáchaná zverstva, mohou být voláni k odpovědnosti [nehledě na postavení], a stejně tak, že i vina by měla být individualizována, aby se zabránilo nálepce ‚kolektivně zodpovědní‘ celým komunitám.*“ (ICTY 2018) Tribunál položil základy pro současné normy řešení konfliktu a pro postkonfliktní rozvoj, především tím precedentem, že i vůdci stran, které spáchaly zločiny, mohou být souzeni a odsouzeni, čímž navázal na právní

normy, které zavedly Norimberské procesy. Od roku 2003 Tribunál úzce spolupracuje s vnitrostátními soudy těch států bývalé Jugoslávie, které se konfliktu zúčastnily (ICTY 2018).

Ačkoliv hlavním účelem a cílem ICTY je souzení osob podezřelých ze spáchání jednoho či více z výše zmíněných zločinů, tento Tribunál nepřímě přispěl k návratu válečných uprchlíků zpět do země. Předpokládá se, že z přibližných 4,4 milionů obyvatel, které měla Bosna a Hercegovina před válkou, bylo odhadem 2,2 až 2,3 milionu lidí nuceno opustit své domovy z důvodu etnických čistek, z nich přibližně jen milion zůstal na území Bosny (Orentlicher 2010: 79). Osoby, které se chtějí vrátit do svého domova, mají podle výzkumů Diane Orentlicher „*psychický pocit bezpečí, protože svět se dívá*“ (Ibid.: 79–80). Zároveň v části uprchlické populace panuje přesvědčení, že ti, kteří jsou zodpovědní za zločiny, již nejsou v pozici, která by jim umožňovala návratu uprchlíků bránit⁵⁷ (Ibid.: 80). Přesto ICTY není vnímán pouze pozitivně, jedna z největších kritik přišla ze strany asociací sdružujících oběti čistek, jež tvrdí, že svědkům není zajištěna dostatečná ochrana. „*Nusreta Sivać svědčila v Haagu několikrát. Před válkou pracovala jako soudkyně, ale po válce jí nebylo, údajně jako odplata místních srbských představitelů za svědectví, dovoleno vrátit se do původního zaměstnání.*“ (Ibid.: 86) Sivać byla dle svého tvrzení odmítnuta ze stejného důvodu v mnoha jiných zaměstnáních, až byla donucena přestěhovat se do FBiH (Ibid.: 86).

Ačkoliv je práce ICTY i procesy jím vedené bosenské veřejnosti známé, vzhledem k etnickým tenzím, které přetrvávají dodnes, je jeho vnímání problematické. Celých 84 % občanů RS a 39 % obyvatel Federace vnímá Tribunál negativně či spíše negativně, přičemž v Republice srbské má 36 % tázaných pocit, že je nespravedlivý a neobjektivní, a 28 % si myslí, že soudí a trestá pouze Srby. Ve FBiH jej považuje 26 % tázaných za nespravedlivý a neobjektivní a 47 % za pomalý, neefektivní a špatně pracující. (Ipsos 2012: 9; 14) „*Dokonce i s ICTY existují tři pravdy,*“ prohlásil v rozhovoru s Diane Orentlicher ředitel nadace *Truth, Justice, Reconciliation* Sinan Alić v roce 2006 (Alić in Orentlicher 2010: 89), a jeho slova potvrdil i výkonný ředitel *Mediacentar Sarajevo* Tarik Jusić: „*Je známo, že existuje několik*

⁵⁷ Milorad Dodik dokazuje, že nejen osoby zodpovědné za válku a zločiny v ní spáchané mohou bránit návratu uprchlíků. V červenci 2017 prohlásil, že „*muslimové zase znovu okupují řeku Drinu,*“ tedy východní část Bosny (Dodik in Spaić 2017). Bošnjačský člen Předsednictva Bakir Izetbegović se vyjádřil, že „*Dodik věří, že do roku 1992 Bošnjaci okupovali oblast kolem řeky Driny, a proto bylo správné, že byli vyhnáni ze svých domovů*“ (Izetbegović in Spaić 2017). Ve stejném měsíci Dodik obvinil navrátilce z toho, že jsou financováni islamistickými organizacemi, za což čelil žalobě za podněcování k nenávisti (Spaić 2017).

údajných pravd – muslimská pravda, srbská pravda a chorvatská pravda.“ (Jusić in Orentlicher 2010: 89) To potvrzuje průzkum organizace Ipsos z roku 2012 pro National Democratic Institute (NDI). Zatímco ve Federaci naprostá většina tázaných uznala, že došlo ke všem zločinům neohledně na národnost pachatelů⁵⁸, v Republice srbské většina dotazovaných uznala jen zločiny, které spáchali příslušníci jiných etnik, v případě srbských zločinů uznání nikdy nepřesáhlo 60 %, přičemž v některých případech odmítlo srbskou vinu až 58 % tázaných⁵⁹, v případě genocidy v Srebrenici až 65 % (Ipsos 2012: 48). Toto kolektivní odmítání srbských zločinů vede k rozšiřování etno-sociální mezery mezi obyvateli BiH, a to následně snáze přijímá nacionalistickou rétoriku, která je v tomto *kolektivním popírání* ještě utvrzuje (Orentlicher 2010: 89–90).

Dajana Markić nicméně tvrdí, že nacionalismus je především mezi mladými lidmi na ústupu: „Mladí lidé se tolik nestarají o nacionalismus, mnohem více řeší otázky každodenního života. Myslím si, že tenhle stav [etnického rozdělení] nepotrvá dlouho, ale pak už bude pozdě, země bude chudá a v dluhách.“ (Markić 2018, z osobních rozhovorů) Její domněnku potvrzuje průzkum veřejného mínění uskutečněný v roce 2017 organizací Ipsos. Většina Bosňanů neohledně na etnikum si sice myslí, že se vztahy mezi etniky zhoršily, nicméně celých 90 % je přesvědčeno, že je třeba vztahy zlepšit a zkonsolidovat. Ve FBiH si 84 % občanů myslí, že vláda by se měla soustředit především na korupci a socioekonomické reformy. I v RS se jen 12 % tázaných vyjádřilo, že je třeba chránit srbské zájmy, 86 % by ocenilo, kdyby se jejich představitelé více zabývali problémy socioekonomického a korupčního rázu. Zároveň 85 % Bosňanů je přesvědčeno, že etnické tenze vyvolávají politici proto, aby získali politickou moc (Ipsos 2017). Občané BiH mají velmi malou víru ve státní instituce a politické vůdce, dle studie Transparency International BiH pouze 14,3 % věří politickým stranám, důvěra v politické instituce u žádné nepřesáhla 25,7 % (Rasmussen 2017).

Na počátku roku 2014 se uskutečnily masové protesty, během kterých tisíce lidí vyšlo do ulic většiny největších měst Bosny neohledně na etnikum, věk či vzdělání, aby dalo najevo svůj nesouhlas se směřováním země, nezaměstnaností, politickou stagnací a korupcí. Jednalo

⁵⁸ Nejvíce lidí z FBiH nevěřilo, že došlo k případu ubití více než 38 civilistů ve vesnici Grabovica Armádou BiH (7 %) a znásilňování srbských žen ve vězeňském táboře Čelebići (5 %) (Ipsos 2012: 48).

⁵⁹ Nejděsivější postoj se týkal systematického znásilňování muslimek ve Foči v roce 1992 a vraždění a zneužívání civilistů v Prijedoru (Ibid.: 48).

se o nejpodstatnější projev politického aktivismu v BiH od konce války. V mnoha případech došlo k výskytu vandalismu a násilností⁶⁰, nicméně většina protestujících zformovala takzvané *Plénum občanů*⁶¹, kde prezentovala svoje požadavky a stížnosti. Ty byly následně předány lokálním, kantonálním a federálním vládám (Ibid.). Odpověď představitelů však nereflektovala míru občanské mobilizace, veškeré změny byly jen formální, což jenom posílilo společenskou netečnost (TI BiH 2015: 40). Ve volbách konajících se téhož roku v říjnu se však vliv protestů neprojevil, účast ve volbách dosáhla pouze 54 %, což bylo o 2 % méně než v těch předcházejících, zároveň tradiční etnonacionální politické strany získaly více hlasů než v předchozích volbách, a upevnily tak svoje postavení dominantních politických stran v Bosně (Rasmussen 2017).

Důvodem k zdánlivě překvapivé neúčasti jsou přetrvávající apatie a názor velké skupiny Bosňanů, že jeden hlas nic nezmění. Toto je navíc posíleno celospolečenskou nedůvěrou v politické instituce a pocitem mnohých obyvatel, že jejich názory nejsou v politických stranách zastoupeny. „*Strany do velké míry definují samy sebe etnicky nehledě na to, jaké ideologické názory zastávají,*“ tvrdí politolog Adnan Huskić, „*[politické strany v Bosně] neexistují jako ideologické strany.*“ (Huskić in Rasmussen 2017). Politickou apatii občanské společnosti potvrzuje i Dajana Markić, která tvrdí, že „*[mnoho lidí] si stěžuje, aniž by skutečně konalo. Stávky byly jen krátkodobé a nyní už lidi ani nestávkují, mají pocit, že to k ničemu nevede. Máme svobodu projevu, ale nikdo nás neposlouchá.*“ (Markić 2018, z osobních rozhovorů) Podle Balkan Barometer se celých 56 % tázaných přiznalo, že o politických otázkách ani nehovoří, což je nejvíce ze všech balkánských zemí, 24 % politickou situaci probírá jen mezi přáteli a příbuznými, ale nechtějí se aktivně zapojovat. Z těchto 80 % pasivních občanů má 44 % pocit, že jako jednotlivci nemají šanci cokoli ovlivnit (Balkan Barometer 2017: 136–137). Částečným důvodem této pasivity je i politická kultura, která reflektuje nejen současnou situaci v zemi, ale i její historii (Rasmussen 2017).

V BiH současnou politickou kulturu formovaly především dva historické faktory: odkaz socialistické vlády v dobách existence Socialistické federální republiky Jugoslávie a

⁶⁰ Budova Předsednictva BiH v Sarajevu byla vypálena a stejně tak administrativní budovy lokální vlády v Tuzle, městě, ve kterém byly protesty nejnásilnější. Protesty si vyžádaly přes 300 zraněných jak mezi protestujícími, tak mezi policií (Džidić 2014)

⁶¹ Plenum građana

občanská válka v Bosně v letech 1992 až 1995 (Rasmussen 2017). Damirka Mihaljević⁶² považuje politickou kulturu za největší problém Bosny. „*Demokratický deficit v BiH*,“ tvrdí Mihaljević, „*pochází z nedostatečné modernizace industriální společnosti zděděné ze [socialistické éry], ta nebyla následována rozvojem občanské společnosti. Z toho důvodu [v Bosně] neexistuje sociální základ pro politický pluralismus, a naopak existuje silná potřeba jedné dominantní autority. Z takového omezené modernizace není možné vytvořit sociokulturní základ pro demokracii.*“ (Mihaljević 2018, z osobních rozhovorů) Právě období socialistické vlády, kdy byly veškeré projevy občanské iniciativy potlačovány, je nejvíce zodpovědné za obecně přetrvávající pocit apatie. Ústup kolektivistického myšlení v posledních letech existence Jugoslávie znamenal příležitost pro vytvoření nové společné identity, nicméně místo toho do popředí vystoupily etno-nacionalistické identity, jejichž společenskou dominanci ještě posílila válka (Rasmussen 2017). Setrvávající vliv etnonacionalismu, socio-ekonomická stagnace a pocit neschopnosti jednotlivce cokoli změnit vede ke skepticizmu i v podpoře demokracie. Ačkoliv se podpora demokratického systému vládnutí mezi Bosňany zvyšuje, data stále ukazují, že je nedostatečná. Podle průzkumu Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj⁶³ z roku 2016 46 % tázaných podporovalo demokracii, zatímco 27 % si myslelo, že autoritářský systém by byl lepší. Zároveň 27 % účastníků průzkumu tvrdilo, že mezi politickými systémy není v praxi žádný rozdíl (EBRD 2016).

V těchto podmínkách je pivotální organizací schopnou změnit politické směřování země, zlepšit ekonomické podmínky a snížit vliv nacionalismu Evropská unie. Prostřednictvím evropské politiky rozšiřování a příslibu přístupu do EU může dopomoci adaptaci reforem posilujících vládu práva, transparentnosti a volného obchodu a povzbudit bosenské bezpečnostní složky v boji s korupcí. Výhody plynoucí z členství jsou natolik významné, že poskytují BiH reálnou motivaci ke změnám. EU slouží v Bosně nejen jako modelový příklad a motivátor, ale aktivně se angažuje v budování státu a zajištění jeho stability, a to jak finanční, technickou a institucionální podporou, ale zároveň svou vojenskou přítomností prostřednictvím EUFOR mise Althea (Kartsonaki 2016: 507). Pomalé a neefektivní změny a pocit stagnace však negativně ovlivňují i vnímání EU, podle Balkan Barometer pouze 31 % Bosňanů považuje vstup země do EU za dobrou věc a 46 % se ke

⁶² Docentka Damirka Mihaljević působí jako kmenová vyučující na Univerzitě v Mostaru (Sveučilište u Mostaru), její specializací je politická kultura.

⁶³ European Bank for Reconstruction and Development

vstupu staví neutrálně. Zároveň je 33 % tázaných přesvědčeno, že Bosna do EU nevstoupí nikdy (Balkan Barometer 2017: 55).

3. EU jako state builder v Bosně a Hercegovině

3.1. 1997–2000 – Počátky evropské angažovanosti

Evropská unie je v současnosti nejzásadnějším partnerem a iniciátorem state building v Bosně. Cesta Bosny a Hercegoviny do Evropské unie začala roku 2003 na summitu v Thessaloniki, kde byl poprvé schválen Stabilizační a asociační proces (SAP) jakožto oficiální politika EU vůči balkánským zemím, a ty byly uznány jako potenciálně kandidátské (EU Special Representative BiH 2018), což však neznamená, že by se EU předtím v BiH neangažovala. Počátek jejího působení se datuje už od roku 1996, kdy byla rozhodnutím Evropské komise ustanovena Delegace evropské komise, roku 2009, po podepsání Lisabonské smlouvy, změnila název na Delegaci Evropské unie, její působení však bylo marginální (DEU BIH&EUSR 2017). Svou roli hlavního zahraničního aktéra v zemi EU započala v roce 2002, kdy Organizace spojených národů (OSN) ukončila policejní a civilní misi UNMIBH⁶⁴ a přenechala EU její mandát (UNMIBH 2003), a následně na konci roku 2004, kdy převzala dohled nad vojenskou sférou působení. Její mise EUFOR Althea nahradila misi SFOR vedenou NATO (EUFOR 2017). Jak Dževada Šuško správně poznamenala: *„jelikož Dayton byl vytvořen k tomu, aby ukončil válku, ne vybudoval stát [...], je patrně úkolem EU vytvořit stát s pevnými a stabilními institucemi. To znamená ekonomickou, politickou, soudní a občanskou tranzici Bosny a Hercegoviny z komunismu, agrese, etnických čistek a genocidy do demokratického mírumilovného státu, který je pevně přizpůsobený k tomu být součástí EU.“* (Šuško 2009: 100) EU i mnoho členských států patřilo mezi zakládající členy PIC a členské státy EU, především Německo, sloužily jako hlavní cíle uprchlických vln z konfliktní oblasti, a bylo proto v jejich zájmu vyřešit nastalou uprchlickou krizi. Válka navíc vypukla v evropském regionu, proto bylo logické, že EU převezme v západním Balkánu hlavní zodpovědnost. BiH Unii poskytla unikátní příležitost zvýšit kredibilitu její zahraniční politiky, přesto se EU zprvu angažovala jen omezeně (Ibid.: 99–100).

Již v dubnu 1997 vytvořila Rada ministrů EU (REU, Rada) první rámec pro přístup k jihovýchodnímu regionu, ve kterém určila za státy vhodné pro budoucí spolupráci všechny tehdy uznané balkánské státy včetně Bosny. Rada stanovila základní podmínky pro navázání

⁶⁴ United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina byla poválečná mise OSN, která v roce 1995 nahradila UNPROFOR (UNMIBH 2003).

bilaterálních vztahů, které zahrnují většinu problematických oblastí včetně demokratických reforem, respektu pro lidská a menšinová práva, návrat uprchlíků, ekonomické reformy či spolupráci s ICTY. Evropská komise (EK, Komise) následně, v říjnu téhož roku, vydala první *working paper* monitorující situaci v zemi a sledující vývoj a plnění těchto podmínek v BiH, Chorvatsku a Federální republice Jugoslávie (později známé jako Srbsko). Zpráva pro Bosnu nevyzněla pozitivně, pracovní skupina Komise se vyjádřila negativně téměř ke všem oblastem určeným REU k reformaci (EC Commission Services Report 1997: 2–5): „*Jistého pokroku bylo dosaženo. [...] Ale učiněný progres byl frustrujícím způsobem pomalý, a to především v Republice srbské, je třeba neustálý mezinárodní nátlak.*“ (Ibid.: 5) Dále navrhla zaměřit úsilí především na posílení lidských práv, vynucení spolupráce s ICTY a plnění podmínek mírové smlouvy (Ibid.: 17).

Zpráva z roku 1998 neprokázala žádné významné zlepšení. Stejně jako v předchozím dokumentu EK prohlásila, že Bosna není způsobilá k získání plného přístupu k programu PHARE, finanční podpora tak měla být poskytnuta jen zásadním reformám zaměřeným na rekonstrukci, budování institucí a návrat uprchlíků. Pracovní skupina EK odmítla jednání o kooperační dohodě jako předčasné (EC Communication to Council 1998). Přesto EU *Deklarací o výjimečných vztazích*⁶⁵ ustanovilo poradní pracovní skupinu, která měla za úkol poskytovat bosenským představitelům na všech úrovních vlády odbornou asistenci v technických záležitostech týkajících se administrativy, politiky a regulačního rámce (GAC Council meeting 1998: 10). Nicméně jak poznamenal David Chandler, „*navzdory rostoucímu přímému vlivu EU na politiku [BiH], EU hrála podřadnou a podpůrnou roli v mezích daytonského systému vytvářeného PIC namísto toho, aby si diktovala vlastní podmínky*“ (Chandler in Šuško 2009: 105). Vytvoření poradních skupin však bylo již možné vnímat jako první náznak toho, že vztah EU a BiH směřoval ke členství v EU (Brljavač 2011: 7)2.

Working Paper EK z roku 1999 upozornil, že se situace v zemi rapidně zhoršila, a to především v RS. Toto zhoršení vyvolaly dvě zásadní události: prezidentská krize vyvolaná OHR, kdy vysoký představitel odvolal prezidenta Republiky, Nikolu Poplašena, z důvodu extrémního nacionalismu a ohrožování jednoty BiH, a vzdušné útoky proti jugoslávské armádě i civilním objektům vedené NATO. Situaci v BiH dále vyostřil teroristický útok na bosenskochorvatského zástupce ministra vnitra Jozo Leutara, kterého zabila nastražená bomba (EC Staff Working Paper 1999: 2–3). EK upozornila, že „*události prakticky zastavily*

⁶⁵ Declaration on Special Relations between the EU and Bosnia and Herzegovina

práci společných orgánů BiH a ohrožují veškerý pokrok, kterého bylo dosud dosaženo.“ (Ibid.: 3) Pracovní skupina dále poukázala na to, že namísto regionální spolupráce a vytvoření diplomatických vazeb s Bosnou, vlády v Záhřebu a Bělehradě nelegitimně zasahují do vnitřních záležitostí BiH a svým postojem spíše brání, než podporují vzájemnou spolupráci (Ibid.: 7).

Ve stejném roce se stávající přístup k regionu jihovýchodní Evropy vyvinul ve Stabilizační a asociační proces (SAP), který na oplátku za splnění stanovených ekonomických, lidskoprávních a institucionálních podmínek již nenabízel pouhou spolupráci na úrovni bilaterální dohody, ale podepsání stabilizační a asociační dohody (SAA⁶⁶), tedy budoucí členství v EU (EC Communication to Council 2000: 2) Nový rámec byl založen na stejném principu *podmíněnosti* jako evropská politika rozšíření, tedy na tom, že každý krok k přijetí do EU musí být podmíněn některou z reforem vyžadovaných Uní (Sajdik, Schwarzinger 2008: 313). Jinými slovy, SAP propojilo důraz na spolupráci uvnitř regionu s perspektivou členství v EU s využitím politické a ekonomické podmíněnosti politiky rozšíření (Šuško 2009: 105). Myšlenka společného programu pro všechny země Západního Balkánu byla odmítnuta od počátku. Jak napsali Michael Schwarzinger a Martin Sajdik, „*SAP předpokládá postupný progres šitý na míru pro každý jednotlivý stát dle jeho individuální kapacity. ‚Regata‘ namísto ‚konvoje‘ zní oficiální motto.*“ (Sajdik, Schwarzinger 2008: 314) Všem zainteresovaným státům EU nabídlo politický dialog a asymetrickou obchodní dohodu zvýhodňující balkánské státy, nicméně peněžní alokace v rámci finančního podpůrného programu CARDS⁶⁷ a vyjednávání o SAA záleželo na konkrétních potřebách a kapacitách každého státu (Ibid.: 314).

Komise vytyčila 6 klíčových bodů, na které se měl proces zaměřit: (1) rozvoj existujících ekonomických a obchodních vztahů v rámci regionu, (2) rozvoj a částečné přesměrování existující ekonomické a finanční asistence, (3) navýšení asistence demokratizaci a rozvoje občanské společnosti, vzdělávání a vytváření institucí, (4) kooperace v oblasti spravedlnosti a vnitřních záležitostí, (5) rozvoj politického dialogu a (6) vyjednávání o Stabilizační a asociační dohodě (EC Communication to Council and Parliament 1999: 3). Prvním krokem na cestě k SAA byla takzvaná *Road Map for BiH*, kterou navrhl evropský komisař pro rozšíření Chris Patten a která rozšířila původních šest oblastí do osmnácti kroků

⁶⁶ Stabilisation and Association Agreement

⁶⁷ Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation

nutných pro přijetí dohody. Jednalo se o první skutečné využití mechanismu podmíněnosti v Bosně (Brljavac 2011: 8). Summit Rady v Santa Maria de Feira v červnu 2000 potvrdil status *potenciálního kandidáta* všem zemím západního Balkánu (Feira European Council 2000).

3.2. 2000–2004 – Období prozatímní fáze: EU přebírá zodpovědnost

Srđan Blagovčanin období před rokem 2000 nazval *autoritativní fází state building*, která se vyznačovala tím, že zahraniční mocnosti prostřednictvím OHR řídily zemi direktivně. Road Map však stál na počátku nové fáze, *prozatímní*, během které docházelo k postupnému přebírání pravomocí a zodpovědnosti z PIC do rukou EU (Blagovčanin 2016: 28). David Chandler je přesvědčen, že „[strategický rámec] využívaný PIC a OHR byl stále více formovaný Road Map a následnými strategiemi EU než Daytonem samotným. Příliš velká náklonost k daytonskému uspořádání [...] byla ve skutečnosti interpretována jako překážka legislativnímu rozvoji vstříc evropské integraci.“ (Chandler 2006: 29) S tímto prohlášením dle osobní studie Mateja Petera mnoho zaměstnanců OHR souhlasilo, ačkoliv se našli někteří, kteří Úřad Vysokého představitele vnímali jako silnějšího aktéra (Peter 2011: 49).

Skutečným důkazem toho, že se EU rozhodla přijmout vůdčí roli v Bosně, bylo sloučení OHR s úřadem Zvláštního představitele EU pro BiH (EUSR) v roce 2002. Ke sloučení došlo ve stejném roce, kdy EUSR vznikl jako instrument CFSP, a bylo motivováno myšlenkou, že dojde k „*doplnění role HR úkoly EUSR, a tedy maximalizaci synergie. Jinými slovy byla bonnská ‚hard power‘ doplněna o ‚soft power‘ EUSR.*“ (Blagovčanin 2016: 35) Prvním Zvláštním představitelem EU a zároveň Vysokým představitelem pro BiH se stal Paddy Ashdown, který proslul svým nekompromisním prosazováním cílů obou úřadů a častým využíváním bonnských pravomocí. Na rozdíl od jeho předchůdců se zaměřil na prosazování vlády práva a ekonomických reforem (Ashdown in Peter 2011: 50). Ashdown dal jasně najevo, jak hodlá v úřadu postupovat, v prosinci 2002: „[...] *volbou není, jestli reformovat. Ale jak rychle, jak brzy a především, kdo proces reformy povede – vy nebo já?*“ (Ibid.: 53) Svým slovům dostal a využíval hard power téměř u všech reforem týkajících se justice a vlády práva, které bosenská vláda neschválila. Některé z nich se ukázaly být velmi kontroverzní a vyvolaly kritiku nejen ze strany domácích aktérů, ale i těch mezinárodních. Ze všech kritických ohlasů je možné jmenovat například únorové a březnové protesty Bosňanů roku 2003 či kritiku Rady Evropy za to, že Ashdown odvolal a nahradil všechny soudce a státní prokurátory. V případě ekonomických reforem však HR ustoupil do pozadí a přenechal

hlavní iniciativu bosenským představitelům. Ashdown svou funkci HR a EUSR ukončil v roce 2006 a byl nahrazen Christianem Schwarz-Schillingem, který deklaroval, že hodlá uplatňovat bonnské pravomoci jen v nejnútnejších případech (Ibid.: 53–54).

EK se jasně vyjádřila, že v europeizačním procesu nepodporuje bonnské pravomoci, ačkoliv samotnou jejich existenci a jejich využití v případech jiných než týkajících se SAA v principu nezavrhl. „*Ačkoliv jsou bonnské pravomoci jistě anomální mezi partnerskými státy EU,*“ prohlásila Komise v roce 2003 ve studii připravenosti BiH na vyjednávání, „*jejich existence v Bosně nemusí zemi automaticky vylučovat z vyjednávání o SAA. [...] Bosna musí dokázat, že [bonnské] pravomoci obecně ztrácí relevanci a v klíčových oblastech SAA jsou využívány naprosto minimálně*“ (EC Report to Council 2003: 10–11). Tento přístup hrozil *dvojím standardem* při posuzování situace v zemi a ignorací zásadního nedostatku demokracie (Chandler 2006: 30). V pozdějších letech však využití Bonn powers rapidně pokleslo, staly se *de facto* jen formální pravomocí OHR. Jejich roli především v počátcích přístupového procesu však není možné přehlížet, HR prostřednictvím přímých a nepřímých intervencí skutečně zásadní měrou přispěl k integračnímu procesu (Juncos 2011: 374).

Direktivní přístup Ashdowna v OHR a jako EUSR nebyl jediným důkazem narůstajícího vlivu EU v *prozatímní fázi*. Roku 2002 Unie zahájila policejní misi (EUPM), která byla vůbec první misí Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (CFSP)⁶⁸. V následujícím roce evropská vojenská mise EUFOR Althea nahradila misi SFOR vedenou NATO a převzala velení nad peacekeepingovými operacemi (Šuško 2009: 106). V roce 2003 se Komise vyjádřila, že „*Road Map byla v podstatě dokončena*“ (EC Press Release 2003), nicméně ve skutečnosti Brusel usoudil, že situace v zemi neodpovídá standardům nutným k započatí vyjednávání, Road Map nestačí k jejich dosažení, a jsou proto nutné další reformy (Blagovčanin 2016: 35). V obsáhlé studii zkoumající připravenost BiH na předšmluvní jednání navrhla dalších 16 prioritních bodů, které bylo třeba implementovat před začátkem jednání (EC Report to Council 2003: 39). „*Bylo to nepřímé potvrzení, že Road Map přece jen není tak úplně dokončena,*“ poznamenává Srđan Blagovčanin. Přesto Komise ocenila progres v mnohých oblastech: „*BiH učinila významný pokrok ve stabilizaci [...]. Země je členem Rady Evropy a vybudovala normalizované vztahy se svými sousedy. Je silným podporovatelem regionální kooperace.*“ (Ibid.: 39) Pozitivně hodnotí i ekonomickou a

⁶⁸ EUPM byla ukončena roku 2012 (Smirnova-Godoy 2012)

politickou situaci. Ačkoliv nedoporučila zahájení jednání o SAA, očekávala dosažení požadované úrovně stability a demokratizace do konce roku 2004 (Ibid.: 42).

Téhož roku na summitu v Thessaloniki EU potvrdila, že SAP je hlavní směr evropské zahraniční politiky v jihovýchodnímu regionu, a oficiálně deklarovala, že úspěšné splnění všech podmínek procesu a následné stabilizační a asociační smlouvy povede ke členství v EU (Thessaloniki Declaration 2003). Z evropské perspektivy byla Thessalonská deklarace rozhodujícím momentem v přístupu k regionu, jelikož znamenala odklon od postkonfliktní stabilizace a obnovy bezpečnosti k demokratické konsolidaci a evropské integraci (Prifti 2013: 15). Zároveň se stala důležitým mezníkem bosenské tranzice, protože potvrdila, že striktní udržování daytonského systému už není hlavní prioritou, jako tomu bylo před rokem 2000 (Blagovčanin 2016: 28). Slovy Dževady Šuško: „*toto období v rámci post-daytonského procesu znamenalo postupné předávání externích regulačních mechanismů do bosenského držení pod vedením EU. Takto se mechanismy regulace přesunuly z PIC do EU a Dayton se stal podřízený požadavkům evropského integračního procesu.*“ (Šuško 2009: 105). Následné období, počínaje rokem 2005, Blagovčanin označil za *fázi member state building*. Rok 2005 zvolil proto, že právě v jeho průběhu PIC poprvé vyjádřil svůj zájem zrušit OHR a nahradit ho pouze EUSR, a zároveň je to rok, kdy začalo jednání o SAA (Blagovčanin 2016: 28).

3.3. *Období Member state building – EU dominantním aktérem vnitrostátních změn*

Roku 2005 EK konečně usoudila, že šestnáct dodatečných podmínek představených studií o připravenosti Bosny k vyjednávání bylo v principu splněno, a země je proto připravena jednat. Větší úsilí měli představitelé BiH vyvinout ve zlepšování kooperace s ICTY, v implementaci policejní reformy a adopci zákona o Veřejné vysílací službě (EC Press Release 2005). Vyjednávání začalo oficiálně v listopadu 2005, EU zastupoval komisař Olli Rehn, zatímco Bosnu Ředitelství pro evropskou integraci (DEI⁶⁹) pod vedením Osmana Topčagiće. Samotné vyjednávání trvalo pouze jeden rok a podle slov tehdejšího Vysokého představitele Christiana Schwarz-Schillinga bylo vedeno profesionálně: „*Byl jsem ohromený vysoce profesionálním přístupem vyjednávacího týmu a rád bych pogratuloval Igoru*

⁶⁹ DEI, v originále Direkcija za evropske integracije, bylo založeno jako nepolitická instituce roku 2002 za účelem koordinace integračního procesu. Na doporučení Komise nahradil původní Ministerstvo pro evropskou integraci Bosny a Hercegoviny (Vijeće ministara BiH 2009).

Davidovići, Osmanu Topgačevići a Lidiji Topić za vedení a integritu, kterou při vyjednávání prokázali,“ sdělil na konci jednání Schwarz-Schilling (Schwarz-Schilling in OHR 2006), nicméně samotné přijetí SAA se pozdrželo až do roku 2008 kvůli selhání tvorby a neschválení policejní reformy (Juncos 2011: 368). Kromě toho postup brzdila také reforma veřejného vysílání a nedostatečná kooperace s ICTY. Až v prosinci 2007 bylo jednání obnoveno poté, co bosenští představitelé zredukovanou verzí policejní reformy schválili. Smlouva byla podepsána v červenci 2008, nicméně ratifikace posledním členským státem EU trvala až do května 2011, kdy bosenští Srbové konečně Tribunálu vydali k trestnímu stíhání Ratko Mladiće (Mirel 2018: 2).

V roce 2008, těsně před schválením SAA, EU vydala novelizované vydání Evropského partnerství, instrumentu SAP, jenž byl poprvé vytvořen v roce 2004 jako souhrn priorit, na které je třeba se zaměřit v dalším integračním postupu. Stanovila krátkodobé a střednědobé cíle, přičemž krátkodobé měly být implementovány do dvou let a střednědobé do pěti let. Mezi hlavními prioritami byla zmíněna implementace policejní reformy a konstituční reforma (European Partnership 2008). Většina priorit však byla nesplnitelná kvůli politické krizi, kterou rozpoutala policejní reforma a která byla ještě posílena nárůstem secesionismu. Po volbách roku 2010 trvalo celý rok, než politické strany dokázaly sestavit novou vládu, v letech 2011 až 2012 nenašly konsenzus ani v základních otázkách, jako je adopce státního rozpočtu (Blagovčanin 2016: 52–53).

3.3.1. Policejní reforma

Policejní reforma začala jako technický projekt kladoucí si za cíl zlepšit výkonnost policejních složek, ale později se vyvinula v pro stát kruciólní reformu snažící se o posílení kapacity státu. EU zprvu chtěla rozšířit soběstačnost a efektivitu státní administrativy, nicméně v roce 2004 se záležitosti ujal HR Paddy Ashdown, který se rozhodl prosadit jednotnou strukturu bezpečnostních složek a propojit reformu s procesem rozšíření (Ibid.: 375). Policie po válce byla etnicky rozdělená a jednotlivé oddíly sloužily pouze v místech, kde mělo dané etnikum majoritu, žádný sbor nebyl řízen na úrovni státu. V postdaytonském systému existovala ministerstva vnitra nejen na centrální úrovni, ale i na úrovni entit a v případě FBiH i na úrovni jednotlivých kantonů, každý měl své vlastní policejní složky. Federální ministerstvo vnitra mělo pouze koordinační pravomoc. Roku 2000 navíc vznikla autonomní multietnická policejní instituce v distriktu Brčko (Padurariu 2014: 3). Mnoho důstojníků bylo podezříváno z válečných zločinů spáchaných za války a z nezákonného obohacování v průběhu války. Policejní složky byly navíc považovány za politické

instrumenty podřízené etnickým vůdcům. Panovalo všeobecné přesvědčení, že policejní reforma je potřeba, a tak když v roce 2003 EU prostřednictvím mise EUPM převzala mandát UN International Police Task Force, a zvýšila tak svou legitimitu v řešení otázky, dalo se předpokládat, že se reforma stane evropskou prioritou (Juncos 2011: 375).

Ve studii připravenosti Komise zmínila několik problémů, které bylo třeba vyřešit a na které se měli bosenští představitelé zaměřit: „*Komplexita souběžně existujících policejních sil zvyšuje náklady a komplikuje koordinaci a efektivitu. Policejní kooperace posílila [...], ale mnoho operačních obtíží zůstává: policejní složky z jedné entity nemají právo pronásledovat pachatele do druhé; neexistuje žádná centrální databáze [...]. Finanční a technické problémy limitují schopnost boje se zločinem.*“ (EC Report to Council 2003: 25–26) Ačkoliv zmínila největší problémy policejních složek, ponechala domácím aktérům svobodu v přípravě a implementaci reformy. Deklarovala, že její účast bude pouze asistenční (Juncos 2011: 376). Studie Mezinárodního centra pro rozvoj migrační politiky a TC Team Consult doporučila opatrný přístup v kooperaci s lokálními autoritami. „*Podíl lokálních elit [na reformě] je důležitější než perfektní řešení na papíře. [Toho] je možné dosáhnout intenzivním informováním a diskuzí nad novými koncepty.*“ (ICMPD⁷⁰; TC Team Consult 2004: 135) Paddy Ashdown se však rozhodl ignorovat tato doporučení a za využití bonnských pravomocí vytvořil Komisi pro restrukturalizaci policie, jež měla za úkol vytvořit návrh na centralizovanou policejní strukturu pod kontrolou bosenské Rady ministrů. HR však nemohl využít Bonn powers k prosazení takovéto reformy, jelikož se neslučovala se systémem nastaveným Daytonskou smlouvou, a proto vyžadovala souhlas obou entit (Juncos 2011: 377).

Na základě aktivity Vysokého představitele Evropská komise změnila svůj přístup. Namísto podpory lokálních aktérů v samostatném rozhodování přijala zodpovědnost za prosazování reformy a podmínila její implementaci vyjednáváním o SAA. Až v roce 2005 se povedlo najít kompromis mezi Národním shromážděním RS a Parlamentem FBiH a došlo k podpisu *Dohody o restrukturalizace policejních struktur*, po níž mohlo začít jednání. Dohoda však nevedla k reformě, místo toho nastalo další dlouhé období stagnace, které přerušila až nová dohoda podepsaná v říjnu 2007. V dubnu následujícího roku byl konečně schválen reformační zákon, značně omezený oproti původnímu návrhu, který umožnil v červnu 2008 podpis SAA (Ibid.: 377). Neúplná a limitovaná reforma způsobila, že policejní

⁷⁰ International Centre for Migration Policy Development

struktury dodnes nefungují plně centralizovaně, problematická je především vzájemná kooperace. Tehdejší HR a EUSR Miroslav Lajčák byl přesvědčen, že jen pokrok v integraci může pomoci Bosně z politické krize, která nastala, s čímž komisař pro rozšíření Oli Rehn souhlasil. Nicméně selhání reformy a špatné kroky EU v jejím prosazování uškodily unijní pověsti a kredibilitě evropeizace (Martin-Díaz 2017: 113).

Jednání Ashdowna podpořené EU je jasným příkladem vnucené evropeizační reformy (Brljavac 2011: 23). Bývalý HR Wolfgang Petritsch⁷¹ situaci v roce 2006 komentoval následovně: „*Jako Vysoký představitel jsem chtěl uchránit zemi od situace, kde se bude zdát, že fundamentální myšlenky byly státu a jeho občanům jednoduše vnuceny. [...] Spíše častěji, než méně často bylo se zemí zacházeno jako s věcí.*“ (Petritsch 2006: 7) Unie svým rozhodnutím podřídít se autoritářským krokům OHR a podmínit evropeizační progres centralizací policie, navíc bez jakékoli předchozí zkušenosti s policejními reformami, přivedla zemi do nejhlubší krize od ukončení války (Denti 2014: 27). Ana Juncos vysvětluje, že „*podmíněnost nebyla úspěšná, protože odměny byly vnímány jako slabé a vzdálené, zatímco cena za zavedení byla pro domácí elity neskutečně vysoká. Navíc byla kredibilita EU oslabena nekonzistencemi v evropském diskurzu a neflexibilními podmínkami. Socializace byla také neúspěšná, jelikož nezbyl čas na přesvědčování*“ (Juncos 2011: 269). Bedrudin Brljavac ve své kritice EU zachází tak daleko, že tvrdí, že „*evropeizace vnucená [Bosně] EUSR zabránila rozkvětu skutečné demokracie. EU implicitně paralyzovala aktivní zapojení bosenských politiků do tvorby zákonů a jejich politickou zodpovědnost.*“ (Brljavac 2011: 23) Davide Denti dodává, že „*odlišný přístup založený na member state building mohl poskytnou bosenským politikům několik možných řešení umožňujících slučitelnost bosenských institucí s evropskými standardy. [...] Otevřená vnitrostátní diskuze nad možným modelem ke schválení by též dodala legitimitu procesu a bylo by se možné vyhnout demokratickému rozporu vnucených modelů.*“ (Denti 2014: 27) Právě negativní zkušenost s policejní reformou EU donutila změnit hierarchický, téměř až *protektorátní* přístup k evropeizaci, a přejít na horizontální model založený především na partnerských vztazích (Ibid.: 27)

Rok 2011 dal vzniknout Evropské službě pro vnější činnost (EEAS)⁷², která má za úkol provádět zahraniční a bezpečnostní politiku EU a udržovat diplomatické vztahy s ostatními zeměmi mimo EU. Operuje pod vedením Vysokého představitele unie pro

⁷¹ Wolfgang Petritsch byl OHR mezi lety 1999 až 2002.

⁷² European External Action Service

zahraniční věci a bezpečnostní politiku (EEAS 2016). Zřízení EEAS Unii umožnilo redefinovat mandát EUSR a oddělit od sebe úřady Zvláštního představitele EU a Vysokého představitele pro BiH, jelikož praxe, především selhání policejní reformy, ukázala, že spojení funkcí často vede ke konfliktu pravomocí obou úřadů. Tímto krokem došlo k ještě zásadnějšímu snížení vlivu OHR, jehož působení je nyní jen pasivní, nicméně jen samotná představa možnosti použití Bonn powers stále slouží jako funkční stabilizační nástroj (Blagovčanin 2016: 60–61). EUSR se téhož roku spojil s Delegací EU a do čela se postavil ambasador Peter Sorensen. Současným zvláštním představitelem je Lars-Gunnar Wigemark (DEU BIH&EUSR 2017).

3.3.2. *Návrat nacionalismu a secesionismu*

Unii podpořený agresivní nátlak ze strany OHR směřoval především na bosenské Srby, kteří se nejvíce bránili unifikaci policejních složek, jelikož ji vnímali jako hrozbu integrity RS. Jejich zvyšující se odpor ke změně byl následován zhoršujícím se vnímáním EU, která v očích Srbů ztratila podstatnou část legitimacy, alternativou k procesu rozšíření se tak znovu stal secesionismus (Biermann 2014: 500). „*Dokonce ani využití téměř všech pobídek a instrumentů nátlaku,*“ píše Rafael Biermann, „*nestačilo překonat srbský odpor. Když EU konečně přijala značně ‚zředěnou‘ reformu a začala jednat o SAA [...], evropská podmíněnost se doslova zhroutila*“ (Ibid.: 500) Nastalé situace využil již zmiňovaný Milorad Dodik, který svou do té doby umírněnou rétoriku zradikalizoval do té míry, že překonala Karadžićovu SDS. Ve stejné době začal Haris Silajdžić proklamovat své podobně radikální myšlenky na sjednocení země a zrušení entit (Ibid.: 500).

Secesionistická politika Dodika podporovaná Ruskem a propagace zavedení centralizovaného státu Silajdžiće ohrožovaly samotný principiální základ, na kterém byla Bosna postavena: federální systém (Ashdown, Holbrooke 2008). Krize byla natolik vážná, že v roce 2008 Paddy Ashdown a Richard Holbrooke, americký diplomat, jenž byl jedním z hlavních strůjců Daytonské mírové dohody, prohlásili, že „*[svět] náměsíčně kráčí do další balkánské krize.*“ (Ibid.) V jejich komentáři zveřejněném v The Guardian ostře kritizovali EU a tvrdili, že „*nevybudovala koherentní strategii, a naopak proklamováním progresu tam, kde ho nebylo dosaženo, oslabilo nejen svůj vlastní vliv, ale též vliv OHR a mezinárodních vojenských operací, které jsou od Daytonu hlavními motory pokroku v Bosně.*“ (Ibid.) V době všeobecného oslabení vlivu mezinárodních institucí se i umírnění Srbové museli podřídit znovuobnovenému nacionálnímu sentimentu, který byl ještě posílen rozhodnutím ICTY, že

v Srebrenici došlo ke genocidě, a jednáním o nezávislosti Kosova. Pocit, že jsou Srbové oběti nespravedlnosti, znovu zesílil (Biermann 2014: 500–501).

Nacionalismus vygradoval i u zbylých dvou etnik. Dodikovo jednání vyvolalo u Bošnjaků pocit, že se snaží o „*dlouho plánovaný projekt konečné destrukce Bosny a Hercegoviny*“ (Anić 2009), což podpořilo jejich vlastní nacionální cítění. Stejně tak i bosenští Chorvaté vyostřili svou nacionální rétoriku, když sami sebe označili za utlačované a vyjádřili strach z asimilace. Dle názoru nejmenovaného vyučujícího na Univerzitě v Mostaru v interview s Rafaelem Biermannem, jen „*mezinárodní přítomnost zabránila obnově války*“ (Biermann 2014: 501). Tento obrat v politickém i společenském vnímání způsobil, že i když SAA byla podepsána už v roce 2008, poslední členský stát EU, Francie, smlouvu ratifikoval až v únoru roku 2011 (DEI 2011). Situace vedla k názorům, že je třeba, aby EU zavedla mnohem agresivnější politiku, nicméně selhání její a OHR v případě policejní reformy způsobilo, že Unie naopak zaujala až příliš defenzivní přístup. OHR téměř přestal využívat bonnské pravomoci, a pokud se je pokusil použít, setkal se se silným odporem domácích aktérů či nedostatkem podpory ze strany EU. Tento stav zavinil prudký pokles důvěry občanů k Evropské unii a vedl k přesvědčení, že EU Bosnu za členský stát nikdy nepřijme. Tento názor do jisté míry přetrvává dodnes (Biermann 2014: 501–502). Z hlediska typologie výstupů evropeizačního procesu v Bosně došlo k typickému případu *lhostejnosti* a ta, přesně jak Radaelli předpokládal, vedla k politické krizi, jež ovlivnila i do té doby silně proevropskou občanskou společnost. Nárůst nacionalismu v zemi je dokonce možné vnímat jako důkaz výskytu *ubránění*, jelikož byl přesným opakem toho, čeho se EU a mezinárodní komunita snažila v rámci tranzice dosáhnout (Radaelli 2003: 37–38).

Celospolečenskému defetismu nepomohlo ani jednání mezinárodní komunity. Na počátku roku 2008 PIC stanovila takzvanou *Agendu 5+2*, ve které určila pět cílů, které bylo nutné splnit pro ukončení činnosti OHR:

- 1) Přijatelné a udržitelné usnesení v záležitosti rozdělení pravomocí mezi státní úroveň a ostatními úrovněmi vlády;
- 2) Přijatelné a udržitelné usnesení v pravomocech obrany a bezpečnosti
- 3) Konečné rozhodnutí o distriktu Brčko
- 4) Fiskální udržitelnost
- 5) Zavedení vlády práva

A dvě dodatečné podmínky:

- 1) Podepsání SAA

- 2) Pozitivní hodnocení situace v BiH vypracované správním výborem PIC, založené na plné shodě s Daytonskou mírovou smlouvou (PIC SB 2008).

Stanovení kritérií bylo samo o sobě pozitivním krokem, jelikož vytvořilo další rámec, který mohly bosenské vládnoucí elity následovat, nicméně v prosinci následujícího roku se Rada EU explicitně vyjádřila, že *„nebude zvažovat přihlášku Bosny a Hercegoviny ke členství, dokud nebude rozhodnuto o tranzici OHR do posílených institucí EU.“* (Council of EU Conclusion on enlargement 2009: 8) Jinými slovy tím sdělila, že uzavření OHR a jeho plnou integraci do EUSR a vnitrostátních institucí považuje za jednu z podmínek přijetí mezi kandidátské země (Ibid.: 8). Postoj Komise způsobil, že ještě dodnes je mnoho Bosňanů přesvědčeno, že s OHR nebude vstup do EU možný, a to i když je jeho funkce spíše formální. Nerzuk Ćurak z Univerzity v Sarajevu⁷³ prohlásil, že *„jsme dodnes v zajetí představy, že dokud bude v BiH Úřad vysokého představitele a Úřad zvláštního představitele EU, Bosna se nemůže stát členem EU. Myslím, že to už neplatí, protože se změnil geopolitický kontext. Jejich přítomnost není překážkou bosenského vstupu do EU, ale silnou podporou pro snahy o liberalizaci a konstitutivnost“* (Ćurak in Karabek 2017). Tato nejistota pramení dle Ćuraka z toho, že politice EU chybí konzistence a nedokáže flexibilně a efektivně reagovat na skutečnou situaci uvnitř BiH (Ibid.)

Celostátní stagnace vytvářející ideální podmínky pro nárůst nacionalismu se zlomila až roku 2010, kdy Bosnu spolu s Albánií Komise zařadila na *černou listinu* zemí, které nezískají bezvízový přístup do EU (EC Proposal for a Council Regulation 2009: 3). Tento krok dokázal zmobilizovat bosenské představitele: *„Obecně se předpokládá, že v BiH není možné uspět,“* prohlásil bosenský premiér, etnický Srb Nikola Spirić, krátce po zveřejnění rozhodnutí Komise. *„Potřebujeme nový optimismus. Úspěch ve vízové liberalizaci ukáže, že dokážeme uspět i v jiných reformách, a to včetně těch konstitučních. [...] Pokud selžeme ve [vízové liberalizaci], selžeme ve všech oblastech taky.“* (Spirić in ESI 2009) Během několika následujících měsíců Parlament schválil většinu zákonů a do října roku 2010 BiH bezvízový přístup získala. Tento příklad je možné považovat za jasný důkaz toho, že podmíněnost evropské politiky rozšíření funguje v případě BiH nejlépe, pokud operuje s krátkodobými a střednědobými odměnami, zatímco ty dlouhodobé neposkytují dostatečnou motivaci a často vedou ke stagnaci až regresi (Biermann 2014: 502).

⁷³ Univerzitet u Sarajevu

3.3.3. EU a bosenská spolupráce s Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY)

Státy západního Balkánu jsou prvními ze všech dosavadních kandidátů na členství, které se řadí mezi postkonfliktní regiony. Proto představují unikátní výzvu pro politiku rozšíření EU a jejích evropeizačních mechanismů podmíněnosti a socializace⁷⁴, jelikož Unii nutí k stanovování podmínek, které v žádném jiném kandidátském státu nemusela vymezovat. Takovou bezprecedentní a výjimečnou podmínkou je i spolupráce s ICTY. Po téměř dvaceti pěti letech fungování sice Tribunál svou funkci podmínky evropské integrace ztrácí, jelikož většina válečných zločinců je již odsouzena⁷⁵ případně čeká na odsouzení v Haagu, přesto jeho kontroverzní působení stále rozdmýchává nacionální rétoriku a radikalizuje společnost (Petrić 2016: 117). Posledním incidentem, který vedl k zhoršení situace, byla smrt bosenskochorvatského generála Slobodana Praljaka, který na protest proti usvědčení z válečných zločinů přímo v sále soudu vypil jed, po kterém následně zemřel. Bosenští Chorvaté jej prohlásili za hrdinu a rozhodnutí soudu za nespravedlnost. Jeho čin s novou intenzitou zhoršil etnické tenze mezi Chorvaty a Bošnjaky (MacDowall 2017).

Až do roku 2005 EU nespojovala spolupráci s ICTY s přístupovými jednáními, nicméně rozšíření o státy východní Evropy v roce 2004 situaci změnilo (Petrić 2016: 123). Nová podmínka přístupu zprvu sloužila svému účelu. Bývalá hlavní žalobkyně ICTY Carla del Ponte prohlásila, že „90 % všech obviněných a zadržených [v Haagu] je přímým důsledkem podmíněnosti, kterou EU [na státy] aplikuje“ (del Ponte in Hoepel 2011: 55). Konstantní odpor zemí balkánského regionu však způsobil, že požadavek kooperace s ICTY začal ztrácet na významu. Podmínka spolupráce s ICTY byla nekonzistentní a často se podřizovala jiným evropským prioritám. Z kondicionality bylo slevováno podle toho, jestli bylo třeba prosadit jiné, více urgentní reformy spjaté s předvstupní politikou EU. Například policejní reforma, která byla hlavní překážkou postupu k SAA, vedla k menšímu důrazu na spolupráci s ICTY, a to i když ani tato podmínka nebyla dokončena a veškeré její náležitosti nebyly splněny (Petrić 2016: 123). „Tato nekonzistence vedla k negativním výsledku, jelikož

⁷⁴ Jak bylo řečeno v první kapitole, nepřímé mechanismy evropeizace, externalizace a imitace, se v regionu vyskytují jen omezeně, o to méně v problematice Bosně a Hercegovině.

⁷⁵ Jedna z posledních vůdčích osobností zodpovědných za zločiny spáchané v bosenské válce, generál Ratko Mladić, vrchní vojenský velitel bosenských Srbů zodpovědný za Srebrenickou genocidu, etické čistky a obléhání Sarajeva, byl v listopadu 2017 odsouzen na doživotí (Bowcott, Borger 2017).

ponechala příliš mnoho místa pro politické manévrování a agresivní nacionální rétoriku. Vzhledem k umělé politické krizi, která vznikla především jako reakce na [mechanismy] kondicionality EU, se Unie raději uchýlila k taktice zjemňování podmínek a odpouštění [jejich neplnění], což vedlo k tomu, že byl mechanismus podmíněnosti oslaben a podlomen,“ píše Davor Petrić (Ibid.: 123–124). Samotná EU je, pokud jde o mechanismus podmíněnosti, nejednotná, proto zatímco obvykle Parlament EU a některé členské státy žádají důraznější plnění na kondicionalitě, jiné spolu s Radou zastávají umírněnější postoj (Ibid.: 123).

Spolupráce s ICTY není ze své podstaty podmínkou technickou, ale politickou, a je úzce svázána se state building. Nicméně tento přístup je pro EU novou zkušeností, zvláště když bosenská společnost není jen postkonfliktní, ale zároveň dodnes etnicky fragmentovaná a bez historické zkušenosti s nezávislou samosprávou. EU se snaží prezentovat jako kompetentní state builder, a zvýšit tak svou kredibilitu v bezpečnostních a rozvojových oblastech mezinárodních vztahů, nicméně dosud nemá jasnou představu o tom, jak by měla v této pozici jednat (Ibid.: 121) Jak tvrdí Florian Bieber, *„EU nikdy nevyjasnila specifika podmínek a nemá předpisy, jak v této oblasti postupovat.“* (Bieber 2008: 7) V případě Unie tak dochází ke konfliktu dvou zásadních přístupů k member state building: demokratizace a stabilizace. *„Demokratizace,“* píše Petrić, *„prioritizuje spravedlnost jako součást etických závazků zahraniční politiky EU: podporu demokracie, lidská práva a vládu práva, zatímco stabilizační přístup upřednostňuje ukončení násilného konfliktu, udržení veřejného pořádku a politické stability.“* (Petrić 2016: 121) Oba mechanismy unijní zahraniční politiky by měly být ve shodě, nicméně se ukazuje, že jsou naopak velmi často v konfliktu. Výsledkem je vnitřní nesoulad EU a členských států, a z toho vyplývající nejasná politika vůči západnímu Balkánu. Velmi často stabilizační přístup převáží ten demokratizační, a proto bývá hlavní účel ICTY, tedy zajištění demokracie, převážen politickými potřebami. Tribunál se tak stává politickým instrumentem, což snižuje především mezi státy západního Balkánu jeho důvěryhodnost (Ibid.: 122).

Vedlejším negativním efektem podmínky spolupráce s ICTY je podněcování k nacionalismu. Entitou nejvíce náchylnou k tomuto jevu je Republika srbská, která je největším oponentem soudních rozhodnutí, a tedy hlavním důvodem, proč spolupráce s ICTY jako mechanismus kondicionality v Bosně selhal a stal se jedním z hlavních důvodů pozastavení integračního procesu celé země (Ibid.: 128). Na rozdíl od RS, FBiH obvykle plně spolupracuje s ICTY, její spolupráce je však způsobena především tím, že Bošnjaci, kteří mají ve Federaci majoritu, jsou obecně, až na několik výjimek, považováni za oběti, zatímco Srbové za viníky a agresory (Rangelov 2011: 371). *„ICTY do velké míry selhal v plnění svého*

slibu individualizovat vinu a podněcovat mír,“ píše Iavor Rangelov. „[Mezi Srby] je jeho mandát, založený na stíhání těch, kteří jsou nejvíce vinní za válečné zločiny, vnímán jako kolektivní a neproporční trest pro Srby, jelikož jejich počet je signifikantně vyšší než celkový počet Chorvatů, bosenských muslimů a kosovských Albánců.“ Zároveň dodává, že „i mezi umírněnými Srby je to, že Milošević byl souzen v Haagu, zatímco jiní ‚váleční padouši‘, jako byl chorvatský Franjo Tuđman, nebyli nikdy obviněni, vnímáno jako snaha zdeformovat historické záznamy posledních let a přenést veškerou vinu na srbskou stranu.“ (Ibid.: 371–372) Na tento vývoj EU nezareagovala podporou a asistencí bosenským jurisdikčním orgánům, aby vytvořily své vlastní tribunály, jež by měly zodpovědnost za stíhání odpovědných osob a jejich případné předání ICTY, ale přijala „zbytečně zúžený pohled na mezinárodní justici“ (Ibid.: 347). Zaměřila se pouze na plnou spolupráci s Tribunálem. Tím poškodila především svou vlastní legitimitu, když popřela dva ze svých hlavních cílů: intenzivní regionální kooperaci a respektování vlády práva (Ibid.: 347).

3.3.4. *Snahy o konstituční reformy a případ Sejdić-Finci versus Bosna a Hercegovina*

Již od prvních let mírového uspořádání bylo jasné, že Bosna potřebuje ústavní reformu. Zastánci reformy hovoří o tom, že takto slabý stát, jako je i kvůli své ústavě v současnosti Bosna, se nemůže nikdy stát součástí Unie. Dále poukazují na to, že současná Ústava BiH nemá dostatečnou legitimitu, jelikož nebyla konzultována s občany země (Perry 2015a: 495). Nastavený systém neúměrně ztěžuje tvorbu a schvalování zákonů, způsobuje nadměrnou a fragmentovanou byrokratizaci administrativy a významně zvyšuje náklady na správu země. V neposlední řadě je založená na etnickém rozdělení státu, aniž by respektovala jiná než konstitutivní etnika, čímž vážně diskriminuje menšinové obyvatelstvo (Brljavac 2012: 22). Bosna je mnohdy viděna jako etnokracie namísto demokratického státu s konsolidovanou demokracií, jak ve svém článku prohlásil Asim Mujkić: „*Společnost charakterizovanou politickou prioritizací etnické/etnických skupin/y nad jednotlivcem prostřednictvím vlastní demokratické legislativy a společnost charakterizovanou politickou prioritizací etnického práva na sebeurčení nad občanským právem na sebeurčení [...] nazývám etnopolis. A politický narativ a praxi určenou k ospravedlnění sociálního konstruktů založeného na etnicitě etnopolitikou.*“ (Mujkić 2007: 116) Tím, že nedokáže zajistit rovné zastoupení a volební právo všem svým občanům, BiH dokazuje, že stále není demokratickou zemí, a to i když již předala EK vyplněný Dotazník ke vstupu do EU, na jehož základě se rozhodne, zdali Bosna dostane kandidátský status (EC Fact Sheet 2018).

Navzdory všeobecné nespokojenosti s ústavním nastavením již od prvních let po konci války, první pokus o reformu přišel až v roce 2006 takzvaným *Dubnovým balíkem*, který vznikl na základě reportu *Evropské komise pro demokracii prostřednictvím práva* (Benátská komise), jež je poradním sborem Rady Evropy (Perry 2015a: 492). Zpráva poukázala na problémy Daytonské ústavy, které zahrnují příliš velkou byrokratizaci, a především problémy lidských práv: „*Ústava BiH začlenila velké množství mezinárodních lidskoprávních instrumentů, veškeré další zákony podřídila Evropské konvenci o lidských právech, podtrhla demokratický charakter státu a vložila silný důraz do potírání diskriminace. Instituce jsou na druhou stranu postaveny tak, aby nereprezentovaly občany přímo, ale aby zajistily reprezentaci konstitučních osob. [...] Zájmy osob nepatřících do ani jedné ze tří konstitučních etnik mohou být zanedbány, lidé jsou nuceni se uměle identifikovat s jedním etnikem, ačkoliv mohou být, například, multietnického původu*“ (Venice Commission 2005: 11–12). Dubnový balík byl iniciativou amerických diplomatů, kteří se pokusili vyjednat konsenzus s osmi vládnoucími stranami. Navzdory komplikacím a složitému vyjednávání ve své snaze téměř uspěli, balík v bosenském parlamentu neprošel o pouhé dva hlasy. Navíc se v průběhu jednání objevil nový problém, který zmiňuje Evropská komise ve zprávě o progresu z roku 2007: „*Entity selhaly ve snaze upravit své ústavy dle rozhodnutí Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny z března 2006, který rozhodl, že jejich státní znaky, vlajky a hymny nejsou v souladu s celostátní Ústavou BiH*“ (EC Progress Report 2007: 7–8) Neúspěch jen prohloubil politickou krizi a negativně ovlivnil volby roku 2006. Následovaly další dva pokusy o reformu, každá méně radikální než ta předchozí, nicméně žádná úspěšná – Prudský proces a Butmirský proces (Perry 2015a: 492).

Jednání ve vesnici Prud⁷⁶ začalo na popud Bošnjaka Sulejmana Tihice ze strany SDA, který představil svůj návrh reformy Draganu Čovićovi z HDZ BiH a Miloradu Dodikovi ze SNSD, tedy představitelům vládnoucích stran ze zbylých dvou etnik, ostatní politické strany do jednání zapojeny nebyly. Bosňané chtěli ukázat, že jsou schopní se dohodnout bez mezinárodní intervence (Zdeb 2017: 375). Jak napsal International Crisis Group (ICG), „*jednalo se o nejvážnější a nejnadějnější pokus o prolomení paralýzy poté, co selhal pokus reformy ústavy na jaře 2006*“ (ICG 2009: 4). Již po první schůzce vůdci hlavních stran v tisku oznámili, že dospěli k *historickému kompromisu* (Zdeb 2017: 375). Další jednání však již tak úspěšná nebyla. Aleksandra Zdeb situaci popsala následovně: „*Pokud se využije teorie*

⁷⁶ Vesnice Prud leží v severní části FBiH, v kantonu Posavina.

opakovaných her, [...] taktika stran může být popsána jako „půjčka za oplátku“⁷⁷ – prvním tahem Tihice byla spolupráce, proto i ostatní hráči opakovali jeho předchozí akci – když se naopak požadavky změnilly na kompetiční, eskalace negativních reakcí byla jen otázkou času.“ (Ibid.: 375) Jednání definitivně selhala tehdy, když dal Dodik ultimátum Čovićovi a Tihicovi, že bude souhlasit jen pokud statut RS zůstane zachován, zůstane hlasování dle etnicity a entity získají právo na odtržení. Jeho podmínky byly přehnané, a proto nesplnitelné. Strany se sice pokusily jednání obnovit, ale bezvysledně, navíc se začaly objevovat stížnosti, že tři jednající politické strany mají dohromady jen 19 křesel z 49, a proto je jejich konání nelegitimní. Zapojení ostatních stran by však znamenalo zhoršení interetnické animozity, a tedy naprosto jistý neúspěch (Ibid.: 375).

V období po kolapsu Prudských jednání byla mezinárodní komunita odhodlaná na sérii konstitučních jednání navázat a úspěšně je dokončit. V průběhu švédského předsednictví Rady EU v říjnu roku 2009 proto Carl Bildt, švédský ministr zahraničí, ve spolupráci s Olli Rehnem a náměstkem ministra zahraničí USA Jimem Steinbergem svolali vůdce sedmi hlavních politických stran do Butmiru⁷⁸. Jednání v médiích dokonce získala přezdívku *Dayton II*, což plně demonstrovalo důležitost, jakou zahraniční aktéři jejich úspěchu přikládali (Brljavac 2011: 29). Iniciativa se zakládala na zprávě Benátské komise a z velké části kopírovala Dubnový balík, její tvůrci zároveň vyjádřili ambici do reformního balíku začlenit některé body, které měly vést k ukončení činnosti OHR. Tento *Butmirský balík* byl představen na druhém jednání, kde však získal podporu jen od SDA. Ani další jednání nepřinesla žádný průlom, což bylo dáno i tím, že se blížily celostátní volby (Zdeb 2017: 376). Zdeb píše, že „pro všechny aktéry byl [Butmirský] proces jen způsob, jak propagovat sebe sama [...]. Kompromis byl znakem slabosti a radikalizace způsob, jak získat hlasy.“ (Ibid.: 376) Nakonec šlo o naprosté selhání, kdy všechny strany reformu odmítly. Pro srbské představitele byla příliš drastická, zatímco pro Bošnjaky a Chorvaty nedostatečná a neřešící patovou situaci (Brljavac 2011: 29).

Zároveň došlo k oslabení pozice HR Valentina Inzka, který byl Evropskou unií v jednání upozaděn. Ukončení činnosti jeho úřadu se stalo natolik důležitým bodem

⁷⁷ Tit for Tat je strategie Teorie her, která předepisuje spolupracovat v prvním kole a poté hrát jako soupeř v předchozím kole, to znamená spolupracovat, pokud spolupracoval, podvádět, pokud podváděl (Axelrod 1984: 13).

⁷⁸ Předměstí Sarajeva

programu, že, slovy Kurta Bassuenera, „*cílem Butmirského procesu se zdálo být více [zavření OHR] než zastavení sestupné politické spirály.*“ (Bassuener 2009) Selhání navíc posílilo Dodikovu secesionistickou rétoriku. Touto špatně připravenou a mnohoznačnou iniciativou západní státy ukázaly, že v případě Bosny nemají žádnou skutečnou dlouhodobou strategii (Ibid.) „*Skutečnost, že Bildt měl takovou moc, dokazuje, jak málo [evropských] členských států má solidní politiku [vůči BiH].*“ (Ibid.) Brljavac dodává, že „*EU je nejzodpovědnějším viníkem butmirského selhání. [...] Pokud jde o případ Bosny, neví, jak se chovat jako mezinárodní hráč.*“ (Brljavac 2011: 30) Butmirská iniciativa selhala téměř ve všech ohledech. EU a USA nevěnovaly řádnou pozornost přípravě, a nebyly proto připraveny na komplikace, které jednání v takto složitých podmínkách, jaké panují v BiH, zákonitě přináší. Přesto šance na úspěch mohla být vyšší, kdyby byla zapojena občanská společnost, ta však byla z jednání téměř úplně vyloučena (Ibid.: 30). Bassuener a James Lyon na základě průběhu procesu a chyb, kterých se mezinárodní aktéři dopustili, doporučili, že „*EU potřebuje především jasně artikulovat politikům i občanům, jaký stupeň funkčnosti Bosna potřebuje k tomu, aby se mohla stát skutečným kandidátem pro členství v EU, a to nad rámec standardních acquis a partnerských kritérií. EU musí navrhnout soubor vodítek, které prozradí, jakou Bosnu může přijmout do svých řad, a poskytnou jasnou představou o tom, jaké elementy jsou nepřijatelné.*“ (Bassuener, Lyon 2009: 13) Autoři jsou přesvědčeni, že změnu ústavy není možné zemi předepsat a vnutit, ale je především nutné vytvořit jasný a koherentní integrační rámec a zároveň takové prostředí, ve kterém budou jednání o ústavě proveditelná. Toto zahrnuje stejnou měrou partnerský vztah s BiH, ve kterém mají demokraticky zvolení zástupci zodpovědnost za reformy, i zapojení běžných občanů do procesu rozšíření (Ibid.: 14).

Butmirský proces politickou i společenskou krizi ještě zhoršil, rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (ECHR) v případě Sejdić-Finci z roku 2009 proto přišlo v nejnevhodnější chvíli. Celkové zklamání ze selhání snah o vytvoření konstitučního reformního balíku vedlo k tomu, že se Unie začala zaměřovat na konkrétní problémy institucionálního nastavení Bosny v naději, že jednotlivé neústavní zákony ve výsledku přetvoří politickou kulturu takovým způsobem, že bude v budoucnu reforma možná. Nicméně se ukázalo, že nejzásadnějším problémem, kterému země čelila, byla Daytonem nastavená správní struktura: výrazně podstatnější část moci byla držena v rukou entit, zatímco centrální úroveň státní správy měla jen velmi omezenou kompetenci, která nepostačovala k vedení integračního procesu. Entity však, spíše než aby ji podporovaly, integraci blokovaly. Ačkoliv policejní a armádní reforma převedla zodpovědnost za bezpečnostní složky na státní úroveň, vliv entit stále dominoval nad centrální vládou (Huszka 2017: 244–245). Jak píše Beata

Huszka v *European Yearbook of Human Rights*: „*Doufalo se, že pokud Bosna změní svou ústavu podle [rozhodnutí v] případu Sejdić-Finci, omezí se míra etnické fragmentace státu a případně se tím získá ‚lék na institucionální nemoci‘, což byla hlavní prioritá EU.*“ (Ibid.: 245) Nicméně Unie chybu, kterou udělala v případě policejní reformy, zopakovala, když i implementaci rozhodnutí ECHR prohlásila za fundamentální podmínku procesu (CEU Council conclusion on SAP 2010: 9). Právě neschopnost Bosny přijmout a upravit ústavu dle výsledku soudního procesu Sejdić-Finci byla jedním z důvodů, proč ratifikace SAA trvala tak dlouho a proč Unie v roce 2013 snížila finanční pomoc zemi o 54 % (Huszka 2017: 246).

Roku 2010 bosenský parlament vytvořil výbor, který se měl zabývat politickou i technickou stránkou implementace, nicméně ten nedokázal dosáhnout žádného kompromisu ve strategickém plánování. Další výbor, jenž vznikl následujícího roku, nejenže neuspěl, ale převedl zodpovědnost za vytvoření plánu na politické strany vedené vůdci, kteří ze situace těžili (Perry 2015b: 176). „*Veškeré naděje,*“ komentuje situaci Valery Perry, „*že se Sejdić-Finci zaměří na některé klíčové strukturální základy Daytonu, zmizely ve chvíli, kdy přístup nejnižšího společného jmenovatele zvítězil. EU se vyjádřila, že proto, aby došlo k rozmrazení SAA [...], stačí pouze ‚věrohodné úsilí‘ o vyřešení; i to se ukázalo jako nedosažitelné.*“ (Ibid.: 176) Mezi lety 2012 až 2013 došlo omezování mechanismu podmíněnosti v otázce konstituční reformy až tak daleko, že EU stačilo, kdyby Bosňané z Ústavy BiH jen vyškrtнули zmínku o etniku ve volbě trojího prezidentství. Tato reforma by však vyžadovala změnu volebního systému, což se ukázalo být neřešitelné. Dodikova strana SNSD trvala na tom, že v jejich entitě bude reprezentant RS volen občany přímou volbou tak, jak je to nastaveno daytonským systémem. Přímá volba ve Federaci by však mohla vést k dominanci Bošnjaků, což by nikdy neschválili bosenští Chorvaté. Dodik následně navrhnul asymetrický přístup, kdy měl být prezident v RS volen přímo, zatímco ve FBiH nepřímou, což především bošnjačské strany zamítly, jelikož v tom spatřovaly možnosti pro další spory. Chorvaté brzy pochopili svůj vyjednávací potenciál a dále brzdili veškeré snahy o kompromis přehnanými požadavky. V roce 2013 EU převzala aktivnější roli a hrozila, že pokud nebude situace vyřešena, nemusí být volby, které se měly konat roku 2014, mezinárodně uznány. Nicméně ani tento nátlak žádný úspěch nepřinesl (Ibid.: 176–177).

Až do roku 2014 EU vytrvala ve své snaze uspět a zajistit adaptaci rozhodnutí ECHR, nicméně v únoru toho roku komisař pro rozšíření Štefan Füle prohlásil, že „*jednání o případu Sejdić-Finci je hlubokým zklamáním. [...] Od roku 2010 se vyzkoušely tři formální iniciativy prostřednictvím institucí Bosny a Hercegoviny, ale bezúspěšně. [...] Proto ukončují svoje snahy v této záležitosti. [...] BiH zůstává alespoň prozatím v rozporu s mezinárodními*

závazky. Je to hanbou pro politiky, kteří kvůli nečinnosti selhávají – protože zbytek regionu jde kupředu vstříc Evropské unii, a protože občané volají politiky k zodpovědnosti.“ (Füle 2014). Füle sice ukončil veškeré snahy Komise o změnu Ústavy BiH, ale oznámil, že se bude soustředit na ekonomické otázky, proto zdůraznil, že „*to není konec našeho spojení s Bosnou a Hercegovinou a jejími občany.*“ (Ibid. 2014) Změna ústavy na základě rozhodnutí ECHR sice zůstala podmínkou pro pokračování procesu integrace, nicméně byla upozaděna jinými prioritami zaměřenými především na zlepšení ekonomiky a snížení nezaměstnanosti (CEU Council conclusions on BiH 2014).

Evropský think tank pro jihovýchodní rozšíření European Stability Initiative (ESI) v roce 2013 ostře zkritizoval přístup, který EU zvolila (ESI 2013: 2). „*Bosenské problémy jsou známé a reformy, které EU očekává od [Bosny], nebyly vyžadovány po jiných kandidátech do EU, natožpak po členských státech,*“ tvrdil ESI (Ibid.: 12). V prvé řadě ESI argumentoval, že Ústava BiH není výjimkou, ale naopak se podobné ústavní systémy objevují dokonce i mezi členskými státy EU, konkrétně v Belgii, italském Jižním Tyrolsku a Kypru (Ibid.: 2). „*Bosenský systém je více liberální než v Belgii a Jižním Tyrolsku. Na rozdíl od Kypru není svázán s objektivními kritérii, jako je vyznání či etnicita rodičů. EU dokonce podpořila hlasování na základě komunit a pochválila [Kofi] Annanův plán pro Kypr, který byl postaven na principech, na kterých je založena bosenská ústava.*“ (Ibid.: 2) Druhá výhrada směřovala proti samotné klasifikaci problému: nezohlednění jiných než konstitutivních občanů při posuzování pasivního práva EU považuje za porušení základních lidských práv, což však není pravdou. Jedná se o porušení 12 protokolu Konvence o lidských právech (Ibid.: 2), který však byl schválen pouze 10 z 28 členských států EU (CoE Treaty Office 2018). ESI dále upozorňuje na to, že Bosna nepatří mezi země, které systematicky porušují závazky vůči ECHR. Zachází dokonce tak daleko, že tvrdí, že „*výčet bosenského přijímání rozhodnutí ECHR je lepší než záznamy většiny současných členů EU.*“ (Ibid.: 2) ESI přesto upozorňuje, že rozhodnutí v případě Sejdić-Finci musí být Bosnou přijato, nicméně ne zahraničními mocnostmi, ale tím, že se bosenská společnost sama transformuje a diverzifikuje tak, aby rigidní dělení na tři etnika vyznávající tři náboženství ztratilo svůj význam. Z toho důvodu jím nelze podmiňovat integraci (Ibid.: 13).

Stagnaci vztahů EU a BiH zlomili až německý ministr zahraničí Frank-Walter Steinmeier a jeho britský protějšek Philip Hammond, kteří zaslali občanům Bosny *otevřený dopis*, ve kterém se zaručili, že znovuobnoví proces přijetí smlouvy, pokud se bosenští politici alespoň písemně zaváží, že implementují balík reforem zahrnující změnu ústavy dle rozhodnutí v případě Sejdić-Finci (Rahimić 2015). K tomuto písemnému závazku došlo

v lednu 2015, aniž by byl stanoven pevný termín, do kdy by se mělo přijetí uskutečnit, závazek se zmiňuje jen o tom, že k realizaci reformy dojde „v pozdější fázi“ (BiH Presidency Written Commitment 2015). Bosna podle Vysoké představitelky pro zahraniční a bezpečnostní politiku Federicy Mogherini splnila požadavky nutné pro začátek implementace SAA v březnu roku 2015 (Rahimič 2015).

3.4. *Member state building v posledních letech – koordinační mechanismy a Reformní agenda*

Selhání konstituční reformy a neschopnost bosenských představitelů dosáhnout kompromisu alespoň v některé zásadnější reformě zapříčinily, že member state building Bosny ustoupil do pozadí zájmů EU. Konflikt na Ukrajině a uprchlická krize způsobená boji na Blízkém východě ještě snížily evropské angažmá v BiH (Blagovčanin 2016: 58). Vzhledem k politické stagnaci BiH a neschopnosti Unie dosáhnout jakéhokoli průlomu, EU se zaměřila na prosazování *koordinačního mechanismu*, který by umožňoval dosáhnout kompromisu mezi názorově rozdílnými etniky alespoň v některých otázkách podstatných pro integrační proces (Perry 2015b: 178). „*Je možné argumentovat, že je to praktické,*“ píše Perry. „*Pokud takový mechanismus může vyústit v pokrok na cestě k EU, potom je to skutečně to, co je třeba. Nicméně skeptici poukazují na předchozí neúspěchy koordinačních mechanismů (policejní reformy, protikorupčních opatření, vzdělávání)*“ (Ibid: 178–179). Názor skeptiků podporuje i fakt, že Bosna už jednu instituci kooperace má – DEI. Efektivitu její práce ale snižuje skutečnost, že v zemi není žádná dostatečně silná správní instituce a moc mají de facto političtí lídři (Ibid.: 179). Koordinační mechanismus zajišťující jednotný postoj všech etnik začal fungovat až v červnu 2017, v době, kdy Bosna začala připravovat odpovědi na předvstupní Dotazník EK. Národní program mající za úkol přiblížení legislativy evropskému *acquis* však stále chybí (EK Fact Sheet 2018).

Roku 2015 EU přijala komplexní socio-ekonomický plán zvaný *Reformní agenda pro Bosnu a Hercegovinu 2015-2018*, který měl za úkol iniciovat rozvoj modernizace a rehabilitace ekonomiky, především vybudovat „*udržitelný, efektivní, sociálně spravedlivý a plynulý ekonomický růst; vytvořit nové pracovní pozice; zvýšit a lépe směřovat sociální asistenci a vytvořit příznivé a spravedlivé sociální prostředí.*“ (Reform Agenda BiH 2015-2018: 1) Po počátečních neshodách ji v červenci bosenské vlády na všech úrovních státní správy i všechny politické strany přijaly (Blagovčanin 2016: 56). Agenda stanovila šest oblastí, které jsou důležité pro úspěšné splnění stanovených cílů:

- 1) Veřejné finance, zdanění a fiskální udržitelnost
- 2) Obchodní klima a soutěživost
- 3) Trh práce
- 4) Sociální podpora a penzijní reforma
- 5) Vláda práva a good governance
- 6) Reforma veřejné správy (Ibid.: 2–7)

První pozitivní zprávy o úspěchu sice přišly už necelý měsíc po schválení Agendy, konkrétně ze strany Zvláštního představitele EU Wigemarka, a to i když nebylo jasné, co jiného kromě samotného přijetí bosenští představitelé udělali (Blagovčanin 2016: 57), nicméně ve skutečnosti byla implementace reforem jako obvykle velmi pomalá. Zpráva EK z roku 2016 se sice vyjádřila o postupu BiH pozitivně, nicméně v rozhovoru s Bodo Weberem z roku 2017 se anonymní představitel nejmenovaného členského státu vyjádřil takto: *„report, ve kterém se Komise rozhodla [oznámit], že BiH udělala významný pokrok [...] byl podobnější švýcarskému sýru než skutečné analýze aktuální situace [...] Nikdy jsem nečetl dokument s tolika adjektivy, která měla ilustrovat, že [vyžadované] politiky zatím nebyly implementovány, jsou ve fázi plánování nebo zvažovány, jako v této zprávě.“* (Anonym 2017 pro Weber 2018: 4) Progres byl tak pomalý, že v roce 2017 Rada ministrů BiH vydala pouze jeden report o postupu, ačkoliv se původně zavázala k jejich publikaci každého čtvrt roku (Weber 2018: 2).

Až do roku 2016 byl trh práce jedinou oblastí, ve které došlo k prosazení alespoň nějakých opatření, jejich socio-ekonomický prospěch je však sporný. Nová legislativa významným způsobem narušila sociální dialog mezi zaměstnanci, zaměstnavateli a vládou a omezila již předtím oslabenou moc odborů. Nejhorším důsledkem nových zákonů byla nepřímá podpora šedé ekonomiky, jelikož se snížily pokuty za zaměstnávání na černo. Z analýzy Bodo Webera vyplývá, že rozvoj liberalizace byl zabrzděn slabou vládou práva, zatímco deformace pracovního trhu a privilegovaná pozice pracovníků ve veřejném sektoru zůstaly nedotčeny. Nejdůležitější oblastí definovanou Agendou byla vláda práva a good governance, jelikož bez jejich posílení není možné úspěšně implementovat reformy v ostatních sférách, nicméně ty podle hodnocení Webera dosáhly nejhorších výsledků (Ibid.: 3–5; 20).

Pokud bude Reformní agenda realizovaná v plném rozsahu, má potenciál rozložit bosenský patronážní systém. Výjimečná je především tím, že představuje první komplexní agendu socioekonomických reforem, na které se Bosňané dokázali shodnout, a to v takovém rozsahu, že kdyby změny byly přijaté, Bosna splní veškeré striktní ekonomické podmínky pro

předvstupní jednání do EU. Unie však selhala v úkolu zapojit do agendy bosenskou společnost, namísto toho se tradičně omezila na spolupráci s elitami, které však bez tlaku zezdola nebyly ochotny dostát svým závazkům. Agenda tak sama sebe nedokázala prezentovat jako něco víc než jen těžko pochopitelný technokratický projekt (Ibid.: 35).

Úspěchu implementace a s tím spojené demokratizace a liberalizace nepřispívá ani uprchlická krize, které EU i BiH v současnosti čelí. Západní Balkán slouží jako jeden z hlavních koridorů pro uprchlické vlny. Neschopnost EU stanovit jednotnou politiku, vypracovat plán řešení a vyslat jasnou zprávu o unifikovaném evropském postupu v řešení uprchlického problému nejen balkánským zemím způsobuje, že se již tak problematický region propadá do další krize (Blagovčanin 2016: 58). Blagovčanin dokonce v roce 2016 napsal, že *„krize [...] je tak vážná, že někteří státníci, jako nedávno případ kancléřky Merkelové, varovali před možností vypuknutí ozbrojeného konfliktu na Balkáně, pokud Německo uzavře hranice uprchlíkům.“* (Ibid.: 58) Její slova nepřímo potvrdil Milorad Dodik, který prohlásil, že bošnjačtí politici mohou využít příliv uprchlíků k umělému navýšení muslimské populace v Bosně. Dodik poskytl jasný důkaz toho, že politici krize využívají k rozdmýchávání nacionalismu (Ljubas 2018). Svou názorovou roztržičností a nárůstem rasismu v některých členských státech se EU navíc připravila o legitimitu evropeizačních mechanismů, především socializace, čímž dále prohloubila zklamání a ztrátu důvěry, kterou občané Bosny vůči EU pociťují. Toto citění je zvláště nebezpečné v kombinaci s omezeným zájmem Unie o balkánský region, jelikož může vést až k ozbrojenému konfliktu (Blagovčanin 2016: 58).

Celkovému obrazu Unie v zemi i ve světě nepomohla ani její nedostatečná reakce na bosenskosrbské referendum z roku 2016 o tom, jestli má být 9. únor slaven jako Den Republiky srbské. Ústavní soud BiH jej označil za nelegální, jelikož diskriminovalo nersbské obyvatelstvo RS, přesto se v září 2016 konalo. Mnozí tento moment považovali nejen za protiústavní, ale především za nejvíce destabilizační čin od konce občanské války (Grünther-Đečević 2017). *„Příliš dlouho,“* tvrdí Mirela Grünther-Đečević, *„vysílala Evropská unie zprávu, že takovéto destabilizační chování je přijatelné, a pouze formální pokrok v plnění požadavků pro přijetí do EU se počítá. EU se pokouší léta vypořádat s bosenskými hlubokými politickými a strukturálními problémy jen prostřednictvím technických nástrojů přijímacího procesu.“* (Ibid.) Z obav před následky, které by mohla striktní podmíněnost mít, se Unie uchyluje k vyjednávání za zavřenými dveřmi s jednotlivými bosenskými politiky, což je taktika, která vyhovuje elitám usilujícím o udržení bosenského status quo. Zároveň EU brání ostatním mezinárodním organizacím, především finančním, v prosazování jejich vlastních

mechanismů podmíněnosti (Weber 2018: 1). Bodo Weber zmiňuje konec roku 2017, kdy „*představitelé EU úspěšně donutili IMF vzdát se politiky striktní finanční kondicionality.*“ (Ibid.: 1) Navíc se názorová roztržičnost EU ještě prohloubila tím, že Chorvatsko, od roku 2013 člen EU, začalo veřejně podporovat bosenskochorvatskou HDZ BiH v její etnonacionalistické politice týkající se volebního zákona (Ibid.:1).

Přestože reformní snaha ani zdaleka nenaplnila své cíle a problémy BiH přetrvávaly, evropský komisař pro rozšíření Johannes Hahn v prosinci 2016 Bosně postoupil Dotazník, ve kterém měl stát zodpovědět 3242 otázek týkajících se současného stavu bosenského politického systému, institucí a ekonomiky. V následujících šesti měsících měli Bosňané zodpovědět všechny otázky a odpovědi zaslat zpět EK (EWB 2016). Ve skutečnosti to trvalo další dva roky, až do února 2018, než byli schopni Dotazník dokončit, a do března, než jej odeslali Komisi. Důkazem toho, jak složité bylo nacházení kompromisu, i toho, že navzdory pokroku v přístupových jednáních se situace v Bosně nezměnila, je například jeden z důvodů, proč jednání trvalo tak dlouho: „*Jedním z největších problémů je spor mezi dvěma entitami o terminologii bosenského jazyka. Zatímco v dokumentu se píše, že je přeložen do ‚bosenského jazyka‘, v [...] Republice srbské trvají na tom, že by mělo [být psáno] ‚jazyk Bošnjaků‘.*“ (Lakić 2018) I taková banalita jako počet obyvatel v zemi se ukázala být vážným problémem, jelikož RS neuznává metodologii Státního statistického úřadu, která je však ve shodě s evropskými standardy, a místo toho provádí sčítání lidu dle vlastních měřítek (Ibid.).

Bosenská společnost podle Mile Lasiće „*stále žije v politické prehistorii a nerozumí fenoménu civilizačních výzev, které představuje evropská integrace,*“ (Lasić 2016: 177) což je však něco, čemu podle Lasiće EU nedokáže porozumět. BiH může fungovat jako stabilní a suverénní země, „*ale ne v tomto politickém etno-konceptu, se současnými politickými stranami, jejich vůdci a setrvávajícím způsobem podpory mezinárodní společnosti. Mezinárodní komunita se dostala do pozice sponzora vládnoucího ‚modelu arogantních bláznů‘.*“ (Ibid.: 177–178) Integrita nemůže být vnucená, musí vzejít z vůle bosenského lidu, který musí překonat vzájemnou animozitu a chtít společně budovat vlastní stát. Nicméně toho není možné dosáhnout, dokud bude EU spolupracovat především s politickými elitami, jimž současná situace vyhovuje, a bude věnovat jen omezenou pozornost mechanismu socializace (Ibid.: 178).

Tento problém ve vztahu EU a BiH Nikolaos Tzifakis potvrzuje a poznamenává, že „*se zdá, že EU jedná na základě předpokladu, že bosenská socializace je sebevytvářející, neproblematický proces. Nicméně tohle není ten případ a EU má část zodpovědnosti za to, že Bosňané se naučili, ‚jak se nepřizpůsobit‘, namísto ‚jak se přizpůsobit‘ evropským*

pravidlům“ (Tzifakis 2012: 141). Valery Perry myšlenku dále rozvíjí: „*Ideologie evropských snah o rozšíření je založena na představě, že členství v EU je dobré, chtěné a výhodné pro všechny zúčastněné. Toto fungovalo skvěle v ostatních zemích [východního rozšíření, ale] žádná z těchto zemí neměla ‚problém státnosti‘.*“ (Perry 2015b: 179) Mnoho lidí je přesvědčeno, že Bosna by měla získat kandidátský status co nejdříve, jelikož to je dle nich jediný způsob, jak zajistit, aby mechanismus podmíněnosti skutečně fungoval, zkušenosti z minulých snah i případů ostatních balkánských zemí, jmenovitě Makedonie, která získala kandidátský status v roce 2005 a přesto dodnes není blíže členství, však dokazují, že samotný status nemusí vést k žádným výsledkům. Daytonské nastavení je v konfliktu s požadavky, které vyžaduje členství v EU, a proto beze změny Ústavy BiH, která umožní změnu celého institucionálního i společenského prostředí, nebude integrační proces nikdy úspěšně završen (Ibid.: 179). Bosna, stejně jako ostatní státy bývalé Jugoslávie, si musí uvědomit, že neexistuje jiná alternativa než vstup do EU. Přiklonění se k autoritářskému Rusku či Turecku, případně jakákoli verze islámské teokracie, nepovede k vyřešení problémů, kterým čelí. Modernizace země a její demokracie není bez Unie možná (Lasić 2016: 179–180).

3.5. Předvstupní fond5 IPA

Od roku 1996 do 2000 EU poskytovalo Bosně finanční podporu v rámci programů Obnova a PHARE, jež se zaměřovaly na postkonfliktní rekonstrukci. Se změnou přístupu k regionu, odklonem od postkonfliktní rekonstrukční fáze a příklonem k rozvoji a stabilizaci⁷⁹, vznikla v roce 2001 i nová asistenční strategie, program CARDS (EC Press Release Database 2002). Ten vydržel až do roku 2007, kdy byl nahrazen finančním rámcem zvaným Nástroj předvstupní pomoci (IPA)⁸⁰, který se měl soustředit na budování institucí a úpravu právních norem členských států dle *acquis communautaire*. V případě Bosny však bylo možné přejít k této fázi jen v omezené míře (EU Special Representative BiH 2013). Kromě zmíněných programů BiH získávala finanční pomoc i od jednotlivých států. Již od faktického založení Bosny podepsáním Daytonské dohody vznikalo mnoho bilaterálních smluv mezi BiH a členskými zeměmi EU. Mezi lety 1996 až 2001 Bosna získala více než 2 miliardy eur z Evropské unie a přes 1,2 miliardy bilaterálními dohodami s členskými zeměmi (EC Press

⁷⁹ Jinými slovy asistenčním rámcem SAP.

⁸⁰ Instrument for Pre-Accession Assistance

Release Database 2002). Roku 2000 navíc Evropská investiční banka⁸¹ (EIB) začala poskytovat půjčky malým a středním podnikům, jelikož ty považuje za prioritní skupinu v budování tržní ekonomiky cílových rozvojových zemí, a dále zřídila fondy pro budování dopravní a energetické infrastruktury (EIB 2018). V listopadu roku 2000 EU zavedla preferenční celní režim, kterým umožnila Bosně dovážet zboží bez celních poplatků. Statistiky bosenské Komory pro zahraniční obchod však ukázaly, že tato politika zvýšila obchodní deficit na úkor BiH (Šuško 2009: 106).

Program IPA I. vznikl na základě rozhodnutí Rady z roku 2006 pro časový rámec 2007 až 2013 za účelem „poskytnout předvstupní pomoc přijímajícím zemím a pomoci jim při transformaci ze zemí [potenciálně kandidátských] na země [kandidátské] a dále k jejich členství v Evropské unii“ (EK Nařízení komise provádějící nařízení Rady 2007: 3). Měl být prováděn v pěti složkách pomoci: (1) pomoc při transformaci a budování institucí, (2) přeshraniční spolupráce⁸², (3) regionální rozvoj⁸³, (4) rozvoj lidských zdrojů⁸⁴ a (5) rozvoj venkova. Udržením soudržnosti a koordinace složek pomoci byla pověřena Komise, ta také měla připravit strategický finanční plán (REU Rozhodnutí Rady zřizující NPP 2006: 85–87). Nicméně Bosna jakožto potenciální kandidát mohla čerpat pouze ze dvou z těchto pěti složek: z pomoci při transformaci a budování institucí a z přeshraniční spolupráce (Endrödi-Kovács 2013: 2). Po kandidátských státech byla striktně vyžadována decentralizovaná správa neboli management a redistribuce finanční podpory řízená zodpovědnými institucemi v zemi, zatímco potenciální kandidáti čerpali z fondů EU přes centrální řízení spravované EK. Struktura IPA I byla vytvořena podle modelu strukturálních fondů Unie, a sloužila stejnou měrou jako asistenční program i jako výukový systém, na kterém se měly kandidátské státy možnost seznámit s fungováním evropské politiky hospodářské a sociální soudržnosti (Denti 2013: 64).

Bosna smlouvu o IPA rámci schválila spolu se SAA v červnu 2008 a ratifikovala v červenci téhož roku, nicméně samotná implementace ještě trvala téměř rok. Čekalo se, až BiH uvede v činnost legislativu, která osvobodí veškeré služby, statky a granty od

⁸¹ European Investment Bank

⁸² Přeshraniční spolupráce se týkala členských států EU i dalších příjemců IPA (REU Nařízení Rady zřizující NPP 2006)

⁸³ Doprava, životní prostředí, hospodářský rozvoj (Ibid.)

⁸⁴ Rozvoj lidského kapitálu a boj proti sociálnímu vyloučení (Ibid.)

dodatečných poplatků, daní a cel (EC MIPD 2009: 10). Komisí vydaný Víceletý orientační plánovací dokument (MIPD⁸⁵) z roku 2009 zhodnotil, že klíčové oblasti, na které je třeba se zaměřit, se z předchozích let nezměnily, jelikož v Bosně nedošlo „k žádnému skutečnému rozvoji reformní agendy, žádné odezvě ani k žádné lekci naučené z předchozích strategických zpráv“ (Ibid: 10). Zvláštní důraz EU kladla na přeshraniční spolupráci s ostatními balkánskými zeměmi a členskými státy Unie. Celkově EU mezi lety 2007 až 2008 Bosně poskytla 137 milionů eur (Ibid.: 21).

Roku 2010 uspořádaly Komise, DEI a Ministerstvo financí BiH sérii workshopů, na kterých měli zástupci ministerstev, ve vybraných oblastech angažované občanskoprávní organizace a další relevantní instituce možnost vyjádřit své stanovisko a pomoci určit klíčové strategické cíle, na které se měly fondy IPA zaměřit do konce časového rámce roku 2013. Byly zvoleny tyto tři oblasti:

1. Zvýšení nezávislosti a efektivity kapacit soudních institucí a vymáhání práva; reforma systému věznic v souladu s evropskými standardy
2. Zvýšení kapacity a efektivity veřejné správy a ustanovení profesionální státní správy
3. Podpora ekonomického a sociálního rozvoje

Tyto sektory byly vybrány proto, že byly mimořádně důležité pro předvstupní jednání. Především justiční reforma, administrativní reforma a boj s nezaměstnaností, která přetrvávala navzdory celkově se zlepšující ekonomické úrovni, byly identifikovány jako nejvýznamnější priority. V rozpočtovém plánu pro roky 2011 až 2013 bylo schváleno 328,7 milionů eur. Z toho každý rok přes 100 milionů na první složku pomoci, budování institucí a transformaci, a přes 4,5 milionů na přeshraniční spolupráci (MIPD 2011: 9–10; 12).

O efektivitě fondů IPA na rozvoj BiH však bylo možné pochybovat, jelikož se otázka redistribuce zdrojů mezi vládními úrovněmi stala předmětem sporů. Největším problémem se ukázalo být rozdělení zodpovědnosti mezi státní úrovní a oběma entitami. Jak centrální vláda, tak vlády entit byly přesvědčeny, že právě ony by měly mít hlavní zodpovědnost za finanční správu dotací. Z toho důvodu v zemi nedošlo k decentralizaci dotačního řízení (Endrödi-Kovács 2013: 3). Dle výzkumů Davida Dentiho byl v průběhu celého fungování IPA I progres v decentralizaci implementace fondů natolik zanedbatelný, že téměř všechny projekty schvalovala a adoptovala jen EU (Denti 2013: 79). Právě nedostatek vlastní iniciativy na bosenské úrovni vedl k tomu, že, jak napsala Viktória Endrödi-Kovács, „*delegace [EU]*

⁸⁵ Multi-annual Indicative Planning Document

podporují v projektech ty národní priority, které jsou založené na jejich vizích, což občas nekoresponduje s národními potřebami země.“ (Endrödi-Kovács 2013: 3) Navíc se vyskytly problémy s efektivitou využívání IPA, jelikož ani Bosna, ale ani EU neměly dostatečnou administrativní kapacitu na zvládnutí takto velkého finančního programu. Komplexní pravidla IPA se ukázala být příliš obtížná pro pochopení. Nedostatek informací, umocněný tím, že mnoho dokumentů vydaných EU nebylo přeloženo z angličtiny do oficiálních bosenských jazyků, ovlivnil relevantní aktéry na všech úrovních vlády i mezi nevládními organizacemi (Ibid.: 3).

Formálně decentralizaci zajišťuje instituce zvaná Národní koordinátor IPA (NIPAC⁸⁶) pod záštitou a vedením Asistenční divize koordinace EU⁸⁷ (DEI 2009). Dalšími koordinačními institucemi jsou Výbor pro přípravu projektů (PPC⁸⁸) a Výbor programového managementu (PMC⁸⁹) (Lasić 2016: 199). V praxi je však role koordinačních institucí oslabena, jelikož vývoj decentralizace dotačního řízení je stále velmi pomalý. Chybí autorita zodpovědná za řízení auditu. Již v průběhu fungování IPA I sice existovala státní koordinační struktura, ale pouze pro programové řízení, ne pro implementaci. Navíc Bosna nemá dostatek koordinačních mechanismů mezi jednotlivými úrovněmi státní správy, což vede k tomu, že decentralizační instituce nejsou celostátně uznány jako hlavní koordinační orgány pro IPA. Nedostatek kapacit a neshody mezi bosenskou Radou ministrů a evropskými koordinačními mechanismy dále oslabují už tak problematické fungování organizace (B&S Europe 2016: 75). Nedostatečná až téměř žádná koordinace způsobuje, že mnoho peněz určených původně pro Bosnu následně končí v ostatních zemích regionu. Neschopnost politiků uznat NIPAC, PPC a PMC jako oficiální celostátní koordinační instituce a zároveň neexistence expertních skupin na úrovni kantonů a entit vedla k tomu, že bylo do roku 2016 využito pouze 30 % finanční asistence původně určené pro Bosnu (Lasić 2016: 199–200).

V prosinci 2013 vypršelo vymezené časové období pro IPA I, a proto v březnu 2014 Evropský Parlament a Rada vydaly nové rozhodnutí o založení IPA II (EP, CEU Regulation establishing of IPA II 2014: 11). Nový finanční rámec se ve svých cílech v principu od IPA I nelišil, hlavním zájmem EU byla „*podpora příjemců [...] v osvojování a implementaci*

⁸⁶ National IPA Coordinator

⁸⁷ EU Assistance Coordination Division

⁸⁸ Project Preparation Committee

⁸⁹ Programme Management Committee

politických, institucionálních, legálních, administrativních, sociálních a ekonomických reforem, které tito příjemci potřebují proto, aby vyhověli unijním hodnotám a progresivně se ztotožnili s unijními pravidly, standardy, politikami a praktikami nutnými ke vstupu do Unie.“ (Ibid.: 13) Na rozdíl od prvního asistenčního programu, který plný přístup k fondům umožnil pouze kandidátským zemím, IPA II stanovila, že *„finanční asistence [...] by měla být udělena všem příjemcům [nehledě na status]“* (Ibid.: 11), pět složek pomoci nahradila pěti oblastmi politik, které byly do velké míry identické s předchozími složkami. *„Ačkoliv se na první pohled může zdát, že nahrazení pěti složek pomoci (IPA I) pěti kvazi identickými politickými oblastmi (IPA II) nedává smysl,“* píše Wolfgang Koeth pro EIPA,⁹⁰ *„tato změna má jednoznačnou logiku: [právě] nahrazení složek politickými oblastmi umožňuje [zajistit] stejný přístup pro všechny země.“* (Koeth 2014) Omezení přístupu k fondům se v praxi ukázalo jako zbytečné, jelikož zisk kandidátského statusu se stal s časem spíše odměnou za politické snahy než skutečný indikátor plnění předvstupních podmínek. Kandidátský status, jak se ukázalo, nutně znamenal, že se rychlost předvstupních jednání zvýší, a především, rozdíly v oblastech pomoci se obvykle slévaly, jelikož potenciální kandidáti často z prvního a druhého fondu financovali projekty, které by tematicky spadaly do třetí až páté složky (Ibid.).

V IPA I byl decentralizovaný projektový management vyžadován jen ve složkách 3 až 5, zatímco 1 a 2 byly spravovány centrálně Komisí. S decentralizací byla spojena potřeba patřičného orgánu, který měl čerpání z fondů na starosti a byl schopný proces zrealizovat bez přímého dohledu Komise. IPA II zavedla fázový přístup se zjednodušeným procesem akreditace a postupnou decentralizací managementu. To vše mělo omezit náklady a snížit zátěž na správu, která příjemcům vznikla, a zajistit tak snazší a rozsáhlejší kooperaci s cílovými státy. Významnou změnou oproti předchozímu programu byl takzvaný *sektorální přístup* neboli sdružování evropské pomoci kolem omezeného počtu strategických sektorů vybraných EU ve shodě s cílovým státem, a tedy založených na konvergenci s národními strategiemi (Ibid.). Koeth píše, že s koncem programu IPA I Komise stále více vnímala, že *„klasický způsob implementace IPA prostřednictvím jednotlivých projektů, které zahrnovaly velké množství fragmentovaných priorit, byl nedostatečný, jelikož se zaměřoval více na okamžité výstupy [...] namísto na dosahování politických cílů.“* (Ibid.) Kromě tří výše jmenovaných změn jsou další rozdíly následující: zaměření se na strategické víceleté

⁹⁰ European Institute of Public Administration

programování, větší orientace na výsledky a úspěšnost projektů a s tím spojená možnost relokace fondů na základě úspěšnosti v různých oblastech (Jordanova, Kovanoski 2014: 4).

Změny navržené Reformní agendou mohou Bosně sloužit jako základ pro vytvoření sektorů IPA, jelikož je *„úzce spjatá s cíli nového přístupu EU k ekonomické správě v západním Balkánu a ve shodě s Ekonomickým reformním programem jako základním elementem k podpoře detailní strukturální reformy tak, aby bylo možné udržet makroekonomickou stabilitu a podpořit růst a soutěživost.“* (Reform Agenda BiH 2015-2018: 1) Fondy IPA II kladou oproti svým předchůdcům větší důraz na partnerské vztahy s příjemci finanční podpory, proto se více spoléhají na parlamenty jednotlivých států (Ibid: 12). Malinka Jordanova a Aleksandar Jovanoski ve shrnutí programu IPA II poznamenali, že „IPA je občany vnímána jako technokratické snažení spíše než instrument určený pro reformy, který přináší občanům a celé společnosti užitek, informovaný a začleněný Parlament může hrát podstatnou roli ve změně tohoto vnímání.“ (Ibid.: 13) Patnáctý paragraf nařízení EP a REU jasně zmiňuje, že „parlamentní dohled u každého příjemce nad asistencí poskytovanou příjemci by měl být podporován Komisí.“ (EP, CEU Regulation establishing of IPA II 2014: 13) Většina parlamentů v potenciálně kandidátských a kandidátských zemích má vytvořené dostatečné mechanismy na to, aby byly schopné vykonávat kontrolní funkci nad evropskými dotacemi, nicméně tyto mechanismy nejsou vyvinuty do jejich plného potenciálu, což dělá dohled slabým, nestructurálním a sporadickým (Jordanova, Jovanoski 2014: 13).

Absence decentralizace finanční redistribuce v BiH v roce 2014 způsobila, že EU zastavila finanční pomoc. Přístup ke 41 milionům eur, jež byly vymezeny pro tento rok v rámci intervenčního fondu, získala až v dubnu 2015, kdy po dlouhých měsících vyjednávání s Komisí dospěla ke kompromisu a přijala 9 priorit, mezi nimiž měla klíčovou roli decentralizace. Bosňané se zavázali, že 1,5 milionů bude poskytnuto pro tento účel (Council of Ministers BiH Press release 2015). V časovém rozmezí let 2014 až 2017 Bosna získala 167,1 milionů eur, z toho 107 milionů bylo poskytnuto na přípravu BiH ke vstupu do EU, 54 milionů eur šlo na rozvoj socioekonomické a regionální oblasti, především sektorů týkajících se demokratizace a vlády práva. 6,1 milionů eur z intervenčních fondů bylo použito na zaměstnanost a vzdělání (EK Strategy Paper 2017: 31). Roku 2015 BiH začala vytvářet plán pro sektorové dělení tak, aby byl ve shodě s požadavky EU. Dle strategického plánu vypracovaného EK bylo třeba existující strategie upravit tak, aby byly *„založeny na [reálném] rozpočtu, střednědobých výdajích [...], měly se přizpůsobovat koordinaci sektorů s donory a [...] měly ulehčovat celostátní harmonizovanou implementaci evropského acquis.“* (Ibid.: 7) Budování strategie na základě sektorálního přístupu je však v Bosně velmi obtížné,

jelikož většina sektorů zatím není natolik vyspělá. DEI ani ministerstva zároveň nemají dostatečné znalosti a kapacitu k tomu, aby bylo možné vytvořit detailní program. Situaci zhoršuje i nechuť entit spolupracovat. Dosavadní strategický plán státu operuje s indikátory, které jsou velmi obecné a nedokáží institucím a organizacím zajistit vhodné vedení pro práci s IPA (B&S Europe 2016: 76).

Závěr

Tato diplomová práce je případovou studií, která si klade za cíl popsat a analyzovat působení Evropské unie v Bosně a Hercegovině. Zaměřuje se na jednotlivé iniciativy, které EU buď vyvolala, nebo se jejich prosazování účastnila. Teoretický rámec, na kterém se práce zakládá, se nazývá evropeizace, což je koncept poprvé představený v roce 1994 Robertem Ladrechem a dále rozvinutý Claudiem Radaellim. O Radaelliho definici, jež je nejkompexnější, se práce opírá. Zvolená výzkumná podotázka, která se této problematice věnuje, zní takto:

„Je evropeizace vhodný koncept pro výzkum nečlenských evropských států?“

Pro pochopení důvodů, proč je Bosna řazena mezi weak states, je využívána typologie států podle stability a síly, s jejíž pomocí odborná veřejnost zkoumá, jak státy redistribuují politické statky, jestli jsou schopny udržovat státní integritu a zajišťovat svým občanům jejich základní práva, včetně práva na bezpečí a právo volit a být volen. Z toho důvodu se práce opírá o následující podotázky:

„Jak evropeizace ovlivňuje budování státu takzvaných ‚weak states‘?“

„Proč je Bosna a Hercegovina weak state?“

K plnému pochopení působení Evropské unie na budování státu Bosny a Hercegoviny práce využívá tyto výzkumné otázky:

„Jakými kapacitami a prostředky EU disponuje při ovlivňování domácí politiky BiH?“

„Je současný přístup EU k BiH vhodný pro úspěšné budování a demokratizaci států?“

„Jaký vliv měla dosavadní politika vůči BiH na situaci, stabilitu a suverenitu země?“

„Jaký přístup by EU měla pro zlepšení situace v zemi zvolit?“

Práce Franka Schimmelfenniga dokazuje, že teorie evropeizace je pro výzkum vlivu EU na nečlenské státy nejen využitelná, ale dokonce naprosto ideální. Evropská unie je nejvýznamnějším světovým obchodním aktérem. Trh, který pro nečlenské státy představuje, je natolik velký a přitažlivý, že umožňuje EU vyvíjet nátlak i na geograficky vzdálené státy, které ve se snaze získat na něj přístup musí přizpůsobovat a regulovat svou vlastní obchodní politiku, aby se shodovala s tou evropskou. EU má zároveň pro země evropského regionu značný symbolický význam, jelikož sdružuje státy, které v nepříliš vzdálené minulosti proti sobě bojovaly v druhé světové válce. Právě z tohoto hlediska je přitažlivou pro země západního Balkánu, jelikož ukazuje, že existuje alternativa k etnonacionální animozitě, která na Balkánu dodnes setrvává. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že evropeizace hraje významnou roli ve vztazích EU a nečlenských zemí, ať už to jsou potenciální kandidáti, či jen partneři v mezinárodních vztazích. Rozdíl mezi nimi tkví v symetričnosti vztahů – zatímco na mezinárodní úrovni EU jedná s ostatními aktéry symetricky jako rovnocenný partner, potenciální kandidáty ovlivňuje asymetricky. Nesouměrnost vztahů je způsobena tím, že se EU pokouší využít evropeizačních mechanismů k tomu, aby donutila potenciálně kandidátský či kandidátský stát přijmout *acquis communautaire*, splnit Kodaňská kritéria a vytvořit uvnitř země socio-ekonomické, politické a institucionální prostředí, které bude umožňovat jeho přijetí do EU.

Nejvýznamnějším mechanismem evropeizace je takzvaná podmíněnost neboli poskytování pozitivních, ale i negativních stimulů jako odměn za adaptaci vyžadovaných zákonů a reforem. Jedná se o mechanismus přímého ovlivňování. Druhým přímým mechanismem je socializace, při které se EU pokouší aktivně vzdělávat a přesvědčovat politické elity i společnost o výhodách členství. Nepřímými mechanismy evropeizace jsou externalizace a imitace, které jsou identické s těmi přímými, jen nejsou aktivně prosazovány EU, ale státy je přijímají samy z vlastní vůle. V případě zemí západního Balkánu však nepřímé mechanismy nemají až na výjimky význam, jelikož jsou státy příliš křehké, politicky a institucionálně nestabilní a ekonomicky zaostalé, nedokáží samy o sobě implementovat vnitropolitické a vnitrospolečenské změny. Z toho důvodu se v jejich případě nelze spoléhat jen na politiku rozšíření, ale je třeba ji doplnit o *state building*. Proto EU vytvořila specifický typ této rozvojové strategie – *member state building*. Jedná se o kombinaci politiky rozšíření a zahraniční politiky EU, která se snaží rozvíjet svůj význam v oblastech rozvojových aktivit, a je využíván pro transformaci *weak states*, jelikož se zaměřuje na demokratizaci, liberalizaci a stabilizaci cílových států. Právě mezi *weak states* se řadí i Bosna.

Důvodů, proč tomu tak je, je mnoho. Bosna a Hercegovina prošla krvavou občanskou válkou, ze které se dosud nedokázala vzpamatovat. Dodnes je zemí, ve které je dlouhodobě udržováno etnonacionální napětí podporované především vyhrocenou rétorikou lídrů politických stran. Nepotistické, přebyrokratizované a korupční prostředí státní správy brání jakýmkoli zásadnějším reformám vedoucím k demokratizaci, liberalizaci či stabilizaci země. Vytváří status quo, které umožňuje politickým elitám udržovat vlastní moc a obohacovat se nelegálními prostředky téměř beztrestně, jelikož systém ve své nefunkčnosti a složitosti brání jejich trestnému stíhání. Oficiálně je BiH stále považována za semi-protektorát s Úřadem vysokého představitele pro Bosnu a Hercegovinu, jenž má legislativní i exekutivní pravomoci, které jsou formálně natolik silné, že mohou být prosazovány i navzdory vůli bosenského parlamentu a vlády. Zároveň má moc odvolávat legálně zvolené politiky či vysoké úředníky. To vše snižuje bosenskou suverenitu a brání vzniku svrchovaného státu schopného samostatného jednání uvnitř i vně země.

Bosna čelí vážným ekonomickým problémům, především s nezaměstnaností, která se nejhůře dotýká mladých lidí. Jeho ústavní nastavení nezajišťuje rovné pasivní volební právo všem svým občanům, jen příslušníkům takzvaných konstitutivních etnik, Bošnjaků, Srbů a Chorvatů. Přesto ani jedno z konstitutivních etnik, bosenští Chorvaté, nemají patřičné zastoupení. Daytonský systém vytvořený Ústavou BiH je příliš rigidní, neposkytuje dostatečnou flexibilitu potřebnou pro reformy a zároveň ani současní bosenští politici neprokazují dostatečnou vůli k ústavním změnám. Jakékoli pokusy o centralizaci vedou k secesionismu a nacionalismu. Politickým cílem Bošnjaků je nicméně právě centralizovaný stát, což vede k další etnické animozitě. BiH je země, ve které se ustanovují termíny uzávěrek, které nikdo někdo neplní. Politici veřejně proklamují oddanost přístupovým jednáním, nicméně jejich praktické kroky svědčí o opaku. Bosna je typickým příkladem státu, ve které je možné hovořit o naprosté platnosti definice eurobalkanismu.

Ačkoliv se EU v zemi angažuje téměř od konce občanské války, od roku 2000 stále více jako nejdominantnější zahraniční aktér v zemi, dosud nedokázala bosenské status quo prolomit. Na vině nejsou pouze bosenští politici a obecné politické nastavení státu, ale i špatně připravené, nekonzistentní a rozporuplné evropské strategie. Evropská unie se ujala role state buildera, jelikož samotná politika rozšíření nemá dostatečné kapacity k tomu, aby dokázala připravit zemi na integraci do EU. Zaměření rozvojové činnosti Unie se však od klasického state building liší v tom, že se ve svém snažení zaměřuje nejen na vytvoření stabilního a demokratického státu, ale především státu, který přijme *acquis communautaire* a stane se dalším členem EU. Unie však nemá žádné předchozí zkušenosti s takto komplexní

politikou a ani po letech svého působení nedokázala vytvořit funkční a důvěryhodnou rozvojovou strategii.

EU v Bosně operuje hned na několika úrovních, od roku 2002 do 2012 v zemi působila policejní mise EUPM, počínaje rokem 2004 pak vojenská mise EUFOR Althea, která trvá dodnes. Dozor nad stabilizačním a asociačním procesem přímo v zemi, včetně monitorovací funkce, má na starosti Zvláštní představitel EU pro Bosnu, jenž stojí v čele Delegace EU pro Bosnu a Hercegovinu, a pracuje pod záštitou EEAS a Vysoké představitelky Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Bilaterální jednání mezi EU a Bosnou vede Evropská komise, která s bosenskými představiteli jedná o předvstupních smlouvách, vypracovává strategie dalšího postupu a vytváří hodnotící zprávy dosavadního progresu. Současná evropská činnost se zakládá na Stabilizační a asociační smlouvě a strategiích Evropského partnerství a Reformní agendy. O finanční asistenci se stará program strukturálních fondů IPA. Samotná evropeizace operuje s přímými intervenčními mechanismy, především mechanismem podmíněnosti, zatímco mechanismus socializace je často nedostatečný či dokonce úplně opomíjený. Většina jednání je vedena jen na nejvyšší úrovni, s bosenskými politickými představiteli, a často za zavřenými dveřmi. Nepřímé mechanismy se v zemi téměř nevyskytují, a pokud ano, tak jen v tak výjimečně, že na situaci v zemi a její vývoj nemají žádný vliv.

Na základě definice Radaelliho, Börzel a Risse je možné v Bosně pozorovat tři typy možných výstupů evropeizačního procesu. Prvním je přizpůsobení, které představuje inkorporaci evropských politik a myšlenek do domácích struktur, nicméně bez modifikace již existujících vnitrostátních procesů, institucí a politik. Změny jsou proto jen formální. Nicméně v případech, kdy se evropské požadavky příliš rozcházejí s bosenským status quo, se přizpůsobení mění na omezení. V takovém případě v Bosně znovu vzrostou nacionalistické a secesionistické tendence, které po uklidnění politické a společenské krize přejdou do lhostejnosti, třetího výstupu evropeizace, který se v zemi vyskytuje. Právě lhostejnost je v interakci EU a BiH nejobvyklejší a je příčinou nekončící bosenské politické krize.

Selhání policejní reformy poskytlo důkaz, že příliš autoritativní a asymetrický přístup EU k Bosně v rámci member state building situaci spíše zhoršuje, než aby ji zlepšoval. Ukázalo se, že zemi nelze nic direktivně vnucovat, jelikož k tomu Unie nemá ani legitimitu, ani funkční mechanismy a strategii. Využívat neokoloniální metody ve stabilizaci a demokratizaci země je kontraproduktivní, EU tím jen prohlubuje pověst Bosny jakožto mezinárodního semiprotektorátu, a dále zvyšuje její nesamostatnost. Zároveň však není

možné omezit evropský vliv pouze na politický dialog, jelikož bosenské elity prokazatelně nejeví zájem o prolomení krize.

Mechanismus podmíněnosti má největší potenciál k tomu, aby zajistil úspěšný pokrok v integračním procesu, nicméně musí být volen s ohledem na situaci v zemi a s vědomím citlivosti některých témat či řešení. Každá podmínka však musí být zaštitěna adekvátní odměnou v krátkodobém či střednědobém horizontu. Dlouhodobé odměny nemají takovou sílu, aby mohly prolomit etnonacionální politiku bosenských elit a dokázaly přesvědčit bosenskou společnost, že integrace do EU je skutečně tou cestou, kterou se země musí vydat. Jen krátkodobá či střednědobá podmíněnost dokáže přesvědčit představitele státu, že reformy, i když radikální a vyžadující ústupky v přesvědčení, jsou adekvátní cenou za získané výhody. Příkladem je odstranění Bosny ze seznamu zemí, které měly získat bezvízový přístup do zemí EU v roce 2010. Tento krok dokázal zmobilizovat politické představitele Bosny, a ti v krátkém čase schválili všechny zákony nutné k podepsání smlouvy. Z toho vyplývá, že je třeba, aby Unie nacházela kompromisy mezi tvrdou politikou podmíněnosti a přílišnými kompromisy.

Právě z těchto poznatků je nutné vycházet při dalším postupu v konstituční reformě. EU nesmí přestat naléhat na změnu ústavy a nutit Bosnu k implementaci rozhodnutí ECHR v případě Sejdić-Finci, nicméně by jí neměla podmiňovat přijetí, jako to dělala do roku 2014. Právě tímto krokem zastavila přístupová jednání na mnoho let a uvedla zemi do období téměř naprosté stagnace. Spíše by se měla soustředit na ostatní, především socio-ekonomická témata, a v nich zastávat striktní a konzistentní podmíněnost, jelikož, jak říkají závěry zprávy ESI, jen se změnou celého bosenského prostředí, proměnou etnonacionálního cítění, snížením nezaměstnanosti a posílením vlády práva, bude změna ústavy možná. Nejspíše ji provedou sami Bosňané, bez nutnosti intervence externích aktérů. EU by měla poskytovat asistenci, technickou pomoc a sloužit jako partner, rozhodně by se neměla uchýlovat k autoritativnímu vnucování, jelikož historie vzájemných vztahů ukázala, že tento přístup je v BiH nejen v případě ústavy kontraproduktivní.

EU se snaží působit jako významný mezinárodní bezpečnostní aktér a externí state builder, ale nemá jasno v tom, jak v této roli jednat. Dosud nedokázala stanovit specifika své rozvojové politiky, nevytvořila jasný program a organizační strukturu state buildingu. Navíc si nedokázala stanovit priority. Dosud neurčila, jestli by měla v rámci své činnosti v první řadě podporovat demokratizaci nebo stabilizaci, právě proto jsou tyto dva přístupy v jejím konání často vzájemně v konfliktu. Podobný rozpor nastal v případě spolupráce s ICTY. EU ukázala špatný úsudek, když místo partnerského přístupu – nabídnutí pomoci ve vytvoření

vnitrostátních bosenských soudů, které by byly zodpovědné za stíhání zločinců – přístupová jednání podmínila spoluprací s ICTY. Tím však popřela své hlavní cíle, kterými jsou regionální spolupráce a vláda práva. V případě podmínky spolupráce s Tribunálem stabilizační přístup převážil ten demokratizační, a proto byl hlavní účel ICTY, tedy zajištění demokracie a spravedlnosti, převážen politickými potřebami. Důraz na podmínku se měnil podle toho, jaké jiné reformy bylo v zainteresovaných zemích potřeba prosadit. Tribunál se tak stal politickým instrumentem, což snížilo především mezi státy západního Balkánu jeho důvěryhodnost a legitimitu.

Evropská unie musí vytvořit jasné a konzistentní stanovisko k OHR. Explicitně vyjádřit, jaký vliv má jeho existence na přístupový proces a jaký význam pro vstup do EU má jeho zrušení. V tuto chvíli působí jako element vytvářející zmatek už v tak nejistém prostředí, kde bosenská veřejnost nemá jistotu, co vše musí splnit pro úspěšnou integraci do EU. Nejistota, jestli musí či nemusí být zrušen, dále prohlubuje ve společnosti BiH stále silnější pocit, že ke vstupu země do EU nikdy nedojde. Zároveň dokud úřad existuje, EU s ním musí spolupracovat alespoň na vzájemném názorovém konsenzu. Pravomoci OHR už sice jsou jen formální, jeho stanoviska však mají stále váhu a mohou přístup EU podpořit.

EU musí pokračovat v partnerském, horizontálním přístupu, který nastolila po neúspěchu policejní reformy, ale je třeba, aby začala skutečně vystupovat jako jednotná instituce s konzistentní politikou. V současnosti členské státy jednají v rozporu se zprávami a doporučeními Komise, a s tím spojenými snahami EUSR, čímž snižují už tak poškozenou popularitu EU. Unie své politiky a strategické přístupy často mění a upravuje, mnohdy od nich upouští. Namísto zachování mechanismu podmíněnosti, EU se obvykle spokojí jen se samotným příslibem změn, aniž by lpěla na jejich plnění. Příkladem tohoto defenzivního přístupu je evropský postoj k Reformní agendě. Ačkoliv by zavedení ekonomických výstupů agendy mohlo vést ke splnění všech přístupových podmínek v této oblasti, Unie nevynaložila dostatečné úsilí k jejich prosazení, namísto toho se spokojila s prázdnými prohlášeními bosenských elit a příslibem reform v nedefinované budoucnosti. Zároveň naprosto vynechala mechanismus socializace. Pokud bude Unie neustále měnit svá rozhodnutí, nebude názorově konzistentní, a naopak bude dál ztrácet důvěru, legitimitu a popularitu u bosenské populace, nikdy ve státu nedokáže prolomit současné politické status quo.

Důvěra v EU a její instituce v Bosně klesá, občané země jsou zklamáni dosavadním průběhem integračního procesu a mají pocit, že všechna prohlášení EU o možném budoucím přistoupení BiH nejsou myšleny vážně. Ve stále větším měřítku věří, že Unie se ve skutečnosti zemi přijmout nechystá. Toto přesvědčení posiluje i snížený zájem EU o politiku

rozšíření na Balkáně, který je způsoben především současnou uprchlickou krizí. Dokud nebude vyřešen tento problém, politika rozšíření i member state building budou marginalizovány. To však v již ze své podstaty problematickém balkánském regionu, který je navíc tranzitním regionem pro uprchlíky z Blízkého východu, může vyústit až v ozbrojený konflikt. Zklamání bosenské populace, ale i politickou krizi, by mohla prolomit intenzivní socializace. Ve chvíli, kdy pasivní mechanismy evropeizace nefungují, je třeba aktivně zapojovat a vzdělávat nejen politiky a představitele z relevantních nevládních organizací, ale zvláště občanskou společnost. Vždy je třeba vymezit si čas na diskuzi a vysvětlení, proč jsou reformy a obecně vstup do EU pro Bosnu prospěšné. Tranzici není možné Bosně předeepsat a vnutit, je nutné vytvořit jasný a koherentní integrační rámec a zároveň takové prostředí, ve kterém budou jednání o reformách proveditelné. To zahrnuje stejnou měrou partnerský vztah s BiH, ve kterém mají demokraticky zvolení zástupci zodpovědnost za reformy, i zapojení běžných občanů do procesu rozšíření.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

- „2104th Council meeting“. 1998. *General Affairs C/98/190*, Luxembourg. European Commission: Press Release Database.
- „8248th Security Council Meeting: Situation In Bosnia And Herzegovina“. 2018. *United Nations Audiovisual Library*, 8. 5. 2018 (video). Dostupné z: <<https://www.unmultimedia.org/avlibrary/asset/2146/2146815/>> (17. 7. 2018)
- „Council Decision of 18 February 2008 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina and repealing Decision 2006/55/EC“. 2008. 2008/211/EC. *Official Journal of the European Union*. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0211&from=EN>> (21. 7. 2018)
- „Decision On Admissibility And Merits on the request of the Croat Caucus to the House of Peoples of the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, in case no. U 9/09“. 2010. *Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina*, (online). Dostupné z: <http://www.ustavnisud.ba/dokumenti/_en/U-9-09-386218.pdf> (17. 7. 2018)
- „Izborni zakon Bosne i Hercegovine“. 2016. *Službeni glasnik BiH broj 31/16*, (online). Dostupné z:

<https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKST-bos.pdf> (18. 7. 2018)

- „Montevideo Convention on the Rights and Duties of States“. Podepsáno: 26. 12. 1933. Schváleno: 26. 12. 1934. *Seventh International Conference of American States*. Dostupné z: <<https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>> (15. 7. 2018)
- „Reform Agenda for Bosnia and Herzegovina 2015–2018“. 2015. *Working Translation*, (online). Dostupné z: <<https://europa.ba/wp-content/uploads/2015/09/Reform-Agenda-BiH.pdf>> (21. 7. 2018)
- „Rozhovor s Dajanou Markić“. *Osobní rozhovor autorky*, 22. 4. 2018.
- „Rozhovor s doc. Damirkou Mihailević“. *Osobní rozhovor autorky*, 1. 5. 2018.
- „Rozhovor s Ivanem Bokšić“. *Osobní rozhovor autorky*, 15. 4. 2018.
- „The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina“. Podepsáno: 14. 12. 1992. Paříž, (online). Dostupné z: <<https://www.osce.org/bih/126173?download=true>> (17. 7. 2018)
- „Thessaloniki Declaration“. 2003. *Eu-Western Balkans Summit C/03/163*. European Commission: Press Release Database. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm> (20. 7. 2018)
- „Written Commitment of Bosnia and Herzegovina.“ *Odsouhlaseno: 29. 1. 2015, Podepsáno: 23. 2. 2015*. Dostupné z: <https://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2015022513454549eng.pdf> (21. 7. 2018)
- Council of European Union. 2009. „Council conclusions on enlargement/stabilisation and association proces“. *2984th GENERAL AFFAIRS Council meeting Brussels, 7 and 8 December 2009*. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf> (21. 7. 2018)
- Council of European Union. 2010. „Council conclusions on enlargement/stabilisation and association proces“. *3060th GENERAL AFFAIRS Council meeting Brussels, 14 December 2010*. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/118487.pdf> (21. 7. 2018)
- Council of the European Union. 2014. „Council conclusions on Bosnia and Herzegovina“. *Foreign Affairs Council meeting Brussels, 15 December 2014*. Dostupné z: <<http://italia2014.eu/media/4325/council-conclusions-on-bosnia-and-herzegovina.pdf>> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2017. „European Union, Trade in goods with Bosnia-Herzegovina“. *Directorate-General for Trade*, (online). Dostupné z:

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113358.pdf> (18. 7. 2018)

- European Commission. 1997. „Regional Approach to the countries of South-Eastern Europe: Compliance with the conditions set out in the Council Conclusions of 29 April 1997: Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia“. *Commission Services Report*, Directorate General IA
- European Commission. 1998. „Regional approach to the countries of South-Eastern Europe: compliance with the conditions in the Council conclusions of 29 April 1997 - Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania“. *Operational conclusion. Communication from the Commission* COM (1998) 237. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0237:FIN:EN:PDF>> (20. 7. 2018)
- European Commission. 1999. „Commission Staff Working Paper on compliance with the conditions set out in the Council Conclusions of 29 April 1997, in the framework of the Regional Approach to the countries of South-Eastern Europe: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania“. *Commission Staff Working Paper* SEC (99) 714. Directorate General IA
- European Commission. 1999. „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania“. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament* COM (1999) 235. Dostupné z: <<http://aei.pitt.edu/3571/1/3571.pdf>> (20. 7. 2018)
- European Commission. 2000. „Communication from the Commission to the Council on Operational Conclusions – EU stabilisation and association process for countries of South-Eastern Europe Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania“. *Communication from the Commission* COM (2000) 49. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52000DC0049>> (20. 7. 2018)
- European Commission. 2003. „Report from the Commission to the Council on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union“. *Report from the Commission to the Council* COM (2003) 692. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0692&from=EN>> (20. 7. 2018)
- European Commission. 2007. „Bosnia and Herzegovina 2007 Progress Report accompanying the Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008“. *Commission Staff Working Document* SEC (2007) 1430; *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council* COM (2007) 663. Dostupné z: <https://www.esiweb.org/pdf/bosnia_Progress%20Report%20on%20Bosnia%20and%20Herzegovina%202007.pdf> (21. 7. 2018)

- European Commission. 2007. „Commission Regulation (EC) No 718/2007 of 12 June 2007 implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA)“. *Official Journal of the European Union*. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32007R0718>> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2009. „Commission Decision C (2009) 5114 of 01/07/2009 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Bosnia and Herzegovina“. Dostupné z: <[https://www.esiweb.org/pdf/bosnia_EC%20Multi-Annual%20Indicative%20Planning%20Document%202009-2011%20\(BiH\).pdf](https://www.esiweb.org/pdf/bosnia_EC%20Multi-Annual%20Indicative%20Planning%20Document%202009-2011%20(BiH).pdf)> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2009. „Proposal for a Council Regulation amending Regulation (EC) No 539/2001 listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the external borders and those whose nationals are exempt from that requirement“. *Council Regulation COM (2009) 366*. Dostupné z: <https://www.esiweb.org/pdf/schengen_white_list_project_Commission%20proposal%20for%20visa-free%20travel%20%2815%20July%202009%29.pdf> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2011. „Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA): Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2011-2013 Bosnia and Herzegovina“. Dostupné z: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2013121015574352eng.pdf> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2017. „Instrument for Pre-Accession Assistance (Ipa II)“. *Indicative Strategy Paper for Bosnia and Herzegovina (2014-2017)*. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/news/indicative_strategy_paper_for_bosnia_and_herzegovina_2014_2017_revised_16_11_2017.pdf> (21. 7. 2018)
- European Parliament, Council of EU. 2014. „Regulation (Eu) No 231/2014 Of The European Parliament And Of The Council Of 11 March 2014 establishing an Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II)“. *Official Journal of the European Union*. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/financial_assistance/ipa/2014/231-2014_ipa-2-reg.pdf> (21. 7. 2018)
- Komise Evropského společenství. 1995. „Bílá kniha o přípravě přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie“. *Euroskop.cz*. Dostupné z: <<https://www.euroskop.cz/200/322/clanek/bile-knihy/>> (15. 7. 2018)
- Parliament Assembly Monitoring Committee. 2017. „Honouring of obligations and commitments by Bosnia and Herzegovina“. *Council of Europe*, (online). Dostupné z: <<http://website-pace.net/documents/19887/3258251/20181215-+rapport-BosnieHerzegovine-EN.pdf/babe97e7-e41a-4d98-a541-b5b9d12677b9>> (17. 7. 2018)

- Peace Implementation Council. 1997. „Summary of Bonn Conclusions“. *Office of the High Representative*. (online). Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=54134>> (17. 7. 2018)
- Rada Evropské unie. 2006. „Nařízení Rady (ES) č. 1085/2006 ze dne 17. července 2006, kterým se zřizuje nástroj předvstupní pomoci (NPP)“. *Úřední věstník Evropské unie*. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1085&from=EN>> (21. 7. 2018)
- Rada Evropy. 2010. „Evropská úmluva o ochraně lidských práv“. *Evropský soud pro lidská práva*, (online). Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf> (16. 7. 2018)
- Venice Commission (European Commission For Democracy Through Law). 2005. „Opinion On The Constitutional Situation In Bosnia And Herzegovina And The Powers Of The High Representative“. *62nd plenary session. Council of Europe CDL-AD (2005) 004*. Dostupné z: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)004-e)> (21. 7. 2018)

Literatura

- „About the European External Action Service (EEAS)“. 2016. *European Union External Action*, (online). Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/82/about-european-external-action-service-eeas_en> (21. 7. 2018)
- „About the ICTY“. 2018. *United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, (online). Dostupné z: <<http://www.icty.org/en/about>> (19. 7. 2018)
- „Agenda 5+2“. 2015. *Office of the High Representative*, (online). Dostupné z: <http://www.ohr.int/?page_id=1318> (21. 7. 2018)
- „Biografije Članova Predsjedništva BiH“. 2014. *Predsjedništvo Bosne i Hercegovine*, (online). Dostupné z: <<http://www.predsjebnistvobih.ba/biogr/default.aspx?id=37007&langTag=bs-BA>> (16. 7. 2018)
- „Bosna i Hercegovina“. 2018. *Agencija za statistiku BiH*, (online). Dostupné z: <<http://www.bhas.ba/>> (18. 7. 2018)
- „Bosnia and Herzegovina // 47 States, one Europe“. 2018. *Council of Europe*, (online). Dostupné z: <<https://www.coe.int/en/web/portal/bosnia-and-herzegovina>> (16. 7. 2018)
- „Bosnia and Herzegovina Factsheet“. 2017. *Foreign & Commonwealth Office*, (online). Dostupné z: <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/701775/Bosnia_and_Herzegovina_0418.pdf> (18. 7. 2018)
- „BOSNIA AND HERZEGOVINA MIGRATION PROFILE for the year 2016“. 2016. *BiH Ministry of Security: Sector for Immigration*, (online). Dostupné z: <http://www.msb.gov.ba/PDF/MIGRATION_PROFILE_2016_2ENG.pdf> (18. 7. 2018)
- „Bosnia and Herzegovina“. 2018. *European Investment Bank*, (online). Dostupné z: <<http://www.eib.org/projects/regions/enlargement/the-western-balkans/bosnia-herzegovina/index.htm>> (20. 7. 2018)
- „Bosnia and Herzegovina“. 2018. *World Trade Organisation: Accessions*, (online). Dostupné z: <https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_bosnie_e.htm#status> (18. 7. 2018)

- „Bosnia Herzegovina Country Commercial Guide“. 2017. *export.gov*, (online). Dostupné z: <<https://www.export.gov/article?id=Bosnia-state-owned-enterprises>> (18. 7. 2018)
- „CEFTA 2006 - Středoevropská zóna volného obchodu“. 2009. *Velvyslanectví České republiky v Záhřebu*, (online). Dostupné z: <https://www.mzv.cz/zagreb/cz/obchod_a_ekonomika/cefta_2006_stredoevropska_zo_na_volneho.html> (18. 7. 2018)
- „Commission recommends opening of Stabilisation and Association Agreement negotiations with Bosnia and Herzegovina“. 2005. IP/05/1329. *European Commission Press Release Database*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-05-1329_en.htm?locale=EN> (20. 7. 2018)
- „Corruption Perception Index: BiH is still in danger“. 2017. *Transparency International BiH: Press releases*, (online). Dostupné z: <<https://ti-bih.org/indeks-percepcije-korupcije-bih-dalje-na-opasnom-putu/?lang=en>> (18. 7. 2018)
- „Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina Holds Its 3rd Session“. 2015. *Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina*, (online). Dostupné z: <http://vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=19041&langTag=en-US> (21. 7. 2018)
- „Direkcija za evropske integracije“. 2009. *Vijeće ministara Bosne i Hercegovine*, (online). Dostupné z: <http://www.vijeceministara.gov.ba/stalna_tijela/dei/default.aspx?id=1719&langTag=bs-BA> (20. 7. 2018)
- „Dodik: Srebrenica je mjesto zločina nad Bošnjacima i Srbima“. 2018. *NI*, (online). Dostupné z: <<http://ba.n1info.com/a242835/Vijesti/Vijesti/Dodik-Srebrenica-je-mjesto-zlocina-nad-Bosnjacima-i-Srbima.html>> (17. 7. 2018)
- „EU Assistance Coordination Division“. 2009. *Direkcija za evropske integracije*, (online). Dostupné z: <http://www.dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_koordinacija/default.aspx?id=10250&langTag=en-US> (21. 7. 2018)
- „Failure to amend the Criminal Procedure Code could seriously harm BiH judiciary“. 2018. *Office of the High Representative*, (online). Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=99080>> (19. 7. 2018)

- „Fragile States Index 2018“. 2018. *The Fund for Peace*, (online). Dostupné z: <<http://fundforpeace.org/fsi/data/>> (15. 7. 2018)
- „Freedom in the World 2018“. *Freedom House*. (online). Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/bosnia-and-herzegovina>> (15. 7. 2018)
- „GDP Bosnia and Herzegovina“. 2017. *World Bank Group*, (online). Dostupné z: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CY-BA>> (18. 7. 2018)
- „Growth in United Nations membership, 1945-present“. 2018. *United Nations*, (online). Dostupné z: <<http://www.un.org/en/sections/member-states/growth-united-nations-membership-1945-present/index.html#2000-Present>> (15. 7. 2018)
- „How Many Countries Are There in the World in 2018?“. *Political Geography Now*, (online). Dostupné z: <<http://www.polgeonow.com/2011/04/how-many-countries-are-there-in-world.html>> (15. 7. 2018)
- „HR and his deputies“. 2018. *Office of the High Representative*, (online). Dostupné z: <http://www.ohr.int/?page_id=1153> (17. 7. 2018)
- „Chart of signatures and ratifications of Treaty 177“. 2018. *Council of Europe*, (online). Dostupné z: <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures>> (21. 7. 2018)
- „IPA 2007–2013“. 2013. *Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina & European Union Special Representative in Bosnia and Herzegovina*, (online). Dostupné z: <http://europa.ba/?page_id=514> (20. 7. 2018)
- „Nástroj předvstupní pomoci (NPP)“. 2018. *Evropská komise*, (online). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/funding/ipa/> (21. 7. 2018)
- „Our role“. 2017. *Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina & European Union Special Representative in Bosnia and Herzegovina*, (online). Dostupné z: <http://europa.ba/?page_id=462> (20. 7. 2018)
- „Peace Implementation Council“. 2015. *Office of the High Representative*, (online). Dostupné z: <http://www.ohr.int/?page_id=1220> (17. 7. 2018)
- „prof.dr. Denis Zvizdić, dipl.ing.arh.“. 2018. *Vijeće ministara Bosne i Hercegovine*, (online). Dostupné z:

<http://www.vijeceministara.gov.ba/ured_predsjedavajuceg/default.aspx?id=7637&langTag=hr-HR> (16. 7. 2018)

- „Roger Sherman and the Connecticut Compromise“. 2017. *State of Connecticut Judicial Branch: Law Library Services*, (online). Dostupné z: <<http://www.jud.ct.gov/lawlib/history/sherman.htm>> (16. 7. 2018)
- „Rosik, Piotr. 2017. „Bosnia and Herzegovina: the model lack of stability“. *Financialobserver.eu*, (online). Dostupné z: <<https://financialobserver.eu/cse-and-cis/bosnia-and-herzegovina-the-model-lack-of-stability/>> (18. 7. 2018)
- „Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina“. 2015. *Open Society Foundations*, (online). Dostupné z: <<https://www.opensocietyfoundations.org/litigation/sejdic-and-finci-v-bosnia-and-herzegovina>> (16. 7. 2018)
- „Schwarz-Schilling Pays Tribute To SAA Negotiators, Urges Police Reform“. 2006. *Office of the High Representative*, (online). Dostupné z: <<http://www.ohr.int/?p=40271>> (20. 7. 2018)
- „The course of negotiations on conclusion of the SAA“. 2011. *Directorate for European Integration*, (online). Dostupné z: <http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/ssp/default.aspx?id=486&langTag=en-US> (21. 7. 2018)
- „The Tranche from the IMF in February, RS gets 50 Million BAM“. 2018b. *Sarajevo Times*, (online). Dostupné z: <<http://www.sarajevotimes.com/tranche-imf-february-rs-gets-50-million-bam/>> (18. 7. 2018)
- „The Visegrad Group and CEFTA“. 2016. *CVCE.eu*, (online). Dostupné z <<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/201e6e1f-b36b-4f9a-978f-401942c778a6>> (15. 7. 2018)
- „The World Factbook“. 2018. *Central Intelligence Agency*, (online). Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>> (16. 7. 2018)
- „War in Bosnia“. 2011. *Balkan Insight*, (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/timeline-war-in-bosnia>> (15. 7. 2018)
- „What did the Authorities of BiH, FBiH and RS promise to the IMF in exchange for Extension of the Arrangement?“. 2018a. *Sarajevo Times*, (online). Dostupné z: <<http://www.sarajevotimes.com/authorities-bih-fbih-rs-promise-imf-exchange-extension-arrangement/>> (18. 7. 2018)

- Amato, Giuliano. 2005. *The Balkans in Europe's future*. International Commission on the Balkan. Sofia: Centre for Liberal Strategies
- Anić, Ivan. 2009. „Dodik’s war against Bosnia-Herzegovina“. *Bosnian institute*. Dostupné z: <http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=2609> (21. 7. 2018)
- Arkan, Zeynep, Soeren, Keil. 2015. „Introduction: European Union foreign Policy in the Western Balkans“. Pp. 12 in Soeren Keil, Zeynep Arkan (eds.). *The EU and Member State Building: European Foreign Policy in the Western Balkans*. Londýn: Routledge.
- Ashdown, Paddy, Richard Holbrooke. 2008. „A Bosnian powder keg“. *The Guardian*, (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2008/oct/22/ashdown-holbrooke-bosnia-balkan-dayton>> (21. 7. 2018)
- Axelrod, Robert. 1984. *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books, Inc., Publishers
- B&S EUROPE & Proman. 2016. „IPA II Monitoring, Reporting and Performance Framework“. *Final Report: Specific Contract 2014/351-964*. Dostupné z: <<http://www.evropa.gov.rs/Documents/Home/DACU/12/193/IPA%20II%20MRPF%20Final%20Report%2025%20Jan%202016.pdf>> (21. 7. 2018)
- Banning, Tim. 2014. „The ‘Bonn Powers’ of the High Representative in Bosnia Herzegovina: Tracing a Legal Figment“. *Goettingen Journal of International Law* 6 (2), 259–302. Dostupné z: <http://www.gojil.eu/issues/62/62_article_banning.pdf> (17. 7. 2018)
- Bassuener, Kurt, James Lyon. 2009. „Unfinished Business in Bosnia and Herzegovina: What Is To Be Done?“. *United States Institute of Peace: Peace Briefing*, (online). Dostupné z: <<https://www.usip.org/publications/2009/05/unfinished-business-bosnia-and-herzegovina-what-be-done>> (20. 7. 2018)
- Bassuener, Kurt. 2009. „It is time for a Plan B for Bosnia“. *Politico*, (online). Dostupné z: <<https://www.politico.eu/article/it-is-time-for-a-plan-b-for-bosnia/>> (21. 7. 2018)
- Belloni, Roberto. 2009. „European integration and the Western Balkans: lessons, prospects and obstacles“, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 11 (3), 313-331.

Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/10.1080/19448950903152177>> (15. 7. 2018)

- Bieber, Florian. 2008. „The Failure of EU State-Building: Conditionality and Security Statebuilding in Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro“. *Paper to the ASN Convention*. Dostupné z: <<https://fbieber.files.wordpress.com/2009/02/2008-eu-statebuilding.pdf>> (21. 7. 2018)
- Biermann, Rafael. 2014. „Coercive Europeanization: the EU's struggle to contain secessionism in the Balkans“. *European Security* 23 (4), 484–508. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662839.2014.918035?src=recsys&journalCode=feus20>> (21. 7. 2018)
- Blagovčanin, Srđan. 2016. *The EU as state builder in the process of European integration – the case of Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostupné z: <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/13349-20170504.pdf>> (16. 7. 2015)
- Borger, Julian. 2015. „Bosnia's bitter, flawed peace deal, 20 years on“. *The Guardian*, 16. 10. 2010 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/global/2015/nov/10/bosnia-bitter-flawed-peace-deal-dayton-agreement-20-years-on>> (16. 7. 2018)
- Börzel, Tanja A. 2011. „When Europeanization Hits Limited Statehood: The Western Balkans as a Test Case for the Transformative Power of Europe“. *Kolleg-Forschergruppe Working Paper 30*. Dostupné z: <http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_30.pdf> (15. 7. 2018)
- Börzel, Tanja A., Thomas Risse. 2003. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe.“ Pp. 26 in Radaelli, Featherstone (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press
- Bowcott, Owen, Julian Borger. 2017. „Ratko Mladić convicted of war crimes and genocide at UN tribunal“. *The Guardian*, (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/22/ratko-mladic-convicted-of-genocide-and-war-crimes-at-un-tribunal>> (21. 7. 2018)
- Brljavac, Bedrudin. 2011. „Europeanisation Process of Bosnia and Herzegovina : Responsibility of the European Union?“. *Balkanologie Revue d'études pluridisciplinaires* 8 (1–2). Dostupné z: <<https://journals.openedition.org/balkanologie/2328>> (20. 7. 2018)

- Brljavac, Bedrudin. 2011. „Examining Constitutional Changes in Bosnia and Herzegovina: Hampering the Europeanization Process?“. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* 14 (4), 18–28. Dostupné z: <https://arastirmax.com/en/bilimsel-yayin/khazar-journal-humanities-and-social-sciences/14/4/18-28_examining-constitutional-changes-bosnia-and-herzegovina> (21. 7. 2018)
- Buzan, Barry. 2009. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. 2. edice. Essex: ECPR Press
- Council of Ministers. 2016. „Organized Crime Threat Assessment in Bosnia and Herzegovina“. *The Working Group on the Strategy for Combating Organized Crime in Bosnia and Herzegovina for the period 2017-2020*, (online). Dostupné z: <http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_adopted_08032017_Engl.pdf> (19. 7. 2018)
- Denti, Davide. 2013. „Did EU candidacy differentiation impact on the performance of pre-accession funds? A quantitative analysis of Western Balkan cases“. *Croatian International Relations Review*, 19 (68), 61–91. Dostupné z: <<https://hrcak.srce.hr/106413>> (21. 7. 2018)
- Denti, Davide. 2014. „Europeanisation of candidate countries: the case for a shift to the concept of EU member-state building“. *Contemporary Southeastern Europe* 1 (1), 9–32. Dostupné z: <<http://unipub.uni-graz.at/download/pdf/138994?name=Denti%20Davide%20The%20Europeanisation%20of%20candidate%20countries%20the%20case%20for%20a%20shift%20to>> (15. 7. 2018)
- Djurasovic, Aleksandra. 2016. *Ideology, Political Transitions and the City: The Case of Mostar, Bosnia and Herzegovina*. Londýn: Routledge
- Donais, Timothy. 2013. „Bosnia“. Pp. 41 in Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan-Krause, Terje Knutsen (eds.). *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited
- Dzidić, Denis. 2014. „Bosnia-Herzegovina hit by wave of violent protests“. *The Guardian*, (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2014/feb/07/bosnia-herzegovina-wave-violent-protests>> (19. 7. 2018)
- Džebo, Semir. 2018. „Bosnian and Herzegovinian political system: ,It is complicated““. *Forum für Mittelost- und Südeuropa*, (online). Dostupné z:

<<http://www.fomoso.org/en/mosopedia/background-knowledge/bosnian-and-herzegovinian-political-system-it-is-complicated/>> (17. 7. 2018)

- Ekundayo, Woleola J. 2017. „Good Governance Theory and the Quest for Good Governance in Nigeria“. *International Journal of Humanities and Social Science* 7 (5), 154–161. Dostupné z: <https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_5_May_2017/21.pdf> (15. 7. 2018)
- Elbasani, Arolda. 2008. „The Stabilisation and Association Process in the Balkans: Overloaded Agenda and Weak Incentives?“. *European University Institute: Working Papers* 3. Dostupné z: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/8447/SPS_2008_03.PDF?sequence=1&isAllowed=y> (15. 7. 2018)
- Endrödi-Kovács, Viktoria. 2013. „Bosnia and Herzegovina’s way to the European Union“. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly* 4 (1), 1–8. Dostupné z: <http://www.southeast-europe.org/pdf/13/DKE_13_A_DK_Endrodi-K-Viktoria_BH.pdf> (21. 7. 2018)
- Eralp, Doğa Ulaş. 2012. *Politics of the European Union in Bosnia-Herzegovina: Between Conflict and Democracy*. Plymouth: Lexington Books
- Ernst & Young Global Limited. 2016. „Reducing the Shadow Economy through Electronic Payments“. *Master Card*, (online). Dostupné z: <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Shadow_Economy_-_Bosnia/\\$FILE/REPORT_ShadowEconomy_Bosnia_and_Herzegovina_17.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Shadow_Economy_-_Bosnia/$FILE/REPORT_ShadowEconomy_Bosnia_and_Herzegovina_17.pdf)> (19. 7. 2018)
- European Bank Reconstruction and Development. 2016. „Bosnia and Herzegovina“. *Life in Transition: A Decade of Measuring Transition*, (online). Dostupné z: <<http://litsonline-ebrd.com/countries/bosnia-herzegovina/>> (20. 7. 2018)
- European Commission. 2002. „European Commission adopts Euro 71.9 million programme to support Bosnia and Herzegovina“. *Press Release Database IP/02/749*, (online). Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-02-749_en.htm> (20. 7. 2018)
- European Commission. 2014. „Bosnia-Herzegovina – EU: Deep disappointment on Sejdić-Finci implementation“. *MEMO. Press Release Database*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-117_en.htm> (21. 7. 2018)
- European Commission. 2017. „Capacity Building“. *Civil Society Helpdesk*. Dostupné z:

<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/aidco/index.php?title=Special:Pdfprint&page=9EDF:_Capacity_building> (15. 7. 2018)

- European Commission. 2018. „Key findings of the 2018 Report on Bosnia and Herzegovina“. *Fact Sheet. European Commission Press Release Database*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-3408_en.htm> (21. 7. 2018)
- European Stability Initiative. 2013. „Lost in the Bosnian labyrinth Why the Sejdic-Finci case should not block an EU application“. *ESI discussion paper*, (online). Dostupné z: <https://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_143.pdf> (21. 7. 2018)
- European Western Balkans. 2016. „Bosnia and Herzegovina received the European Commission questionnaire“. *EWB Archives*, (online). Dostupné z: <<https://europeanwesternbalkans.com/2016/12/09/bosnia-and-herzegovina-received-the-european-commission-questionnaire/>> (21. 7. 2018)
- Featherstone, Kevin. 2003. „Introduction: In the Name of ‚Europe‘.“ Pp. 23 in Radaelli, Featherstone (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press
- Ferguson, Edward. 2016. „Mostar: time to restore democracy“. *Foreign & Commonwealth Office*, (online). Dostupné z: <<https://blogs.fco.gov.uk/edwardferguson/2016/08/02/mostar/>> (17. 7. 2018)
- Fritz, Verena, Alina Rocha Menocal. 2007. „Understanding State-Building from a Political Economy Perspective: An Analytical and Conceptual Paper on Processes, Embedded Tensions and Lessons for International Engagement“. *Overseas Development Institute: Report for DFID's Effective and Fragile States Teams*. Dostupné z: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/1979.pdf>> (15. 7. 2018)
- Fukuyama, Francis. 2005. „„Stateness‘ First“. *Journal of Democracy* 16 (1), 84-88. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/236710738_Stateness_First> (15. 7. 2018)
- Gallagher, Tom. 2013. *Romania and the European Union: How the Weak Vanquished the Strong*. Manchester: Manchester University Press
- Gavrić, Saša, Damir Banović, Mariña Barreiro. 2013. „The political system of Bosnia and Herzegovina. Institutions – Actors – Processes.“ *The Social Science Research Network*. Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2989799> (15. 7. 2018)

- Grävingholt, Jörn, Julia Leininger, Christian von Haldenwang, German Development Institute. 2012. „Effective statebuilding? A review of evaluations of international statebuilding support in fragile contexts“. *Danida: International Development Cooperation: Evaluation Study*. Dostupné z: <https://www.oecd.org/derec/denmark/effective_statebuilding.pdf> (15. 7. 2018)
- Grünther-Đečević, Mirela. 2017. „A Never-Ending Accession Process? Bosnia And Herzegovina and the EU“. *Green European Journal*. Dostupné z: <<https://www.greeneuropeanjournal.eu/a-never-ending-accession-process-bosnia-and-herzegovinas-long-road-to-the-eu/>> (21. 7. 2018)
- Hall, Peter A. 1993. „Policy Paradigms, Social Learning, and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain.“ *Comparative Politics* 25 (3), 275–296. Dostupné z: <www.jstor.org> (15. 7. 2018)
- Haračić, Nedžad, Samira Taranović. 2017. „Gray economy in Bosnia and Herzegovina“. *Tax Administration of the Federation of Bosnia and Herzegovina*, (online). Dostupné z: <<https://www.lineministries.org/file/file/download?guid=12903e7a-abf6-41c8-b13d-815b45e7d522>> (19. 7. 2018)
- Havlík, Vlastimil, Pavel Pšejja. 2007. „Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách.“ *Sociální studia* 4 (3), 7-16. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5563/4659> (15. 7. 2018)
- Hellman, Joel, Daniel Kaufmann. 2001. „Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies“. *Finance & Development* 38 (3). Dostupné z: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/hellman.htm>> (16. 7. 2018)
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál
- Hillier, Tim. 1998. *Sourcebook on Public International Law*. London: Taylor & Francis Ltd.
- Hoepel, Osiris. 2011. „The Structural Limitations of the EU to Engage in Transitional Justice“. *International Journal of Rule of Law, Transitional Justice and Human Rights* 2 (2), 51–61. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Dennis_Michels/publication/228152421_International_Journal_of_Rule_of_Law_Transitional_Justice_and_Human_Rights_Year_2_Volume_2/links/55c876ea08aeca747d66aca0/International-Journal-of-Rule-of-Law-Transitional-Justice-and-Human-Rights-Year-2-Volume-2.pdf> (21. 7. 2018)

- Huszka, Beata. 2017. „The EU's Changing Conditionality on Anti-Discrimination in Bosnia and Herzegovina“. *European Yearbook of Human Rights 2017*, (online). Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3033105> (21. 7. 2018)
- Chandler, David. 2006. „State-Building in Bosnia: The Limits of ‘Informal Trusteeship’“. *International Journal of Peace Studies* 11 (1), 17–38. Dostupné z: <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol11_1/11n1Chandler.pdf> (21. 7. 2018)
- Chaturvedi, Inakshi, Poornima Kaishik. 2012. „Globalization and its Impact on State Sovereignty“. *Research Committee Sessions: Globalization, Social Capital, Democracy, and Development*. Dostupné z: <http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_249.pdf> (15. 7. 2018)
- IMF. 2018. „Bosnia and Herzegovina: 2017 Article Iv Consultation, First Review Under The Extended Arrangement Under The Extended Fund Facility, Requests For Extension Of The Arrangement, Rephrasing Of Purchases, And Waiver Of Nonobservance Of Performance Criterion—Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For Bosnia And Herzegovina“. *IMF Country Report* 18 (39), (online). Dostupné z: <<http://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/02/13/Bosnia-and-Herzegovina-2017-Article-IV-Consultation-First-Review-Under-the-Extended-45624>> (18. 7. 2018)
- International Crisis Group. 2009. „Bosnia’s Incomplete Transition: Between Dayton and Europe“. *Europe Report* 198. Dostupné z: <https://www.files.ethz.ch/isn/97471/198_bosnias_incomplete_transition-1.pdf> (21. 7. 2018)
- Ipsos. 2012. „Javno mnjenje u BiH“. *Ipsos Strategic Marketing: Izveštaj*, (online). Dostupné z: <<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/10/Javno-mnjenje-u-BiH-i-stavovi-prema-Me%C4%91unarodnom-krivi%C4%8Dnom-tribunalu-za-biv%C5%A1u-Jugoslaviju-u-Hagu-ICTY-2012-detaljne-tabele.pdf>> (19. 7. 2018)
- Ipsos. 2017. „Bosnia and Herzegovina“. *Ipsos Public Affairs: Public Opinion Poll*, (online). Dostupné z: <<https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20BIH%202017%20polling%20FINAL.pdf>> (19. 7. 2018)
- Jenne, Erin K. 2003. „Sri Lanka: A Fragmented State“. Pp. 25 in Robert I. Rotberg (ed.). *State failure and state weakness in a time of terror*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

- Jordanova, Malinka Ristevska, Aleksandar Jovanoski. 2014. „Ipa II – More Strategy And Oversight“. *European Policy Institute Policy Brief*, 3–14. Dostupné z: <https://epi.org.mk/docs/broshura%20mala%20_EN-IPA.PDF> (21. 7. 2018)
- Juncos, Ana E. 2011. „Europeanization by Decree? The Case of Police Reform in Bosnia“. *Journal of Commo Market Studies* 49 (2), 367–389. Dostupné z: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5965.2010.02144.x>> (21. 7. 2018)
- Karabeg, Omer. 2017. „Jedino se BiH ne može raspasti“. *Radio Slobodna Evropa*, (online). Dostupné z: <<https://www.slobodnaevropa.org/a/most-curak-jovic-granice-na-balkanu/28363884.html>> (21. 7. 2018)
- Kartsonaki, Argyro. 2016. „Twenty Years After Dayton: Bosnia-Herzegovina (Still) Stable and Explosive Argyro Kartsonaki“. *Civil Wars* 18 (4), 488–516. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13698249.2017.1297052?needAccess=true>> (16. 7. 2018)
- Keil, Soeren. 2013. „Europeanization, state-building and democratization in the Western Balkans“. *Nationalities Papers* 41 (3), 343–353. Dostupné z: <http://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/4760/46438_141244.pdf> (15. 7. 2018)
- Knaus, Gerald, Marcus Cox. 2003. „After the Bonn powers – Open letter to Lord Ashdown“. *European Stability Initiative*, (online). Dostupné z: <https://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=156&document_ID=60> (17. 7. 2018)
- Knaus, Gerald. 2009. „Bosnia's visa breakthrough and the power of Europe“. *European Stability Initiative*, (online). Dostupné z: <https://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=67&newsletter_ID=42> (21. 7. 2018)
- Koeth, Wolfgang. 2014. „The New Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II): Less Accession, More Assistance?“. *European Institute of Public Administration: working paper* 2014/W01. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/63474/1/20140507143645_WorkingPaper_2014_W_01.pdf> (21. 7. 2018)
- Kostić, Roland. 2007. *Ambivalent Peace: External Peacebuilding Threatened Identity and Reconciliation in Bosnia and Herzegovina*. Uppsala: Department of Peace and Conflict Research, The Uppsala Programme for Holocaust and Genocide Studies

- Kovačević, Danijel. 2018. „Emigration Damages Bosnia’s Economic Growth Prospects“. *Balkan Insight*, (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/imf-reduced-bosnian-growth-forecast-due-to-population-migration-02-20-2018>> (18. 7. 2018)
- Krivošija, Amir. 2018. „Istražili smo: Koliko zarađuju političari u BiH“. *NI*, (online). Dostupné z: <<http://ba.n1info.com/a245742/Vijesti/Vijesti/Istrazili-smo-Koliko-zaradjuju-politicari-u-BiH.html>> (17.7. 2018)
- Kurtović, Safet, Sead Talovic. 2015. „Impact of Trade Agreements with EU on the Reduction in Trade Balance Deficit of Bosnia and Herzegovina“. *Journal of International and Global Economic Studies* 8 (1), 68–92. Dostupné z: <http://www2.southeastern.edu/orgs/econjournal/index_files/JIGES%20JUNE%202015%20KURTOVIC%20TALOVIC%207-20-2015%20RV2.pdf> (18. 7. 2018)
- Ladi, Stella. 2006. „Globalization and Europeanization: Analysing Change.“ *Institut Barcelona d'Estudis Internacionals Working Papers* (4). Barcelona: Cargraphics. (online). Dostupné z: <https://www.ibe.org/globalization-and-europeanization-analysing-change_20692.pdf> (15. 7. 2018)
- Lakić, Mladen. 2017. „Bosnia Still Failing to Address Discrimination Verdict“. *Balkan Insight*, (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-constitution-remains-discriminatory-12-14-2017>> (16. 7. 2018)
- Lakić, Mladen. 2018a. „Deadlock Remains Over Elections in Bosnia's Mostar“. *Balkan Insight*, (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/mostar-election-deadlock-continues-04-26-2018>> (17. 7. 2018)
- Lakić, Mladen. 2018b. „Language Feud Delays Bosnia's Answer to EU Questionnaire“. *Balkan Insight*. Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-eu-questionnaire-lost-in-translation-02-09-2018>> (21. 7. 2018)
- Lasić, Mile. 2016. *Transnacionalne socijalizacije, politike i institucije Europske unije*. Sarajevo: Hrvatsko kulturno društvo Napredak
- Ljubas, Zdravko. 2018. „Bosnia is worried by EU suggestions to close borders to refugees crossing the Balkans“. *Deutsche Welle*, (online). Dostupné z: <<https://www.dw.com/en/bosnia-is-worried-by-eu-suggestions-to-close-borders-to-refugees-crossing-the-balkans/a-44315764>> (21. 7. 2018)

- Lovrenović, Ivan. 2006. „Komšić i Hrvati“. *Ivanlovrenovic.com*, (online). Dostupné z: <<http://ivanlovrenovic.com/2012/03/lakrdija-komsic/>> (16. 7. 2018)
- MacDowall, Andrew. 2017. „Slobodan Praljak's suicide reopens old wounds in Bosnia“. *The Guardian*, (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/dec/02/slobodan-praljak-suicide-reopens-old-wounds-bosnia>> (21. 7. 2018)
- Mateja, Peter. 2011. „The Shifting Contours of International State-building Practices in Bosnia and Herzegovina“. Pp. 28 in Eldar Sarajlić and Davor Marko (eds.). *State or Nation? The Challenges of Political Transition in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: University of Sarajevo
- Mirel, Pierre. 2018. „The Western Balkans: between stabilisation and integration in the European Union“. *European issues 459, Policy Paper*. Fondation Robert Schuman. Dostupné z: <<https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-459-en.pdf>> (21. 7. 2018)
- Morrison, Fred L. 1996. „The Constitution of Bosnia-Herzegovina.“ *Constitutional Commentary* 13 (2), 145–157. Dostupné z: <https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/167305/13_02_Morrison.pdf?sequence=1> (16. 7. 2018)
- Mujkić, Asim. 2007. „We, the Citizens of Ethnopolis“. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory* 14 (1), 112–128. Dostupné z: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8675.2007.00425.x>> (21. 7. 2018)
- Newman, Edward. 2007. „Weak States, State Failure, and Terrorism“. *Terrorism and Political Violence* 19 (4), 463–488. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546550701590636>> (15. 7. 2018)
- Nič, Milan. 2014. „Judy Asks: Has the EU Failed in Bosnia?“ in *Judy Dempsey's Strategic Europe*. *Carnegie Europe*, (online). Dostupné z: <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=54496>>
- O'Brian, James. 2010. „The Dayton Constitution of Bosnia and Herzegovina“. Pp. 17 in Laurel E. Miller, Louis Aucoin (eds.). *Framing the State in Times of Transition: Case Studies in Constitution Making*, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press

- Obrenović, Mladen. 2018. „Vijeće Evrope nemoćno protiv bh. političara“. *Al Jazeera Balkans*, (online). Dostupné z: <<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vijece-evrope-nemocno-protiv-bh-politicara>> (16. 7. 2018)
- Olsen, Johan P. 2002. „The Many Faces of Europeanization“. *Journal of Common Market Studies* 40 (5), 921–952. Dostupné z: <<http://eu-wb.eu/wp-content/uploads/2016/12/olsen-2002.pdf>> (15. 7. 2018)
- Orentlicher, Diane F. 2010. „That Someone Guilty Be Punished: The Impact of the ICTY in Bosnia“. *Open Society Justice Initiative; International Center for Transitional Justice*, (online). New York: Open Society Institute. Dostupné z: <<https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/that-someone-guilty-20100708.pdf>> (19. 7. 2018)
- Orentlicher, Diane. 2018. *Some Kind of Justice: The ICTY's Impact in Bosnia and Serbia*. New York: Oxford University Press
- OSCE. 2018. „Assessing Needs of Judicial Response to Corruption through Monitoring of Criminal Cases (Arc)“. *Trial Monitoring of Corruption Cases in BiH: A First Assessment – Project report*, (online). Dostupné z: <<https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/373204?download=true>> (19. 7. 2018)
- Padurariu, Amelia. 2014. „The Implementation of Police Reform in Bosnia and Herzegovina: Analysing UN and EU Efforts.“ *Stability: International Journal of Security and Development* 3(1), 1–18. Dostupné z: <<https://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.db/>> (21. 7. 2018)
- Perry, Valery. 2015a. „Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: Does the Road to Confederation go through the EU?“. *International Peacekeeping*, 22 (5), 490–510. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13533312.2015.1100082>> (21. 7. 2018)
- Perry, Valery. 2015b. „Not-so-great expectations: the EU and the constitutional politics of Bosnia and Herzegovina“. Pp. 26 in Soeren Keil, Zeynep Arkan (eds.). *The EU and Member State Building: European Foreign Policy in the Western Balkans*. Londýn: Routledge.
- Petrić, Davor. 2016. „Eu Pre-Accession Political Requirements For Western Balkans: Unravelling The Application And Compliance Record Of The Icty Conditionality“. *Europske studije* 2 (3–4), 115–138. Dostupné z: <<https://hrcak.srce.hr/171286>> (21. 7. 2018)

- Petrisch, Wolfgang. 2006. „‘My‘ Lessons Learnt in Bosnia ad Herzegovina“ *Bosna Daily*, (online). Dostupné z: <http://static1.squarespace.com/static/55c3e7f8e4b03ca91f249a27/t/563029f8e4b0363ff28aa0ae/1445997048577/2006_05_05_bosnia_daily.pdf> (21. 7. 2018)
- Political Geography Now. 2017. „How Many Countries Are There in the World in 2017?“. *Stratfor*, (online). Dostupné z: <<https://worldview.stratfor.com/article/how-many-countries-are-there-world-2017>> (15. 7. 2018)
- Prifti, Eviola. 2013. „Introduction: from stabilisation to integration“. Pp. 6 in Eviola Prifti. *The European future of the Western Balkans: Thessaloniki@10 (2003-2013)*. Paris: European Union Institute for Security Studies. Dostupné z: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Thessalonikiat10_01.pdf>
- Radaelli, Claudio M. 2003. „The Europeanization of Public Policy.“ Pp. 30 in Radaelli, Featherstone (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press
- Radaelli, Claudio M. 2004. „Europeanisation: Solution or problém?“. *European Integration online Papers* 8 (16), 1–23. Dostupné z: <<http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf>> (15. 7. 2018)
- Rahimić, Adnan. 2015. „Herzegovina on the path towards becoming a candidate country“. *Futurelab Europe*, (online). Dostupné z: <<https://futurelabeurope.eu/2015/03/30/back-on-the-eu-track-bosnia-and-herzegovina-on-the-path-towards-becoming-a-candidate-country/>> (21. 7. 2018)
- Rangelov, Iavor. 2006. „EU Conditionality and Transitional Justice in the Former Yugoslavia“. *Croatian Yearbook of European law & Policy*, 2 (2), 365–375. Dostupné z: <<https://hrcak.srce.hr/28526>> (21. 7. 2018)
- Rasmussen, Andreas Wiendel. 2017. „‘As long as they are not shooting...’: Political Culture and Participation in Bosnia-Herzegovina“. *Balkan Diskurs*, (online). Dostupné z: <<https://balkandiskurs.com/en/2017/05/27/english-as-long-as-they-are-not-shooting-political-culture-and-participation-in-bosnia-herzegovina/>> (19. 7. 2018)
- Regional Cooperation Council. 2017. „Balkan Barometer 2017“. *Public Opinion Survey* 3 (3), 5–185. Sarajevo: Regional Cooperation Council. Dostupné z: <https://www.rcc.int/seeds/files/RCC_BalkanBarometer_PublicOpinion_2017.pdf> (18. 7. 2018)

- Remešová, Olga. 2014. „O státech nestátech: Klasifikace slabé státnosti“. *Global Politics*, (online). Dostupné z: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/o-statech-nestatech-klasifikace-slabe-statnosti>> (15. 7. 2018)
- Rodriguez, Junius P. 1997. *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. California: ABC-CLIO, Inc.
- Rotberg, Robert I. 2003. *State failure and state weakness in a time of terror*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 1. kapitola dostupná z: <<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/statefailureandstateweaknessinatimeofterror.pdf>> (15. 7. 2018)
- Sajdik, Martin, Michael Schwarzingler. 2008. *European Union Enlargement: Background, Developments, Facts*. New York: Routledge
- Sartori, Giovanni. 1991. „Comparing and Miscomparing“. *Journal of Theoretical Politics* 3 (3), 243–257. Dostupné z: <<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0951692891003003001>> (15. 7. 2018)
- Sedelmeier, Ulrich. 2011. „Europeanisation in new member and candidate states“. *Living Reviews in European Governance* 6 (1), 5–52. Dostupné z: <http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/3115/pdf/lreg_2011_1Color.pdf> (15. 7. 2018)
- Serwer, Daniel. 2018. „Bosnia's Election Law crisis“. *NI*, (online). Dostupné z: <<http://ba.n1info.com/a258182/English/NEWS/Bosnia-s-Election-Law-crisis.html>> (17. 7. 2018)
- Shaw, Malcolm N. 2008. *International Law*. 6. edice. Cambridge: Cambridge University Press
- Sittermann, Birgit. 2006. „Europeanisation – A Step Forward in Understanding Europe?“ *Nachwuchsgruppe Europäische Zivilgesellschaft*, 1–23. Dostupné z: <https://ceses.cuni.cz/CESES-141-version1-2_1__Sittermann_Nachwuchsgruppe_on_Europeanisation_2006.pdf> (15. 7. 2018)
- Smirnova-Godoy, Irina. 2012. „EU closes BiH police mission“. *Europolitics: The European affairs daily*, (online). Dostupné z: <www.europolitics.info/external-policies/eu-closes-bih-police-mission-art337727-44.html> (15. 7. 2018)
- Spaić, Igor. 2017. „Bosnian Serb President in ‘Hate Speech’ Probe“. *Balkan Insight*, (online). Dostupné z: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-serb-president-in-hate-speech-probe-07-18-2017>> (19. 7. 2018)

- Szewczyk, Bart M. J. 2011. „The EU in Bosnia and Herzegovina: Powers, Decisions and Legitimacy“. *European Union Institute for Security Studies: Occasional Paper* 83, 5–53. Dostupné z: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1881717> (17. 7. 2018)
- Šalaj, Berto. 2010. „Socijalno i političko povjerenje u BiH“. *Političke analize* 1 (4), 11–15. Dostupné z: <<https://hrcak.srce.hr/145683>>
- Šuško, Dzevada. 2009. „EU Enlargement and the Case of Bosnia and Herzegovina: A Brief Historical Sketch“. *Journal of the Faculty of Arts and Social Sciences International University of Sarajevo* 2 (1), 99–119. Dostupné z: <<http://epiphany.ius.edu.ba/index.php/epiphany/article/view/18>> (20. 7. 2018)
- TC Team Consult, International Centre for Migration. 2004. „Financial, Organisational and Administrative Assessment of the BiH Police Forces and the State Border Service“. *Final Assessment Report*. Dostupné z: <https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/EU_Functional_Review_of_Police.pdf> (21. 7. 2018)
- Toal, Gerard. 2013. „‘Republika Srpska will have a referendum‘: the rhetorical politics of Milorad Dodik“. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 41 (1), 166–204. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905992.2012.747500?journalCode=cnap20>> (17. 7. 2018)
- Transparency International BiH. 2016. *National Integrity System Assessment Bosnia And Herzegovina 2015*. Banja Luka: Transparency International. Dostupné z: <<https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2015/12/National-Integrity-System-Assesment-BIH-2015.pdf>> (16. 7. 2018)
- Tzifakis, Nikolaos. 2012. „Bosnia’s Slow Europeanisation“. *Perspectives on European Politics and Society* 13 (2), 131–148. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15705854.2012.675649>> (21. 7. 2018)
- United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina. 2003. „Background.“ *UNMIBH*, (online). Dostupné z: <<https://peacekeeping.un.org/mission/past/unmibh/background.html>> (20. 7. 2018)
- Wang, Guiguo. 2004. „The Impact of Globalization on State Sovereignty“. *Chinese Journal of International Law* 3 (2), 473–484. Dostupné z: <<https://academic.oup.com/chinesejil/article-abstract/3/2/473/335727?redirectedFrom=PDF>> (15. 7. 2018)

- Weber, Bodo. 2018. „The EU’s Failing Policy Initiative for Bosnia and Herzegovina A Reform Agenda & Questionnaire Monitoring Report“. *Democratization Policy Council: Policy paper*. Berlin-Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung. Dostupné z: <http://www.democratizationpolicy.org/pdf/DPC_EU_BiH_Initiative_Failure_Policy_Paper.pdf> (21. 7. 2018)
- Weber, Max. 1919. „Politika jako povolání.“ Pp. 50 in Miloš Havelka (ed.). 2009. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje praktickému využití evropeizace na potenciálně kandidátské a již kandidátské státy západního Balkánu, konkrétně na Bosnu a Hercegovinu (dále Bosna). Podle typologie států na základě jejich stability je Bosna považována za weak state, který i dvacet tři let po válce neustále čelí problémům, jež ohrožují její stabilitu a suverenitu. Jedná se o semiprotektorát, v němž specifickou roli zastává mezinárodní komunita, která se může prostřednictvím Zvláštního představitele pro Bosnu a Hercegovinu účastnit všech složek státní správy. Moc úřadu sahá až tak daleko, že má právo suplovat činnost demokraticky zvolené vlády, čímž na jednu stranu kontroverzním způsobem zasahuje do suverénních práv nezávislého státu, na stranu druhou stabilizuje a zefektivňuje rozhodovací procesy, a tím i rozvoj země.

EU se v zemi angažuje od prvních let po konci občanské války, od roku 2000 stále více přebírá zodpovědnost za tranzici. Její autoritativní přístup byl zjevný zvláště v období mezi lety 2002 až 2011, kdy se úřady Zvláštního představitele EU a Vysokého představitele pro BiH spojily. V současné době je její působení více horizontální, založené na partnerských vztazích. Ani jeden postoj však nedokázal prolomit politickou stagnaci, která v zemi panuje. Z těchto důvodů je Bosna ideálním objektem pro případovou studii. Evropeizace na Balkánském poloostrově má v praxi především formu tzv. member state building neboli budování členského státu. Tuto strategii EU představila v roce 2005 jako specifickou formu state building zaměřenou na státy západního Balkánu, která si klade za cíl vybudování stabilního státu, jenž implementuje *acquis communautaire* a bude v budoucnu platným členem EU.

Klíčová slova: EU, Bosna a Hercegovina, evropeizace, member state building, weak state

Abstract

Masters thesis is focused on practical use of Europeanisation of potential candidates and candidate states of Western Balkan, specifically Bosnia and Herzegovina. According to the typology of states based on their stability, Bosnia is considered a weak state. Even after 23 years since the war ended, the state faces problems threatening its stability and sovereignty. In this semi-protectorate, international community has a specific role and through High Representative for BiH is therefore able to participate on every level of governing. The power of Office reaches as far as the right to act as democratically elected government. These actions has a controversial impact on the sovereign's rights of the independent state, and on the other hand, are responsible for stabilisation and more effective policy making, and therefore progress of the state.

The presence of European Union lasts since the end of civil war but after the year 2000 it takes responsibility even for transition. In the period between 2002 and 2011, when High Representative for BiH shared its power with Special Representative of EU, EU applied authoritarian approach. Currently the approach of EU is more horizontal and it is based on European Partnership. Unfortunately, neither the first nor the second approach was able to break through the political stagnation of the Bosnian state. These consequences make BiH ideal object for a case study. Europeanisation of Western Balkan takes a form of member state building. This strategy was presented by EU in 2005 as a specific form of state building focused on states of Western Balkan. That aims at building a stable state implementing *acquis communautaire* that, in the future, would be able to join the EU.

Key words: European Union, Bosnia and Herzegovina, Europeanisation, Member state building, weak state